

הודאות שווא – רקע מחקרי לאבחון וזיהוי

מאת
אורן גזל-אייל*

תקציר

המחקר עוסק בפער העצום שבין המחקר המדעי העשיר על תופעת הודאות השווא לבין גישת בתי המשפט בישראל לניתוח מהימנות של הודאות. בעוד הפסיקה מניחה כי אדם לא יודה במעשה שלא ביצע, מחקרים רבים מראים כי בתנאים מסוימים הסיכוי שחשודים חפים מפשע יודו גבוה. במאמר נסקרות שלוש גישות מחקריות המסייעות להעריך את גודל החשש שחף מפשע שנחקר במשטרה ימסור הודאה. לפי המחקרים, הסיכון להודאות שווא גדל באופן ניכר בנסיבות כמו חקירות ממושכות, בידוד הנחקר, שימוש בשקרים ומניפולציות ויצירת תחושה שיש ראיות חזקות נגד החשוד. בהמשך הדברים נבחנת בתופעת הודאות השווא בישראל. בישראל הסיכון להודאות שווא גדול יותר מאשר במדינות מערביות אחרות, בשל מקבץ מאפיינים הייחודיים לחקירת עבירות בישראל, ביניהם שיטת החקירה הלעומתית, היעדר זכות לנוכחות בחקירה, האפשרות לקיים חקירות של עצורים בתנאים אלו במשך ימים רבים, שימוש נרחב במדובבים והיתר להטעות חשודים בחקירה. בניגוד לטענה שמערכת המשפט הישראלית מקצועית יותר באבחון הודאות שווא, במאמר נסקרים מקרים של הודאות שווא בישראל שהובילו להגשת כתב אישום, ושרק בזכות מידע חדש, שהגיע לאחר ההודאה, התבררו כהודאות שווא. לסיום מוצגות המלצות הנשענות על הידע המדעי והניסיון במדינות אחרות לצמצום החשש מהרשעות הנשענות על הודאות שווא.

* פרופסור למשפטים וראש המרכז לחקר פשיעה, משפט וחברה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה. המחקר נכתב בחלקו בעת שהכותב היה כ-Visiting Fellow באוניברסיטת אוקספורד, All Souls College. הכותב מכהן גם כסגן יו"ר הוועדה למניעת הרשעות שווא. מחקר זה בוצע בסיוע הקרן הלאומית למדעים (מענק מס' 1620/23). תודה מיוחדת לאיתמר גלבפיש, תרזה בן ארי, זאב מוגילבסקי, ארז פדן, סול קאסין ויפעת רווח על הערותיהם המעולות לגרסאות קודמות של המאמר. תודה לצליל דיחנו וזאב מוגילבסקי על העזרה במחקר.

397	מבוא
398	א. הסיכוי שחף מפשע יודה
401	1. מחקרים ניסויים ליצירת הודאות שווא
403	2. סקרים
404	3. מקרים של ריבוי מודים
406	4. הבשורה הטובה והבשורה הרעה
	5. הקשר בין ההסתברות שחף מפשע יודה להסתברות שההודאה היא של אדם
407	חף מפשע
408	ב. הגורמים הרלוונטיים להערכת מהימנות ההודאה
411	1. מאפייני החקירה
411	(א) משך החקירה
411	(ב) מעצר ובידוד
412	(ג) יצירת תחושה אצל הנחקר שיש נגדו ראיות חזקות
412	(ד) מינימיזציה של חומרתו המשפטית או המוסרית של מעשה העבירה
413	2. מאפייני הנחקר
414	3. (אי-) יישום המבחנים להערכת הודאות בפסיקה
415	ג. כיצד נמצאות תמיכות ראייתיות בהודאות שווא
418	ד. הסיכון המיוחד להודאות שווא בישראל
419	1. הטענה שמערכת המשפט הישראלית מקצועית יותר באבחון הודאות שווא
421	2. מדוע הסיכון להודאות שווא בישראל גדול במיוחד ביחס למדינות המערב
422	(א) שיטת החקירה
424	(ב) היתר להטעות ולשקר
425	(ג) הזכות לעורך דין בחקירה
427	(ד) משך החקירה
428	(ה) שימוש במדובבים אקטיביים
430	(ו) חקירות בעבירות ביטחון וחקירות שב"כ
432	3. מקרים של הודאות שווא בישראל
434	(א) מוטי בן-עזרא
435	(ב) פאבל סמירנוף
436	(ג) ולנטין טוקילה
437	(ד) חליל נמרי ואשרף סליימה
438	(ה) חגי פליסיאן ושאול גנון
439	(ו) רע'ב מחאמיד ומוחמד עייש
440	(ז) אלעזר בנגייב
441	(ח) בן ציון יוסף
442	(ט) טארק נוג'ידאת ויוסף סבייח
443	(י) כנופיית מע"ץ
443	(יא) עיזאת נפסו
444	(יב) המקרים שלא נכללו ברשימה
446	סיכום

מבוא

השיח המשפטי סביב סוגיית הודאות השווא מתאפיין בפער עצום, כמעט בלתי ניתן לגישור, בין המחקר המדעי העשיר לבין פסיקת בית המשפט העליון. מפתיע לראות כיצד אינטואיציות שיפוטיות ותפיסות הסותרות בצורה כה ברורה את הידע המדעי ממשיכות זה שנים רבות כל כך לשמש בסיס מרכזי להכרעה עובדתית במשפטים פליליים רבים. מטרת מאמר זו היא להציג, בתמציתיות ובצורה לא ממצה, את הידע המדעי הנרחב על תופעת הודאות השווא ולעמוד על השגיאות המובילות את בתי המשפט בישראל לתת אמון גם בהודאות שהמחקר המדעי מחייב הטלת ספק משמעותי במהימנותן. לאחרונה המליצה הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן (להלן: ועדת דנציגר) שורה של המלצות מתונות להתמודדות עם חלק מהקשיים העולים מהמחקר המדעי, אך המלצות עדיין לא אומצו.¹

עד כתיבת שורות אלו פורסם חלקו הראשון של דוח הוועדה, העוסק בחשש להרשעות שווא בעקבות הודאות שווא שנגבות על ידי חוקרי משטרה. החלק השני של הדוח, האמור להתפרסם מאוחר יותר, יעסוק בהודאות שווא בפני מדובבים. הדוח שפורסם סוקר את הידע שנצבר בעולם על תופעת הודאות השווא ואת המחקר המדעי בתחום ומתייחס בהרחבה לגורמים לתופעה זו. בין היתר מרבה הוועדה לעסוק בקשר שבין מאפייני החשודים ושיטות החקירה לבין החשש שייגבו הודאות שווא. בהסתמך על סקירה זו מציגה הוועדה שורה של המלצות לצמצום החשש, ביניהן הרחבת ההכשרות המתאימות לגורמי האכיפה, מתן משקל מותאם יותר להודאות בהתאם למאפייני גבייתן ומאפייני החשודים שמסרו אותן, המלצות בדבר האופן הראוי לניהול חקירה ועוד. בפרקים השונים ברשימה זו אתייחס לחלק מההמלצות שנדונו בדוח. הרשימה תתחלק לשישה חלקים. בחלק השני, אחרי מבוא קצר זה, אבחן עד כמה גדול הסיכון שחף מפשע שנחקר כחשוד ימסור הודאות שווא. בחלק השלישי אבחן, על רקע הספרות המדעית, את המאפיינים המסייעים להעריך את משקלה של הודאת חשוד. בחלק הרביעי אסקור את המחקר שבחן את הקשר בין הודאות שווא להרשעות שווא. בחלק החמישי אתמקד בסיכון המיוחד להודאות שווא בישראל, בהשוואה למדינות מערביות אחרות. בחלק השישי אסכם.

1 הוועדה הציבורית למניעת הרשעות שווא ותיקונן דוח ביניים בנושא הודאות שווא בחקירה (2024) (להלן: דוח ועדת דנציגר). לביקורת על ההמלצות ראו ערן קמין "שקרים הם כלי החקירה האחרון שנותר בארגון הכלים המדולדל של חוקר המשטרה. נטילתם דומה להסרת כוונות מנשק של לוחם" <https://www.themarker.com/blogs/2024-02-14/ty-article/premium/0000018d-8874-dbf5-ab9d-cb7cd0180000> (14.2.2024) The Marker. אציין כי אני מכהן כסגן יושב ראש הוועדה האמורה, אולם העמדות המובעות במאמר זה אינן בהכרח עמדות הוועדה והדברים נכתבים על דעתי בלבד.

א. הסיכוי שחף מפשע יודה

"ניסיון החיים מלמד שבעבירות חמורות [...] חזקה על אדם, שבדרך כלל אין הוא מודה בהן אלא אם כן ביצען", בפרט כשהודאה נמסרה מרצון חופשי.²

הדברים הללו, שבנוסחים משתנים מופיעים פעמים רבות בפסיקת בתי המשפט,³ משקפים את היחס לערכה הראיית של הודאה. אומנם בעשורים האחרונים בתי המשפט נמנעים מלכנות את ההודאה "מלכת הראיות",⁴ כבעבר, אולם בהתבסס על ניסיון החיים נותנים אמון רב בהודאות, גם בכאלו שהוצאו בחקירה לעומתית לא קלה, לאחר שעות ולעיתים ימים של חקירה.

בית המשפט העליון קבע הליך דו-שלבי להערכת הודאות שצולחו את מבחני הקבילות:⁵ מבחן פנימי ומבחן חיצוני. המבחן הפנימי ("משקל עצמי") "בודק את ההודאה על פי סימני האמת העולים מתוכה, כגון הגיונה או חוסר הגיונה הפנימי כגון הגיונה או חוסר הגיונה הפנימי, סידורם או בלבולם של הפרטים הנמסרים בה וכיוצא בהם סימנים של שכל ישר המביאים אדם בר דעת להתייחס לדברי זולתו באימון".⁶ "המבחן החיצוני ('דבר מה') בודק את ההודאה על פי סימני אמת שהם חיצוניים להודאה ואשר יש בהם, לפי מבחני השכל הישר, כדי להשליך אור על אמיתותה".⁷ ככל שהגיונה הפנימי של ההודאה רב יותר, כך יפחת הצורך בחיזוק חיצוני לה.

שופט בית המשפט העליון בדימוס צבי הנדל הציע לאמץ מבחן מותאם מעט יותר לידע המחקרי בתחום – מבחן תלת-שלבי לבחינת ראיות: "מי אמר", "מה אמר" ו"דבר

- 2 ע"פ 7939/10 זדורוב נ' מדינת ישראל, פס' 127 לפסק הדין של השופט עמית (נבו 23.12.2015). בחלקה הראשון, המובאה כוללת דברים שהשופט עמית מצטט מדברי הנשיא שמגר בד"נ 3081/91 קוזלי נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(4) 473, 441 (1991).
- 3 דנ"פ 4342/97 מדינת ישראל נ' אל עבד, פ"ד נא(1) 736, פס' 10 לפסק הדין של המשנה לנשיאה לוי (1998); ע"פ 4142/04 מילשטיין נ' התובע הצבאי, פס' 21 לפסק הדין של השופט לוי (נבו 14.12.2006); ע"פ 9808/06 סנקר נ' מדינת ישראל, פסק הדין של השופט ג'ובראן (נבו 29.7.2010); דנ"פ 5852/10 מדינת ישראל נ' שמש, פס' 21 לפסק הדין של השופט דנציגר (נבו 9.1.2012).
- 4 ראו למשל ע"פ 6679/04 סטקלר נ' מדינת ישראל, פס' 23 לפסק הדין של השופט ארבל (נבו 11.5.2006) ("מאז דו"ח וועדת גולדברג אכן הועם זוהרה של ההודאה כ'מלכת הראיות', והופנה זרקור לחשש מאפשרות הרשעת אדם חף מפשע. עדיין, לגישתי, יש לה להודאה מקום של כבוד בסולם הראיות הקיימות במשפט פלילי").
- 5 סעיף 12 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971 קובע כי הודאת חוץ של נאשם תתקבל רק אם נערכה בכתב והוכח כי הייתה חופשית ומרצון. סעיף 56א(א) לפקודת הראיות מאפשר לבית המשפט לפסול הודאות (כמו גם ראיות אחרות) שהושגו שלא כדין "אם שוכנע שקבלתה במשפט תפגע באופן מהותי בזכות להליך הוגן" ו"בהתאם לשיקולים שנקבעו".
- 6 ע"פ 774/78 לוי נ' מדינת ישראל, פ"ד לג(3) 232, 228 (1979).
- 7 שם.

מה⁸. השלב הראשון מתמקד בזהות המודה ובוחן אם מוסר ההודאה שייך לאחת מהקבוצות אשר לחבריה נשקף סיכון גדול יותר למסירת הודאת שווא. השלב השני, הדומה למבחן הפנימי, בוחן את הגיונה הפנימי של ההודאה, סבירותה, רציפותה ומידת הקוהרנטיות שלה. בשלב השלישי – דבר מה – יש לבחון עד כמה הראיות הנוספות מהוות דבר מה נוסף ואם יש גם "דבר מה חסר" או "דבר מה סותר" שיכולים להטות את ההחלטה נגד מתן אמון בהודאה.⁹ ההבדל בין המבחן הדו-שלבי לתלת-שלבי לכאורה קטן, אך מעיון בפסיקה ניכר כי המבחן התלת-שלבי רגיש יותר למשתנים המגבירים סיכון להודאות שווא. הדגש שניתן לזהות המודה בשלב הראשון, והדרישה לעמוד גם על קיומם של "דבר מה חסר" ו"דבר מה סותר" בהודאות, הם נתונים הזוכים לא אחת להתייחסות מוגבלת במבחן הדו-שלבי, שעדיין מאומץ על ידי מרבית השופטים. ואכן, עיון בפסיקה מלמד כי שופטים שבחנו הודאות לפי מבחן משולש זה התחשבו יותר בגורמי הסיכון להודאות שווא בהחלטותיהם.¹⁰

המבחן התלת-שלבי אכן נותן משקל ראוי יותר לזהות החשוד שהודה, להתפתחות ההודאה שלו, לחוסרים בהודאה ולסתירות בין ההודאה לבין הראיות החיצוניות. ואולם, מרבית שופטי בית המשפט העליון לא אימצו את המבחן החדש שהציע השופט הנדל, והמבחן הדו-שלבי עדיין שולט בכיפה.¹¹ רק ב-11 החלטות של בית המשפט העליון, רובן של שופטים שפרשו מכהונתם, מצאתי שאזכר המבחן התלת-

8 המבחן הוצע לראשונה עוד בדעת המיעוט בפסק הדין הראשון בפרשת אל עביד, בגלגול הראשון בבית המשפט המחוזי בבאר שבע (ת"פ (ב"ש) 76/93 מדינת ישראל נ' אל-עביד (נבו) 22.11.1994), וחזר עליו בדעת הרוב המזכה בע"פ 4179/09 מדינת ישראל נ' וולקוב (נבו) 18.10.2010. המבחן אזכר לאחר מכן פעמים רבות בפסקי דין שזיכו נאשמים למרות הודאתם.

9 ראו בפירוט שם, בפס' 4 לפסק הדין של השופט הנדל.
10 כך, בשורה של פסקי דין שבהם היו דעות מיעוט, ופסקי דין שבהם הפכה ערכאת הערעור החלטה של הערכאה הקודמת, ניכר כי שופטים שניתחו את ההודאה לפי המבחן המשולש זיכו את הנאשם ואילו השופטים שהרשיעו לא נעזרו בו. ראו למשל: ע"פ זדורוב, לעיל ה"ש 2, פס' 89 לפסק הדין של השופט דנציגר, שסבר בדעת מיעוט כי יש לזכות את הנאשם; בפרשת וולקוב, לעיל ה"ש 8, שבו נעזר השופט הנדל במבחן התלת-שלבי בהחליטו על זיכוי המשיב, ואילו השופטת ארבל סברה שיש להרשיעו בהסתמך על המבחן הדו-שלבי; ע"פ 4275/16 פלוני נ' מדינת ישראל, פס' 60 לפסק הדין של השופטת ברק-ארז (נבו) 9.6.2017, שבמסגרתו נעזרה השופטת במבחן התלת-שלבי בהחלטה לזכות את הנאשם בניגוד לדעתה של השופטת (כתוארה אז) חיות. לדוגמה נוספת ראו ע"פ 8589/13 רמילאת נ' מדינת ישראל (נבו) 27.1.2015 וע"פ 4109/15 מירז נ' מדינת ישראל (נבו) 9.7.2017. אם כן, נראה כי יישום המבחן התלת-שלבי מוביל להבנה טובה יותר של גורמי הסיכון בגביית הודאות, אולם ייתכן כמובן שהקשר הסיבתי הפוך, דהיינו ששופטים שסבורים שיש לזכות בוחרים להסתמך על המבחן התלת-שלבי במקום על המבחן הדו-שלבי.

11 ע"פ 3880/17 זיאדאת נ' מדינת ישראל, פסק הדין של השופט קרא (נבו) 31.12.2019; ע"פ 4995/23 פלוני נ' מדינת ישראל, פסק הדין של השופט כשר (נבו) 29.7.2024; ע"פ 6359/21 מדינת ישראל נ' אל עמרנני, פסק הדין של השופט שטיין (נבו) 8.9.2022; ע"פ 7388/20 בן אוליאל נ' מדינת ישראל, פסק הדין של השופט אלרון (נבו) 1.9.2022; וראו גם דוגמאות נוספות בה"ש 10 לעיל.

שלבי.¹² זאת ועוד, גם המבחן התלת-שלבי אינו נותן משקל רב לידע המחקרי בדבר השפעתם של מאפייני החקירה על האפשרות של הודאת שווא, כפי שאראה במאמר זה. אומנם המבחן התלת-שלבי מסייע להעניק משקל גדול יותר למאפייני הנאשם, כמו גם לחוסרים ולסתירות בהודאותיו, אך רכיבים רבים אחרים מהידע המדעי בתחום, ובכללם מאפייני החקירה, האפשרות לזליגת מידע מוכמן להודאה, השלכות ההודאה על ראיות אחרות וכיוצא בזה, אינם באים לידי ביטוי גם במבחן זה. גם ההתייחסות למאפייני הנאשם ולסתירות בדבריו במבחן התלת-שלבי אינה מבוססת על המחקר המדעי בתחום זה ולכן אינה מלאה.

התוצאה היא שהשאלה האמפירית – מה מידת המהימנות של הודאות נאשמים ואילו מאפיינים משפיעים עליה – אינה נקבעת על פי המחקר המדעי המקיף הקיים בתחום זה, אלא על פי "ניסיון החיים" של השופטים שקבעו את המבחנים לקביעת משקלה של הודאה ומיישמים אותם.¹³ הקושי בביסוס הערכה של מהימנות ההודאות על ניסיון החיים נובע מכך שניסיונם של שופטים מתבסס על מקרים שבהם הרשיעו נאשמים על סמך הודאתם, אולם אין להם היזון חוזר המאפשר לדעת אם הרשעות אלו נכונות. בלא היזון חוזר, ניסיון רב מסייע לגיבוש ביטחון עצמי בהערכה, אבל אינו משפר את הדיוק של ההערכה.¹⁴ אם כך, ניסיון החיים של השופטים ככלי להערכת המהימנות של הודאות

12 שלוש מהן הן החלטות של השופט הנדל עצמו, שהיה הראשון לאמץ את המבחן האמור: פס"ד וולקוב, לעיל ה"ש 8 (זיכוי בדעת רוב), ע"פ 3140/10 פלוני נ' מדינת ישראל (נבו 25.11.2012) (הרשעה), ע"פ 6296/13 אדרים נ' מדינת ישראל (נבו 22.3.2015) (זיכוי); שתיים של השופט דנציגר: עניין רמילאת, לעיל ה"ש 10 (זיכוי בדעת מיעוט), ע"פ זדורוב, לעיל ה"ש 2 (זיכוי בדעת מיעוט); ע"פ 7532/12 איטל נ' מדינת ישראל, פסק הדין של השופט סולברג (נבו 11.12.2016) (הרשעה); אחת של השופטת ברק-ארו: ע"פ 4275/16, לעיל ה"ש 10 (זיכוי בדעת רוב); מ"ח 1632/16 שלום נ' מדינת ישראל, פסק הדין של המשנה לנשיאה בדימוס (נבו 7.9.2017) (דחיית בקשה למשפט חוזר); שתיים של השופט שהם: ע"פ 2868/13 חייבטוב נ' מדינת ישראל (נבו 2.8.2018) (זיכוי), ע"פ 8457/15 מדינת ישראל נ' גאזי וחוזה (נבו 1.11.2018) (הרשעה); ע"פ 4855/16 שוויקי נ' מדינת ישראל, פסק הדין של השופטת וילנר (נבו 11.11.2018) (הרשעה).

13 ראו ה"ש 2 לעיל.

14 Berndt Brehmer, *In one word: Not from experience*, 45 ACTA PSYCH. 223, 229 (1980); Stephen J. Hoch & John Deighton, *Managing What Consumers Learn from Experience*, 53 J. MARKETING 1, 5 (1989) דאן ג. Daniel Kahneman & Gary Klein, *Conditions for Intuitive Expertise: A Failure to Disagree*, 64 AM. PSYCHOL. 515, 520-522 (2009) (ניסיון ומומחיות מסייעים להשגת דיוק רק כאשר יש הזדמנות ללמוד מטעויות; ניסיון מוביל פעמים רבות לביטחון עצמי מופרז ביכולת לדייק). לתוצאה זו בהקשר של ניתוח הודאות ראו, Saul Kassin, *"I'd Know a False Confession if I Saw One": A Comparative Study of College Students and Police Investigators*, 29 LAW & HUM. BEHAV. 211 (2005) (מראה כי הן הדיוטות והן חוקרים מקצועיים אינם מצליחים להבחין בין הודאות שווא להודאות אמת, אולם חוקרים מקצועיים חשים ביטחון גדול בהרבה בהבחנה שלהם). ראו גם Brent Snook, Joseph Eastwood & W. Todd Barron, *The Next Stage in the Evolution of Interrogations: The PEACE Model*, 18 CAN. CRIMINAL L. REV. 219, 224 (2014) (מראים

אינו יכול לסייע. מנגד, המחקר המדעי, אף שגם הוא אינו מושלם כמובן, יכול לספק מידע מדויק הרבה יותר בשאלה זו. בחלק זה אסקור שלושה מקורות מידע סדורים יותר מניסיון חיים, היכולים ללמדנו אם ההסתברות שחקירת אדם שאינו אשם תוביל להודאה אכן נמוכה מאוד, כפי שבית המשפט סבור.

1. מחקרים ניסויים ליצירת הודאות שווא

כוחה ההוכחתי של הודאה נקבע על ידי ההסתברות שאדם שנחקר יודה חלקי ההסתברות שחף מפשע שנחקר יודה. אם יחס ההסתברויות האמור גבוה, ומתקרב לאינסוף, להודאה ערך הוכחתי רב, שכן היא מבחינה באפקטיביות בין חפים מפשע לאשמים. ואולם, ככל שהיחס האמור קטן יותר, ומתקרב ל-1, ערכה ככלי להבחנה בין חפים מפשע ובין אשמים קטן. מחקרים אחדים ניסו לבחון את כוחה ההוכחתי של הודאה במערך ניסויי. עקרונות הניסוי לבחינת הודאות שווא במעבדה פותחו על ידי Russano et al במאמרם בשנת 2005¹⁵ ושימשו מחקרים רבים מאוחר יותר. בניסוי של Russano et al הוזמנו 330 סטודנטים לתואר ראשון להשתתף במחקר. הנבדקים הונחו לפתור כמה בעיות לוגיות. לחדר הניסוי הוכנסה גם אישה נוספת, שהנבדקים סברו שהיא סטודנטית כמותם. הם הונחו במפורש לפתור את השאלון כל אחד לבדו. האישה ביקשה ממחצית מהנבדקים עזרה בפתרון השאלון, ולא פנתה אל המחצית השנייה. הסטודנטים שעזרו לאישה הפרו בכך את ההנחיות שקיבלו. לאחר מכן הואשמו כל הנבדקים, הן אלו שהפרו את כללי היושרה במבחן והן אלו שלא הפרו אותם, בכך שנמצאה תשובה שגויה משותפת להם ולסטודנטית שהייתה איתם, ועל בסיס ראיה זו הואשמו בהפרת הכללים. רבע מהנבדקים התבקשו להגיב להאשמה ישירה, כשחוקר חוזר עד שלוש פעמים על ההאשמה, ונאמר להם שדבר ההעתקה ידווח לפרופסור האחראי על הניסוי (בין אם יודו ובין אם לאו). על האחרים הופעלו שיטות חקירה הידועות כגורמות סיכון להודאות שווא. לרבע מהם הוצעה עסקה שלפיה אם ימסרו הודאה, יישלל מהם הקרדיט שהם זכאים לו עבור הניסוי, אך אם לא יודו, ידווח מעשה ההעתקה ואין לדעת כיצד יגיב הפרופסור. על רבע אחר הופעלה שיטה המכונה "מינימיזציה" של חומרת המעשה ("אני משוכנע שרק רצית לעזור, וזה לא סיפור גדול"). על הרבע הנותר הופעלה מינימיזציה ביחד עם הצעת עסקה.

כי גם שוטרים וגם כאלה שאינם מנוסים אינם מצליחים לזהות שקרים או להבחין בין הודאות אמת להודאות שווא במידה רבה יותר מהטלת מטבע).

Melissa B. Russano et al., *Investigating True and False Confessions Within a Novel Experimental Paradigm*, 16 PSYCH. SC. 481 (2005)

תוצאות המחקר דווחו בטבלה הבאה:

TABLE 1

Rates of True and False Confessions and Diagnosticity by Interrogation Condition

Condition	True confessions	False confessions	Diagnosticity
No tactic	46%	6%	7.67
Deal	72%	14%	5.14
Minimization	81%	18%	4.50
Minimization + deal	87%	43%	2.02

היחס בין שיעור האשמים שהודו לשיעור החפים מפשע שהודו מלמד על הכוח המאבחן של ההודאה (Diagnosticity) והוא, כאמור, מדד לערך של ההודאה כראיה המוכיחה אשם. אפשר לראות כי לשיטת ההאשמה הישירה, שבה לא הופעלו טקטיקות מיוחדות, היה הכוח המאבחן הטוב ביותר, כאשר שיעור האשמים שהודו היה גדול פי 7.67 משיעור החפים מפשע שהודו. שיטות חקירה מתוחכמות יותר הגדילו את שיעור המודים, הן מקרב החפים מפשע והן מקרב האשמים, והקטינו את כוחה המאבחן של ההודאה. לכאורה, חקירה באמצעות עסקה או מינימיזציה כדאית, כיוון שהיא מגדילה את הסיכוי שחף מפשע יודה רק ב-8% או 12%, בעוד את הסיכוי שאשמים יודו היא מגדילה ב-28% או 35% בהתאמה. ואולם, כשהמטרה היא להבחין בין חפים מפשע לאשמים הגורם הרלוונטי הוא האבחנתיות. לדוגמה, אם לפני ההודאה הסיכוי שהנחקר אשם שווה לסיכוי שאינו אשם, הסתמכות על הודאה שהושגה בלא טכניקות אלו לצורך הרשעתו תגרום להודאת שווא רק בסיכוי של 1:7.67, בעוד הסתמכות על הודאה שהושגה באמצעים כאלו תגדיל את הסיכוי שההרשעה שתושג היא הרשעת שווא. שורה ארוכה של מחקרים אימצו פרדיגמה דומה לבחינת שיטות חקירה אחרות והראו כי אף שאשמים מוכנים להודות יותר מאשר חפים מפשע, בשיטות חקירה מגוונות ניתן לגרום לשיעור ניכר של חפים מפשע להודות.¹⁶ מחקרים אלו מלמדים שלהודאה יש ערך ראיתי. הסיכוי שחף מפשע יודה קטן מהסיכוי שאשם יודה. עם זאת, ערכה ההוכחתי של הודאה רחוק מלהיות קונקלוסיבי. רבים מהאשמים אינם מודים, וחפים מפשע לא מעטים מודים. כאמור, אפילו בתגובה להאשמה ישירה הודו 6% מהחפים מפשע בביצוע העבירה. כשהחקירה נעשית בשיטות שידועות מחקרית כיוצרות סיכון להודאות שווא, הכוח ההוכחתי של ההודאה יורד באופן ניכר.

16 ראו Joshua M. Stewart et al., *The Prevalence of False Confessions in Experimental Laboratory Simulations: A Meta-Analysis*, 36 BEHAV. SCI. & L. 12 (2018). ראו גם Allison D. Redlich et al., *Intent-to-Treat in the "Cheating" Paradigm: A Meta-Analysis*, 20 J. EXP. CRIMINOLOGY 665 (2024).

למחקרים ניסויים יתרונות רבים על פני שיטות מחקר אחרות. כיוון שמבצע המחקר שולט בכל מערך הניסוי, ומקצה בצורה אקראית נבדקים לתנאים שונים (אשם לעומת חף מפשע, נחקר בשיטה זו או אחרת), ניתן לצמצם עד מאוד את החשש לכך שמשתנים אחרים שלא נבדקו משפיעים על התוצאה. ואולם, במחקרים ניסויים אי-אפשר לדמות חקירת משטרה בדיוק, ובכך חסרונם. כך, מחד גיסא, גורמי סיכון ידועים להודאות שווא, כמו מעצר, בידוד וחקירה ממושכת, אינם קיימים ב"חקירות" המבוצעות במעבדה. מטעמים אלו ייתכן שבחקירות משטרה הסיכון להודאות שווא גדול בהרבה.¹⁷ גם הנחקרים, סטודנטים, לרוב אינם שייכים לקבוצות המוחלשות שמיוצגות בִּיתר בחקירה משטרתית ואשר נוטות יותר למסור הודאות שווא.¹⁸ מאידך גיסא, ההפרה המשמעתית במחקרי המעבדה והשלכותיה חמורות הרבה פחות מאלו של חלק מהחקירות המשטרתיות. אף שיש אינדיקציות שמראות שהודאות שווא נפוצות יותר במקרים חמורים,¹⁹ ייתכן שכשההפרה קלה יותר, קל יותר לגרום לנחקר להודות במעשה שלא ביצע. מטעמים אלו חשוב להשלים את הידע ממחקרי המעבדה גם בכלים שיטתיים אחרים. בתתי-הפרקים הבאים אציג שני כלים כאלו: סקרים ומחקרים ידועים של ריבוי מודים.

2. סקרים

גישה מחקרית אחרת לסוגיה מתמקדת בסקרים וראיונות. מחקרים מספר הסתמכו על סקרים רחבי היקף של צעירים במדינות אירופה. כך, סקר של כמעט 25,000 צעירים בשבע מדינות באירופה מצא כי 2,726 מהם נחקרו במשטרה, ומתוכם 375 (13.8%) דיווחו כי מסרו הודאות שווא.²⁰ סקר של כ-11,000 צעירים מאיסלנד מצא ממצא דומה – 12.4% מאלו שנחקרו במשטרה דיווחו כי הודו הודאת שווא.²¹ מחקרים אחרים מצאו גם הם כי בין 7% ל-12% מהנחקרים במשטרה דיווחו כי מסרו הודאת שווא.²² מחקר

17 ראו תת-פרק ב.1 להלן.

18 ראו תת-פרק ב.2 להלן.

19 SAUL M. KASSIN, DUPED: WHY INNOCENT PEOPLE CONFESS AND WHY WE BELIEVE THEIR CONFESSIONS (25 Prometheus Books 2022)

20 Gisli H. Gudjonsson et al., *Interrogation and False Confessions Among Adolescents in Seven European Countries: What Background and Psychological Variables Best Discriminate Between False Confessors and Non-False Confessors?*, 15 PSYCH. CRIME & LAW 711 (2009)

21 Gisli H. Gudjonsson et al., *False confessions to police and their relationship with conduct disorder, ADHD, and life adversity*, 52 PERS. INDIVID. DIF. 696 (2012) (להלן: Gudjonsson et al., *False confessions to police*)

22 Gisli H. Gudjonsson et al., *Custodial interrogation, false confession and individual differences: A national study among Icelandic youth*, 41 PERS. INDIVID. DIF. 49 (2006); Gunnthóra Steingrimsdóttir et al., *False Confessions and the Relationship with Offending Behaviour and Personality Among Danish Adolescents*, 12 LEGAL & CRIMINAL PSYCH. 287 (2007)

שבדק את הקשר בין הפרעת אישיות אנטיסוציאלית והפרעת קשב והיפראקטיביות לבין הודאות שווא, באמצעות סקר שנערך בקרב אסירים, מצא קשר חזק בעיקר בין ADHD לבין הודאות שווא.²³ לענייננו חשוב הממצא בסקר זה שלפיו כ-24% מהאסירים דיווחו כי מסרו בעבר למשטרה הודאת שווא. מחקר ראיונות שבוצע בבית כלא בגרמניה מצא שיעורים גבוהים יותר של דיווחים על הודאות שווא.²⁴ מחקרים דומים נוספים מראים גם הם שיעורים דומים של הודאות שווא.²⁵

סקר שבוצע בקרב חוקרי משטרה בארצות הברית מצא כי גם להערכת אותם חוקרים, הודאות שווא אינן כה נדירות (אף כי הם מעריכים אותן בחסר בהשוואה לממצאים שלעיל). ההערכה הממוצעת של המשתתפים בסקר הייתה כי 4.78 מההודאות של החשודים שאותם חקרו היו הודאות שווא.²⁶

לסקרים אלו כמובן מגבלות של ממש. אומנם לצעירים הנשאלים על חקירותיהם אין אינטרס מיוחד לשקר, אולם הדיווח העצמי יכול להיות מוטע גם מרצון של המדווח להציג את עצמו באור חיובי וגם ממקרים שבהם הוא מאמין בכנות בחפותו, אף שעל פי הדין המעשה שביצע מהווה עבירה. ייתכן אפוא שהסקרים של הנחקרים מפרזים בשיעורן של הודאות השווא. גם לסקרים שנעשו בקרב שוטרים יש חסרונות. שוטרים אינם יודעים באמת אם הנחקר מסר הודאת שווא, ומחקרים אחרים שבחנו זאת מלמדים שככל הנראה הם לוקים בביטחון מופרז ביכולתם להעריך את מהימנות ההודאות שהם גובים.²⁷ חשוב מכך, הסקרים והראיונות שואלים כמה מהנחקרים במשטרה מסרו הודאת שווא, ולכן אי-אפשר לדעת מהם במישרין, בהיעדר נתונים נוספים, מה ההסתברות שחפים מפשע הנחקרים במשטרה מוסרים הודאת שווא. למרות מגבלות אלו, הסקרים והראיונות תורמים לתמונה המחקרית הכללית המצטיירת, שלפיה בניגוד לניסיון החיים של שופטים, הודאות שווא אינן תופעה נדירה.

3. מקרים של ריבוי מודים

לכאורה הדרך הטובה ביותר להעריך את היקפה של תופעת הודאות השווא היא לבחון הודאות שווא בתיקים פליליים אמיתיים. אוניברסיטת משיגן מתעדת את כל המקרים הידועים של תיקון הרשעות שווא בארצות הברית מאז שנת 1989, במאגר

Gisli H. Gudjonsson et al., *Inattention, Hyperactivity/Impulsivity and Antisocial Personality Disorder. Which Is the Best Predictor of False Confessions?*, 48 PERS. INDIVID. DIF. 720 (2010).

Silvia Gubi-Kelm et al., *When Do False Accusations Lead to False Confessions? Preliminary Evidence for a Potentially Overlooked Alternative Explanation*, 20 J. FORENSIC PSYCH. RES. & PRAC. 114 (2020).

Lennart May et al., *How Often and Why Do Suspects Confess, Deny, or Remain Silent in Police Interviews?*, 38 J. POLICE. & CRIMINAL PSYCH. 153, 155 (2023).

Saul M. Kassin et al., *Police Interviewing and Interrogation: A Self-Report Survey of Police Practices and Beliefs*, 31 LAW & HUM. BEHAV. 381 (2007).

ראו Kassin, Meissner & Norwick, לעיל ה"ש 14.

המכונה ה"מאגר הלאומי להרשעות שווא שתוקנו"²⁸. בעת כתיבת שורות אלו המאגר כולל 411 אנשים שהודו הודאת שווא, הורשעו והרשעתם בוטלה משהתברר שהייתה שגויה, זאת מתוך 3,338 אנשים שהרשעתם השגויה תוקנה. יש כמובן מקרים רבים גם במדינות אחרות (למקרים בישראל ראו בפרק 0 להלן). ואולם, מבט פשוט על מקרים אלו אינו יכול לסייע בהערכת היקפה של התופעה. ראשית, המאגר של ההרשעות המוטעות מתייחס רק לנאשמים שהורשעו בטעות וראיות חדשות חשפו את הטעות. סביר להניח שהודאות שווא רבות כלל אינן מגיעות לבית המשפט ואחרות אינן מסתיימות בהרשעה. חשוב מכך, סביר להניח כי מרבית ההרשעות השגויות אינן נחשפות ואף לא מבוטלות. לאמיתו של דבר, הסיכוי שראיות חדשות יובילו לתיקון הרשעת שווא נמוך מאוד גם בארצות הברית (וכמובן גם, אולי אף במידה רבה יותר, בישראל).²⁹ באין אפשרות לערוך מחקר מבוקר על הודאות שווא אמיתיות, קשה לדעת עד כמה גדול הקרחון שמסתתר תחת הודאות השווא שנחשפו.

ואולם, מבט למקרים של ריבוי מודים בתיק אחד עשוי לספק מידע מסוים על היקף התופעה, לפחות בנגזרת מסוימת של חקירות משטרה. אם הסיכוי להוציא הודאה מאדם חף מפשע נמוך מאוד, הרי שאין לצפות למקרים שבהם בתיק אחד יודו כמה נאשמים חפים מפשע. חשיפת הודאת השווא של הנאשם הראשון בתיק יכולה להיות מקרית. אפשר לטעון שגם אם הודאות שווא הן אירוע נדיר, יש לנו יכולת טובה לגלות את הטעות בדיעבד, ולכן ידועות לנו מאות הודאות שווא. אלא שבמקרה כזה – אם רק במקרים נדירים חפים מפשע שנחקרים מודים – אין לצפות ששני חשודים או יותר באותו תיק ימסרו הודאות שווא. ואולם, דריזדין ולאן הראו כי ב-30% מהתיקים שבהם נמצאה הודאת שווא היה יותר מנאשם אחד שמסר הודאה כזו.³⁰ לעיתים היו בתיק שני מודים, אך בחלק היו שלושה, ארבעה ובמקרה אחד אף חמישה מודים. בדיקה במאגר הרשעות השווא שתוקנו של אוניברסיטת מישיגן מעלה כי מתוך 411 מורשעים שמסרו הודאות שווא, 156 הורשעו גם על סמך הודאת שווא של חשוד אחר. יש כמובן כפילות בחישוב זה (כי כל מורשע מופיע גם כמודה בתיק שלו וגם כשותף שהודה בתיק של שותפו), אבל גם בהתחשב בכפילות זו, מדובר בשיעור גבוה של מקרים שבהם הודה יותר מחשוד אחד באותה עבירה.

גם בארץ כללו רבים מתיקי הודאות השווא כמה מודים. טארק נוג'ידאת ויוסף סבייחי מסרו הודאת שווא ברצח אולג שייחט, חליל נמרי ואשרף סליימה הודו כי תכננו פיגוע שמעולם לא תוכנן, שישה משבעת חברי "כנופיית מע"ץ" מסרו הודאות שווא בעבירות שונות, ורע'ב מחמיד ומוחמד עייש – שניים מתוך הארבעה שנחשדו בטעות – מסרו הודאות שווא בפרשת הלינץ ביפו ב-2021.³¹

The National Registry of Exonerations, (accessed July 8, 2023) 28

<https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Pages/detailist.aspx>

ראו אפרת פינק ורתם רוזנברג-רובינס "על הבעיות המוסדיות המונעות תיקון של הרשעות שווא בישראל" **מעשי משפט** ה 193 (2013). 29

Steven A. Drizin & Richard A. Leo, *The Problem of False Confessions in the Post-DNA World*, 82 N.C. L. REV. 891, 974-975 (2004) 30

לפירוט מקרי הודאות השווא בישראל ראו תת-פרק ד.3 להלן. 31

בכל תיק כזה הודאתו של הנאשם הראשון יכולה להיות מוסכרת באיתור אקראי של אירוע נדיר. ואולם, אם הסיכוי שחף מפשע יודה נמוך מאוד, אין זה סביר שבאותו תיק יודה נאשם נוסף, ולעיתים כמה נאשמים נוספים.

הניתוח האמור של מקרי ריבוי מודים מלמד כמובן על ההסתברות שחף מפשע יודה בתנאים המיוחדים של תיקים אלו. הניתוח האמור אינו מתיימר להראות את שיעור החפים מפשע שיוודו בכלל חקירות המשטרה. התיקים הללו מתאפיינים בעיקר בכך שמדובר כמעט תמיד בעבירות חמורות שנוהלו כשהחשודים במעצר, תוך הפעלת לחצים חזקים (גם אם לרוב חוקיים) על החשודים. נוסף על כך, סביר להניח שיש תלות בין ההודאות בתיקים הללו. בראש ובראשונה, אם צוות החקירה השתמש בשיטות חקירה המגדילות את הסיכוי להודאת שווא ביחס לנאשם הראשון, יש סבירות לכך שעשה זאת גם ביחס לאחרים. ריבוי ההודאות בתיקים אלו הינו אינדיקציה נוספת להשלכות של מאפייני החקירה על החשש להודאות שווא.³² נוסף על כך, סביר להניח שהודאת השווא הראשונה מגדילה את הסיכוי להודאות שווא נוספות של האחרים שנחשדים כשותפים. מחקרים מראים כי הסיכון להודאות שווא גדול במיוחד כאשר החוקרים יוצרים אצל הנחקר תחושה שבידיהם הוכחות לאשמתו,³³ והודאת שווא של שותף בוודאי יוצרת תחושה כזו. ניתן לכן להגביל את המסקנה מחלק זה לאותן חקירות של עבירות חמורות אשר בהן הנחקרים עצורים והחוקרים יוצרים אצלם תחושה שיש ראיות משמעותיות נגדם. קשה יותר להסיק מניתוח זה מסקנות בנוגע לעבירות קלות יותר או חקירות של חשודים שאינם עצורים ושבהן לא מתקיימים גורמי סיכון חקירתיים דומים להודאות שווא. עם זאת, השיעור הגדול של תיקי הודאות שווא עם ריבוי מודים מלמד כי לפחות בתיקי חקירה חמורים, שבהם החשודים נחקרים חקירה הנמשכת שעות, כשהם עצורים, ויוצרים אצלם תחושה שכבר יש נגדם ראיות משמעותיות, הסיכוי שהנחקרים יודו למרות חפותם הוא גבוה. כשמצרפים נתונים אלו לנתונים מהמחקרים הניסויים ומהסקרים, מקבלים תמונה רחבה יותר המלמדת כי החשש שנחקר יודה במעשה שלא ביצע גדולה למדי.

4. הבשורה הטובה והבשורה הרעה

מבחינות מסוימות המחקר המדעי דווקא מעודד. הוא מראה שלחפות ולאשמה השפעה על הנכונות של אדם למסור הודאה. בהיעדר הבדלים אחרים, הסיכוי שאדם שביצע את העבירה יודה גדול מהסיכוי שזה שלא ביצע יודה. אומנם לא כל אדם אשם יודה, ולא כל חף מפשע יכפור באשמה, אבל להודאה יש כוח מאבחן ולכן היא ראייה רלוונטית. זו אינה מסקנה טריוויאלית. לטענה שלפיה אין סיבה לכך שאדם חף מפשע יודה – טענה ששופטים משמיעים פעמים רבות בהחלטתם להאמין להודאות³⁴ – אפשר להשיב כי לרוב אין סיבה גם לאדם אשם להודות. אף שלעיתים ההודאה היא מהלך רציונלי של אדם שרוצה לצמצם את הסיכון הנשקף לו מהמשפט הפלילי העתידי, במרבית

32 ראו תת-פרק ב.1. להלן.

33 ראו חלק ב.1. (ג) להלן.

34 ראו דברי הנשיא שמגר בפרשת קחלי, לעיל ה"ש 2, ציטוט שעליו חזרו שופטים פעמים רבות.

המקרים היא אינה כזו, בין אם החשוד אשם ובין אם לאו. ואכן, עבריינים מתוחכמים, אנשי ארגוני פשיעה ואנשים שיודעים לצמצם את הסיכון מחקירה משטרתית, בוחרים במרבית המקרים להשתמש בזכות השתיקה, אף אם אינם אשמים, כדי להימנע ממצב שבו דבריהם ישמשו נגדם. אם אנו מייחסים רציונליות לחשודים, היינו מצפים שגם האשמים, כמו החפים מפשע, ייטו בדרך כלל להימנע מלהודות בחקירתם. בכל זאת, המחקר שנסקר לעיל מראה כי לעצם העובדה שאדם אשם יש השפעה חיובית על נכונותו להודות.

מנגד, וזו הבשורה הרעה, הכוח של הודאות להבחין בין אשמים ובין חפים מפשע רחוק מלהיות מוחלט, והוא כנראה חלש בהרבה מאשר מקובל לחשוב. המחקר מראה כי בתנאים מתאימים, חפים מפשע לא מעטים שייחקרו במשטרה יודו במעשים שלא עשו. גרוע מכך, מחקרים מראים כי החפות יכולה להגדיל את הסיכוי שהחשוד יודה, כיוון שחשודים שאינם אשמים מוותרים על זכות השתיקה ועל הזכות לעורך דין הרבה יותר מאשמים.³⁵ הוויתור על הזכויות מקשה עליהם להתמודד עם החקירה ומגדיל את ההסתברות שיוודו בהשוואה לאשמים.

5. הקשר בין ההסתברות שחף מפשע יודה להסתברות שההודאה היא של אדם חף מפשע

השאלה שאותה שאלתי עד כאן היא מה ההסתברות שאדם שנחקר על עבירה שלא ביצע יודה בביצועה. שאלה זו כמובן אינה יכולה להיות מנותקת מהקשר, שכן ההסתברות להודאת שווא תלויה במאפייני החקירה (אם חקירה במעצר או חקירה של אדם חופשי, אם חקירה קצרה או ארוכה, אם נעשה בה שימוש בטקטיקות המגדילות את הסיכון להודאות שווא או לא וכיוצא בזה). היא גם תלויה במאפייני הנחקר (קטין או בגיר, חבר בקבוצת מיעוט מוחלשת או לא וכיוצא בזה). ההערכה העולה מהניתוח לעיל מלמדת, בזהירות המתבקשת מאופיו של המחקר המדעי בתחום, כי ההסתברות נעה בין אחוזים בודדים כשגורמי הסיכון אינם בנמצא לשיעורים גבוהים מכך כשהם נמצאים.

עם זאת, השאלה שמעניינת את בתי המשפט במקרים רבים שונה מזו ששאלתי כאן. בתי המשפט אינם מעוניינים לדעת מה ההסתברות לכך שאדם חף מפשע שנחקר יודה. הם מבקשים לדעת מה ההסתברות לכך שההודאה שבפניהם נמסרה על ידי אדם חף מפשע. זו שאלה שונה מאוד.³⁶ שאלה זו מחייבת נתונים נוספים, ואלה תלויים במאפייניו של כל תיק. ההודאה היא רק ראיה שקיומה מגדיל את ההערכה שהחשוד אשם, כתלות ביתר הראיות. לדוגמה, אם נניח כי 10% מהחפים מפשע שייחקרו בשיטה מסוימת יודו, ואילו בקרב האשמים השיעור יהיה 50%, עדיין נידרש לנתונים נוספים כדי לדעת מה הסיכוי שההודאה שנמסרה לנו היא הודאת אמת (מובן שבמציאות אין בידינו גם אחוזי הסתברות ברורים, והמספרים נועדו לשם ההמחשה בלבד). אם בהתעלמות מוחלטת

35 Saul M. Kassin, *On the Psychology of Confessions: Does Innocence Put Innocents at Risk?*, 60 AMER. PSYCH. 215, 218 (2005).

36 ראו מרדכי הלפרט ובוועז סנג'רו "מכשל החלפת ההתניות להרשעה מוטעית על סמך הודאה - סולימאן אל עביד כמקרה מבחן" **מחקרי משפט** כו 733 (2010).

מההודאה הראיות האחרות מראות כי ההסתברות שהחשוד ביצע את העבירה היא 50%, הרי שביחד עם ההודאה ההסתברות שהחשוד אשם היא 37.83.33%³⁷ אם מאפייני החקירה כללו גורמי סיכון כמו מעצר, חקירה ממושכת, יצירת מצג מטעה באשר לראיות וכו', או אם הראיות האחרות, מחוץ להודאה, מגבשות חשד מוצק פחות, אזי ההסתברות שהחשוד אשם נמוכה יותר. מכל מקום, השאלה מה הערך המאבחן של הודאה רלוונטית לבתי המשפט גם אם הם זקוקים למידע נוסף כדי להסיק מנתון זה אם יש להרשיע. אם ההסתברות שחף מפשע יודה גדולה פי עשרה מההסתברות שאשם יודה, כוחה המאבחן של ההודאה גדול הרבה יותר ממצב שבו היחס בין ההסתברויות הוא רק 2:1.³⁸ בסופו של יום, כוחה המאבחן של ההודאה אינו נבחן במציאות במנותק מהראיות האחרות. הניתוח דלעיל נועד רק להבהיר מה ערכה של ההודאה ככזו, דהיינו עד כמה עצם העובדה שהחשוד הודה תורמת להערכה רציונלית שהוא ביצע את המעשה, זאת לפני שבוחרים עד כמה הסיפור שמסר החשוד משתלב בהיגיון ועד כמה הראיות האחרות תומכות בגרסה זו, ובלי קשר לכך. אעבור להלן לבחינת המאפיינים הנוספים להערכת המהימנות של הודאות, ובעיקר להערכתן על רקע הראיות האחרות בתיק.

ב. הגורמים הרלוונטיים להערכת מהימנות ההודאה

"המערער אפילו יודע לספר כי הכניס את האוזניות של נגן המוסיקה מתחת לחולצה כדי שהן לא תתלכלכנה בדם. מי יכול היה לחשוב על פרט כזה זולת מי שביצע את הרצח? מה עוד נבקש כדי להיווכח באותנטיות של הדברים?"³⁹

37 בשלב ראשון, צריך לחשב את ההסתברות שהחקירה תניב הודאה. כיוון שיש הסתברות של 50% שהנאשם אשם ואז ההסתברות להודאה היא 50%, ועוד 50% שהוא חף מפשע שאז ההסתברות להודאה היא 10%, ההסתברות הכללית להודאה היא 30% לפי $0.5 \times 0.5 + 0.1 \times 0.5 = 0.3$. בשלב שני, יש לבחון את ההסתברות המותנית לכך שהמודה אשם, ששווה להסתברות שתהיה הודאה אם הוא אשם (50%) כפול ההסתברות האפריורית שהוא אשם (50%) חלקי ההסתברות הכללית להודאה (30%): $0.5 \times 0.5 / 0.3 = 0.83 = 83\%$ לכן $0.5 \times 0.5 / 0.3 = 0.83 = 83\%$.

38 ראו להבדל בכוח המאבחן של ההודאה שמושגת בשיטות חקירה שונות בטבלה ממחקרם של Russano et al., לעיל ה"ש 15, בתת-פרק א.1 להלן.

39 ע"פ **דודורוב**, לעיל ה"ש 2, פסקה 8 לפסק הדין של השופט עמית. ראו גם דברי התובעת בפרשת החמישה מסנטרל פארק, המסבירה מדוע הפרטים שמסרו הנאשמים לא יכולים היו לבוא אלא מאדם שביצע את העבירה, כפי שפורטו במאמרו של גארט *Brandon L. Garrett, The Substance of False Confessions*, 62 STAN. L. REV. 1051, 1077-1078 (2010) של הרשעה שבוטלה שנים לאחר מכן ראו גם *Brandon L. Garrett, Contaminated Confessions Revisited*, 101 VIRG. L. REV. 395, 411 (2015) (מצטט את התובע שטענותיו, שהובילו להרשעת השווא של פרנק סטרלינג, כללו את הדברים הבאים: How does the defendant know it's a purple jacket or purple top? A guess? Instead of saying yellow, red, orange, blue, black, green,

בהיבט פסיכולוגי, להודאות יש כוח משכנע עצום.⁴⁰ קשה לאדם ששומע הודאה להאמין שהיא יכולה להיות הודאת שווא. עקב כך, הודאות רבות מובילות להרשעה גם כשלמולן ראיות חזקות מאוד הסותרות אותן, ובכלל זה כאשר ההודאות סותרות ראיית די-אן-אי שמזהה את מבצע העבירה האמיתי.⁴¹ פרט לאמונה שאדם חף מפשע לא ימסור הודאה (ואילו אדם אשם יודה), כוחה של ההודאה נובע גם מהאינטואיציות השגויות באשר למאפיינים של הודאות שווא ולדברים שמבחינים אותן מהודאות אמת. כך, בציטוט המובא לעיל משקף בית המשפט את התפיסה שהתוודות מלאת פרטים וחיות חייבת להיות אמת. האינטואיציה שמאחורי מחשבה זו ברורה. אדם המתאר דבר שלא אירע לא ידע פרטים רבים, ולכן ימסור תיאור רזה של האירוע. ואולם, המחקר המדעי סותר אינטואיציה זו. ברנדון גארט ערך מחקרים על תמלילים מפורטים של הודאות שהובילו להרשעה והסתברו מאוחר יותר כהודאות שווא. הוא מצא כי כמעט כולן היו מלאות בפרטים.⁴² חפים מפשע שמודים, בין כדי להפחית את לחץ החקירה, כדי לזכות בהקלה או הטבה שהם מאמינים שתתלווה להודאה או מכל סיבה אחרת,⁴³ עושים כל שביכולתם כדי שההודאה שהם מוסרים תיראה אמינה, זאת כיוון שהודאה שהחוקרים לא יקבלוה כאמינה לא תפחית מהלחץ החקירתי ולא תשיג את המטרות לשמן נמסרה.⁴⁴ בדומה, מדובר שיקבל הודאה שאינה אמינה, לא יעניק לחשוד את האמפתיה וההכרה שהוא זקוק לה, בהיותו מבודד מכל אדם תומך אחר.⁴⁵

הקושי הפסיכולוגי להטיל ספק במהימנות הודאה מפורטת גדל עוד יותר כאשר הפרטים שנכללים בה נתפסים כפרטים מוכמנים, דהיינו פרטים שהתבררו כנכונים

gray, brown? He just guesses purple? יצוין כי הציטוט המובא מפסק הדין בע"פ **זדורוב** מבקש לשכנע בנכונות ההודאה בשל רמת הפירוט שלה, ואילו הדוגמאות האחרות שהובאו כאן התייחסו הן למידת הפירוט והן לעובדה שהפרטים אושרו בדיעבד כנכונים).

ראו Richard A. Leo, *False Confessions: Causes, Consequences, and Implications*, 37 J. AM. ACAD. PSYCH. L. 332, 240-241 (2009).

ראו Saul M. Kassin, *Why Confessions Trump Innocence*, 67 AM. PSYCHOL. 431, 433 (2012).

ראו שני מאמריו של Garrett, לעיל ה"ש 39.

לסיבות שמוסרים אנשים להודאות שווא ראו למשל May et al., לעיל ה"ש 25, בעמ' 160.

כדוגמה לרצון של חשוד למסור רק הודאה משכנעת אפשר להציג את דבריו של ודים פולישוק, אף על פי שמדובר בנאשם שדווקא לא הודה בחקירתו. פולישוק נאשם בכך ששרד נשק מחייל בכרמיאל. שילוב של ראיות, ובכלל זה זיהוי שגוי במסדר זיהוי, הובילו להעמדתו לדין, וכתב האישום נגדו בוטל רק לאחר שמבצע העבירה האמיתי נתפס עם הנשק הגנוב. בריאיון שנערך איתו הוא הסביר כי במהלך החקירה גם הוא רצה להודות, ונמנע מכך רק כי חשש שלא יצליח לשכנע שהודאתו היא הודאת אמת. בלשונו: "אני יושב ואני חושב, גם אם אני מודה בדבר שלא עשיתי, השופט ירצה את הנשק בחזרה. מאיפה אני מביא לו? זה משהו הזוי. כמו חלום בלהות". ראו אמנון לוי "משטרה במעורבות" **שומר מסך** (26.12.2012).

בדקה 40:13, <https://www.youtube.com/watch?v=X9-vq3jfreQ>.

ראו Deborah Davis et al., *Interrogation by Proxy: The Growing Role of Lay and Undercover Interrogation in Eliciting Criminal Confessions*, 59 CRIMINAL L. BULL. 395, 426 (2023) (סוקרים את הדמיון והשוני בחקירות של מדובבים וחקירות של שוטרים).

ממקורות חיצוניים לחשוד והיו אמורים להיות ידועים רק למבצע העבירה. ואולם, כמה מחקרים שבחנו הודאות שנמסרו למשטרה והוכחו כהודאות שווא מצאו כי כמעט כל הודאות השווא כללו פרטים שנראו כמוכמנים, והפכו לכן את ההודאה למשכנעת.⁴⁶ הפרטים המוכמנים דלפו ככל הנראה ממקורות חיצוניים או מהאופן שבו שאלו השוטרים את השאלות. גם רבות מההודאות השווא המוכרות בישראל, של טארק נוג'ידאת, פאבל סמירנוף, חליל נמרי, מוטי בן-עזרא, ולנטין טוקילה ואחרים, כללו פרטים רבים, ובכלל זה פרטים שנתפסו כמוכמנים.⁴⁷

השימוש באינטואיציות וניסיון החיים להערכת מהימנות של הודאות הוא לכן שגוי. על בתי המשפט להעדיף את הידע המחקרי, שגם אם אינו מושלם, הוא מדויק הרבה יותר מניסיון החיים של השופט. המחקר המדעי אינו יכול להוביל למסקנה מדויקת באשר למהימנות של כל הודאה, אך ניתן באמצעותו להעריך את הכוח ההוכחתי של הודאות, לפי מאפייני ההודאה, תוכנה, החקירה והנחקר, כדי לקבוע מה הכוח המאבחן של כל הודאה.⁴⁸

בפרק הקודם ניסיתי להעריך באמצעות המחקרים המדעיים הקיימים מה הסיכוי שאדם חף מפשע יודה בחקירתו במשטרה. כבר שם ציינתי ששאלה אבסטרקטית כזו מחייבת בירור גם של נסיבות החקירה והנחקר. מחקרים רבים ניתחו את גורמי החקירה ומאפייני הנחקר המגדילים את הסיכון להודאות שווא. חלקם עשו זאת בכלים ניסויים, באמצעות מניפולציה על גורמים אלו במעבדה; אחרים במחקרי שדה, באמצעות ניתוח הודאות שווא ידועות. סקירה של רבים מהמחקרים אפשר למצוא בדוח ועדת דנציגר.⁴⁹ ברשימה זו לא אוכל לסקור לעומק את המחקר העצום בתחום זה, ולכן אסתפק בהצגה קצרה של המסקנות העיקריות של מחקרים אלו.⁵⁰

46 ראו שני מחקריו של Garrett, לעיל ה"ש 39, שמצא שכ-95% מההודאות השווא שנבדקו כללו פרטים, ובכלל זה פרטים מוכמנים. ראו גם Sara C. Appleby et al., *Police-Induced Confessions: An Empirical Analysis of Their Content and Impact*, 17 PSYCH. CRIME & L. (2011) (רוב הודאות השווא במדגם כללו פירוט מקיף של העבירה, כולל תמונה של הדברים שנראו והדברים שנשמעו, ובכלל זה התייחסות למחשבות של החשוד, תחושותיו ומניעיו בזמן ביצוע העבירה ולאחריה. אף שגם הודאות מפורטות פחות זוכות לאמון, המחקר מראה כי הפירוט מגביר מאוד את האמון בהודאות).

47 ראו תת-פרק ד.3 להלן.

48 למחקר ראשוני מרתק הנעזר בכלים ממוחשבים לצורך הבחנה בין הודאות אמת ובין הודאות שווא ומוכיח כי הכלי הראשוני שפותח, אף שהוא עדיין רחוק מלהשביע רצון, מצליח בהבחנה כזו טוב בהרבה מבן אנוש, ראו Lucrezia Rizzelli et al., *The Language of Criminal Confessions: A Corpus Analysis of Confessions Presumed True vs. Proven False*, 2 WRONGFUL CONV. L. REV. 205 (2021). המחקר בוצע על הודאות בשפה האנגלית, וייתכן שבשפות אחרות המאפיינים הרלוונטיים יהיו אחרים.

49 דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 27-60.

50 מעניין לציין שחלק גדול מהמאפיינים שנמצאו במחקר כבר פורטו, גם אם בצורה סדורה פחות, בוועדת גולדברג. ראו הוועדה לעניין הרשעה על סמך הודאה בלבד ולעניין העילות למשפט חוזר **דין-וחשבון** 9-10 (1994). ניתוח סדור יותר ועדכני יותר אפשר למצוא בדוח הוועדה.

1. מאפייני החקירה

(א) משך החקירה

כמה רכיבים נמצאו כמשפיעים על הסיכון להודאת שווא. ראשית, משך החקירה (התשאול של החשודים). ריצ'רד ליאו הראה כי למעלה מ-90% מחקירות חשודים מסתיימות תוך פחות משעתיים,⁵¹ בעוד בחינת הודאות שווא מעלה כי רק 16% נמשכו פחות משש שעות, וחלקן נמשכו זמן רב הרבה יותר.⁵² ייתכן שחלק מהפער האמור מוסבר בסוג העבירות שנבדקו.⁵³ עם זאת, השוני בסוג העבירות שנבדקו אינו יכול להסביר את כל הפער העצום בין משכי החקירות בתיקי הודאות שווא ובתיקים האחרים. ממחקרים אלו ואחרים⁵⁴ עולה כי בהיעדר הבדלים אחרים, אפשר לתת אמון רב יותר בהודאות שהושגו בשעתיים הראשונות של החקירה, בהשוואה להודאות שנבדלו לאחר שעות חקירה רבות.

(ב) מעצר ובידוד

רכיב משמעותי נוסף הוא המעצר. בידוד של אדם מסביבה תומכת באמצעות מעצר מגדיל את הסיכון להודאות שווא, בעוד החשש שחף מפשע יודה קטן יותר כשאינו עצור וכאשר הוא נמצא בקשר תדיר עם סביבה תומכת.⁵⁵ כשאנשים מבודדים מסביבה תומכת קשה להם יותר להתמודד עם לחצים. במצב כזה, אם חוקר או מדובב בסביבתם מפגינים חוסר שביעות רצון מכפירתם, הרצון לרצות אותם מגדיל מאוד את הסיכון להודאת שווא. בהקשר זה יש להבחין בין אדם שהודה זמן קצר לאחר מעצרו, שאז בידודו השפיע פחות,

- 51 Richard A. Leo, *Inside the Interrogation Room*, 86 J. CRIMINAL L. & CRIMINOLOGY 266 (1996).
 52 Saul M. Kassin, *The Psychology of Confessions*, 4 ANN. REV. L. & SOC. SCI. 193, 201 (2008) (להלן: Kassin, *The Psychology of Confessions*).
 53 Drizin & Leo, לעיל ה"ש 30, בעמ' 946.
 54 במדגם העבירות הכללי רק 12% מהחשודים נחקרו בעבירות רצח, 43% בעבירות שוד, והיתר בעבירות תקיפה, פריצה, גנבה ואחרות. ראו Leo, לעיל ה"ש 51, בעמ' 274. מנגד, 81% מתיקי הודאות השווא היו תיקי רצח ו-18% תיקי שוד. ראו Drizin & Leo, לעיל ה"ש 30, בעמ' 947.
 55 Barry C. Feld, *Police Interrogation of Juveniles: An Empirical Study of Policy and Practice*, 97 J. CRIMINAL L. & CRIMINOLOGY 219, 295 (2006) (שכחן הודאות שווא בעבירות קלות יותר בחקירות קטנים ומצא כי "Almost all cases of proven false confessions involved lengthy interrogation" (associated with the rate of false confession) (להלן: Gudjonsson, *The Science-Based Pathways to Understanding False Confessions and Wrongful Convictions*, 12 FRONTIERS PSYCH. 1, 3 (2021), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.633936> ("The length of questioning is strongly associated with the rate of false confession" (להלן: Gudjonsson, *Understanding False Confessions*)).
 56 Saul M. Kassin et al., *Police-Induced Confessions: Risk Factors and Recommendations*, 34 LAW HUM. BEHAV. 3, 16 (2010) (להלן: Kassin et al., *Police-Induced Confessions*).

ובין זה שהודה לאחר מעצר של שעות רבות או ימים. משך המעצר עד להודאה צריך אפוא לשמש כלי חשוב בהערכת מהימנותה.

(ג) יצירת תחושה אצל הנחקר שיש נגדו ראיות חזקות

צינתי לעיל כי הודאת שווא של חשוד אחר בתיק, המפלילה את הנחקר, מגדילה את הסיכוי שהנחקר ימסור הודאת שווא. סיכון זה הוא חלק מתופעה רחבה יותר שפוגעת ביכולתו של אדם חף מפשע לעמוד על כפירתו. מחקרים פסיכולוגיים מראים כי אם נחקרים חשים שעמידה על חפותם חסרת תוחלת, הם נכונים בקלות רבה יותר לנסות לרצות את החוקרים ולהיענות לדברים שנראה להם שהחוקרים מבקשים מהם לעשות.⁵⁶ דרך אחת להשיג תוצאה זו היא לשקר ולומר לנחקרים שקיימת ראיה משמעותית נגדם המפלילה אותם. הנחקר, שיודע שקיומה של ראיה כזו אינו אפשרי, מרגיש לכוד תחת עוצמת הראיות השגויות, וכך נכון יותר להיענות לרצונותיהם של החוקרים (כפי שהוא מבין אותם). לעיתים ראיות כאלו עלולות אף להובילו להטיל ספק בחפותו או להאמין באשמתו.⁵⁷ לממצאים אלו יש ביסוס נרחב הן במחקרי שדה⁵⁸ והן במחקרי מעבדה.⁵⁹

(ד) מינימיזציה של חומרתו המשפטית או המוסרית של מעשה העבירה

אחד הכלים להחלשת כוחו של נחקר לעמוד על חפותו הוא העברת מסר המפחית מחומרת המעשה, מבחינה משפטית או מוסרית, ומספק לחשוד הצדקה למעשיו. באמצעות הבנה למעשה או הסבר שאולי הוא נעשה כתגובה לקנטור והתגרות ללא הכנה מוקדמת או למשל כהגנה עצמית או בחוסר מודעות - נסיבות שעשויות לפטור מאחריות פלילית - החוקרים מעודדים את הנחקר להאמין שהודאה מסויגת עדיפה עבורו מעמידה על האמת. אמירות המאשימות את הקורבן בתוצאה הן דוגמה נוספת של מינימיזציה כזו, וכך גם דחיית כפירה של החשוד באמירה "אם לא תאמר את האמת, לא נוכל לעזור לך" – משפט המבהיר לחשוד כי כפירתו אינה האמת שהחוקרים מעוניינים בה ונותן לו תחושה כי אם יאמר את הדברים שהם מבקשים, מצבו ישתפר. הכוח המאבחן של הודאה המושגת לאחר שימוש במינימיזציה קטן בהרבה מכוחה המאבחן של הודאה המושגת בחקירה ישירה.⁶⁰

56 שם, בעמ' 16-17.

57 שם.

58 Allison D. Redlich & Gail S. Goodman, *Taking* ; 921 בעמ' 30, Drizin & Leo לעיל ה"ש 30, בעמ' 921 ; *Responsibility for an Act Not Committed: The Influence of Age and Suggestibility*, 27 LAW & HUM. BEHAV. 141, 151-155 (2003).

59 Saul M. Kassin & Katherine L. Kiechel, *The Social Psychology of False Confessions: Compliance, Internalization, and Confabulation*, 7 PSYCH. SCI. 125, 127 (1996).

60 ראו Russano et al, לעיל ה"ש 15. מינימיזציה כזו מעלה את הסיכוי לקבלת הודאה, הן מחשוד אשם והן מחשוד חף מפשע, ולכן פוגעת ביכולת להסתמך על ההודאה כראיה המבחינה בין אשם ובין לא אשם.

הדין אוסר על חוקרים להבטיח הבטחה ישירה להקלה או הטבה בתמורה להודאה.⁶¹ ואולם, המחקרים מראים כי מנקודת מבטו של החשוד, מינימיזציה (או "הקטנת מצב" כפי ששיטה זו כונתה בפסיקה)⁶² שקולה להבטחת הקלה מפורשת.⁶³ כאמור, השגת הודאה באמצעות הבטחת תמורה היא פסולה לפי הדין הישראלי, אך הפסיקה מאפשרת לחוקרים להחליף פיתוי והשאה פסולים בשיטה אפקטיבית באותה מידה אך חוקית, כגון דברי שכנוע, הטפת מוסר או פנייה אל המצפון, שאין בהם משום הבטחת טובת הנאה ממשית.⁶⁴ בחינתה של שיטת החקירה יכולה לסייע בהערכת המשקל של ההודאה. הודאה המושגת בלא שימוש במינימיזציה צריכה לקבל משקל גדול יותר מזו המושגת לאחר שימוש בטכניקה זו, בהיעדר הבדלים אחרים.

2. מאפייני הנחקר

מחקרים רבים בחנו את הקשר בין מאפייני הנחקר לבין הסיכון להודאות שווא. מהמחקרים עולה כי צעירים (ובמיוחד קטינים) נמצאים בסיכון גבוה יותר למסור הודאות שווא לעומת אנשים מבוגרים.⁶⁵ נוסף על כך, אנשים עם מוגבלות שכלית או נפשית⁶⁶ ואנשים עם הפרעת קשב וריכוז (ADHD)⁶⁷ עמידים פחות ללחצי החקירה המשטרית ולכן נוטים להודאות שווא יותר מאחרים. אישיות סוגסטבילית – כזו שקל באמצעות שאלות והשאה (suggestions) להשפיע על אמונותיה – גם היא הוכחה ככזו הנמצאת בסיכון גבוה למסירת הודאת שווא.⁶⁸ אחד ממקרי הודאות השווא בישראל הינו דוגמה לסיכון המיוחד של אישיות סוגסטבילית,⁶⁹ אולם בהליך פלילי רגיל קשה לחשוף מאפייני אישיות כאלו.⁷⁰

- 61 הבטחת טובת הנאה ממשית בתמורה לויתור על החיסיון מפני הפללה עצמית מהווה "פיתוי והשאה", ושימוש באמצעים אלו מביא לפסילת הראיות שהושגו בעקבותיהם. ראו למשל ע"פ 10049/08 אבו עזא נ' מדינת ישראל, פס' 76-86 לפסק הדין של השופט דנציגר (נבו 23.8.2012).
- 62 שם, בפסקה 82 לפסק הדין של השופט דנציגר.
- 63 Kassin, *The Psychology of Confessions*, לעיל ה"ש 51, בעמ' 203.
- 64 שם (דיון בהבחנה בין מינימיזציה לבין פיתוי והשאה).
- 65 Saul M. Kassin, *False Confessions: Causes, Consequences, and Implications for Reform*, 17 CURR. DIR. PSYCH. SCI. 249, 251 (2008).
- 66 Melanie Clark Mogavero, *An Exploratory Examination of Intellectual Disability and Mental Illness Associated with Alleged False Confessions*, 38 BEHAV. SCI. & L. 299 (2020).
- 67 Gudjonsson et al., *False confessions to police*, לעיל ה"ש 21.
- 68 Kassin et al., *Police-Induced Confessions*, לעיל ה"ש 55, בעמ' 21.
- 69 תפ"ח (ב"ש) 67631-12-15 מדינת ישראל נ' נמרי, פס' 101 לפסק הדין של השופט אינפלד (נבו 17.12.2017).
- 70 לסקירת מחקרים על הקשר בין מאפייני הנחקר לחשש שההודאות שהושגו הן הודאות שווא, ולהמלצות לצמצום חשש זה, ראו דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 30-40.

3. (אי-) יישום המבחנים להערכת הודאות בפסיקה

לא אוכל ברשימה קצרה זו לסכם את מלוא המאפיינים הקשורים במהימנות הודאות על פי המחקר המדעי הענף. אפשר למצוא מחקרים אחרים הסוקרים בפירוט סוגיה זו.⁷¹ ואולם, גם מהמעט שנכלל כאן ניתן לראות כי הכלים להערכת הודאות בפסיקה ובמחקר המדעי שונים מאוד. על פי המחקר המדעי הסיכון שהודאות יהיו הודאות שווא קטן יותר אם הן נמסרו בשעות הראשונות של החקירה, אם הנחקר לא היה עצור או מבודד מסביבתו בעת מסירת ההודאה, אם לא ניתנו לו משובים שליליים בתגובה לגרסה מזכה או חיזוקים חיוביים למסירת גרסה מפלילה, אם החקירה הייתה חקירה ישירה ולא כללה הטעיות ואם לא היה ניסיון של החוקרים או המדובבים להציע לנחקר גרסה הממעיטה מהאחריות המשפטית או המוסרית של מעשיו (מינימיזציה). הפסיקה שמה דגש, כאמור לעיל, ב"המבחן הפנימי" (משקל עצמי) שבדרך את ההודאה על-פי סימני האמת העולים מתוכה, כגון הגיונה או חוסר הגיונה הפנימי, סידורם או בלבולם של הפרטים הנמסרים בה וכיוצא בהם סימנים של שכל ישר המביאים אדם בר דעת להתייחס לדברי זולתו באימון; והמבחן החיצוני (דבר-מה) שבדרך את ההודאה על-פי סימני אמת שהם חיצוניים להודאה ואשר יש בהם, לפי מבחני השכל הישר, כדי להשליך אור על אמיתותה.⁷² אלו דגשים שונים מאוד זה מזה.

מרבית ההודאות מושגות בתחילת החקירות ורק חלק קטן מהן לאחר שעות חקירה ארוכות. אף על פי שבמרבית החקירות לא נעשה שימוש בשקרים או מינימיזציה, חשודים רבים קושרים את עצמם לעבירה בחקירתם. ברובם המכריע של המקרים הודאות רגילות אלו אינן שנויות במחלוקת בהליך המשפטי, ולרוב החשוד שמסר אותן גם מודה בעובדות כתב האישום (במסגרת הסדר טיעון או בלעדיו).⁷³ בתי המשפט בוחנים מהימנות של הודאות רק כאשר נאשם חזר בו מההודאה וטוען לחפותו. קבוצת זו אינה מדגם מייצג של ההודאות במשטרה. כשנעשה שימוש באמצעים הפוגעים בכוח המאבחן של ההודאה, הסיכוי שהנאשם יחזור בו מהודאתו גדול יותר (וגם הסיכוי שההודאה תהיה הודאת שווא גדול יותר), ולכן הניסיון השיפוטי מוטה לחשוב שכך נראות הודאות בדרך כלל. בתי המשפט עשויים לסבור שגורמי סיכון רבים נמצאים במרבית ההודאות באשמה, ולכן החלשת משקלן של הודאות כאלו תפגע באופן ניכר ביכולת להסתמך על הודאות בהליך הפלילי. ואולם, לתחושה זו אין בסיס. הסיבה לכך שבתי המשפט מקבלים תמונה מוטה

71 ראו Kassin et al., *Police-Induced Confessions*, לעיל ה"ש 55, וראו גם דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1.

72 הציטוט מתוך ע"פ לוי, לעיל ה"ש 6, בעמ' 234. ראו לעיל הטקסט הסמוך לה"ש 6 – 12.

73 Allison D. Redlich et al., *The Influence of Confessions on Guilty Pleas and Plea Discounts*, PSYCH. PUB. POL'Y & L. 147 (2018) 24 (כמעט כל הנאשמים שמודים בחקירה מודים גם בתשובתם לאישומים): אף שהסדר טיעון יכול שייערך גם עם נאשם שאינו אשם, הנכונות של אשמים להסכים להסדרי טיעון גדולה מנכונותם של חפים מפשע, ולכן סביר להניח שרובם המכריע של אלה שהודו גם בהליך המשפטי אשמים. ראו אורן גזל-אייל ואבישלום תור "השפעת חפות על הסדרי טיעון: ממצאים אמפיריים, תובנות פסיכולוגיות והשלכות נורמטיביות" **משפטים** 115 (2018).

של מאפייני ההודאות נובעת מסוג ההודאות שמגיעות להכרעה בפניהם. אימוץ המבחנים המחקריים לבחינתה של מהימנות הודאה אכן יצמצם את המשקל שניתן להודאות שמגיעות להכרעה שיפוטית, אך הוא לא יפגע במידה ניכרת בערכן של מרבית ההודאות של חשודים, שמובילות גם להודאות באישומים בבתי המשפט ולהרשעות. חשוב להדגיש, לא כל הודאה שהוצאה מחשוד מוחלש, או הודאה שהוצאה באמצעות בידוד, חקירה ממושכת, הטעיות באשר לראיות, מינימיזציה וכיוצא בזה, היא הודאת שווא. הכלים שמחלישים את כוחו של חף מפשע להתמיד בכפירתו מחלישים גם את כוחו של אשם, ולכן כלים אלו יכולים להוביל גם להודאות אמת. גם במקרה של הודאה כזו, ייתכן אפוא שאפשר להסיק את אשמתו של החשוד באמצעות ראיות אחרות. הקושי הוא ביכולת של הודאה שהוצאה בכלים אלו לשמש כלי המבחין בין אשמים לחפים מפשע. לכל הודאה יש כוח מאבחן מסוים, אולם הודאות שנמסרות בשעות החקירה הראשונות, כשהחשוד עדיין לא חש מבודד מסביבתו, כשמקשיבים לגרסתו בקשב, בלי להטיח בו שאין מאמינים בו ובלי ליצור בקרבו תחושה שלפיה אשמתו ידועה וברורה, וכאשר לא מעודדים אותו לספק גרסה המפחיתה מאשמתו המוסרית או המשפטית – הודאות אלה מבחינות בין אשם ובין חף מפשע טוב יותר מהודאות שנגבו בחקירות שבהן התקיימו גורמי הסיכון להודאות שווא. זאת ועוד, גם חשודים אשמים נשברים לעיתים רק בחקירה שבה מתקיימים גורמי הסיכון. ייתכן, לכן, שראיות אחרות יוכיחו את אשמתו של אדם שמסר הודאה גם בתנאים אלו. ואולם, בהתקיים גורמי הסיכון, כוחן של הודאות כאלו להבחין בין אשם ובין חף מפשע נמוך, ולכן יש חשש גדול שהסתמכות עליהן – בשונה מהסתמכות על ראיות אחרות – עלולה להוביל להרשעת שווא.

ג. כיצד נמצאות תמיכות ראייתיות בהודאות שווא

"לשיטת בודזיאק [מומחה טביעות הנעליים מטעם ההגנה, אג"א], במכנסי הג'ינס אין מספיק 'מידע' כדי לקבוע שלפנינו טביעות נעל דווקא. בית המשפט [המחוזי] פסק כי קביעה זו 'תמוהה' ו'משונה', שכן ניתן להבחין בכך בעין 'ערומה' וללא כל מומחיות, לפחות ביחס לטביעה מספר 1. נקבע כי די בכך כדי לייחס לחוות הדעת הטיה שאינה מקצועית. גם אני סבור כי התבוננות של הדיוט בסימן הדם שסווג כטביעה מספר 1, מאפשרת להגיע למסקנה כי מדובר בטביעת נעל.⁷⁴

לדברים אלו של השופט עמית בפסק הדין בעניין זדורוב צורפה, באופן חריג לפסקי דין, תמונה של טביעת הנעל האמורה על מכנסי הג'ינס. התמונה נועדה לשכנע את הקורא שאכן עדות המומחה מטעם ההגנה – שלפיה אין מדובר בהכרח בטביעת נעל – מופרכת. ואולם, במשפט החוזר, שנערך בבית המשפט המחוזי, התבררה הטעות המשותפת של הערכאות הקודמות שדנו בתיק. מה שנחזה לכל הדיוט כטביעת נעל אינו יכול להיות

74 ע"פ זדורוב, לעיל ה"ש 2, פס' 325 לפסק הדין של השופט עמית.

טביעת נעל, שכן גודל הטביעה קטן בהרבה מגודלה של נעל רגילה. התמונה פשוט לא הוצגה לבית המשפט על קנה מידה נכון, וכך נגרמה הטעות הן בבית המשפט המחוזי והן בעליון.

"בדיקת גודל אותו סימן מראה בעליל, כי מדובר בסימן שרוחבו הינו כ- 3 ס"מ. ממילא אך ברור הוא, כי הוא אינו מתאים בגודל לנעלי סלמנדר או לנעל "נורמלית" כלשהי ולכל היותר הגודל, אשר ניתן לייחס לסימן זה אינו יכול להיות יותר מעקבה של נעל קטנה מאד. ברור, כי אין סימנים אלה מתאימים לנעל בגודל אמיתי. משכך אפוא ברור שהייתה לפנינו טעות אופטית, אכן הסימן כולו נראה כעקבת נעל, יש חלק קדמי ברור, יש היקף ברור ויש חלק אחורי ברור, אלא שלא ניתן להתייחס לכל מה שנראה כעקבת נעל אכן כעקבה."⁷⁵

במרבית התיקים של הודאות השווא לא עמדה ההודאה לבדה במערכה. פעמים רבות היא גובתה בראיות נוספות, ובכלל זה ראיות פורנזיות, עדויות ראייה וראיות נסיבתיות שונות שתמכו בהרשעה.⁷⁶ כיצד מתרחש התהליך היוצר ראיות תומכות כאלו? להודאת חשוד יש כוח משכנע עצום. האמונה המושרשת שלפיה אדם לא יודה במעשה שלא עשה גורמת פעמים רבות לזה שמודע להודאה לגבש אמון מלא באשמה. לאמון זה יש השפעה על האופן שבו ראיות נוספות מאותרות ומפורשות. בהשפעת ההודאה חוקרי משטרה – שבשלב זה משוכנעים באשמה – גורמים לחשוד להוסיף פרטים ידועים ומוכמנים לגרטיב שלו.⁷⁷ הכוח המשכנע של ההודאה יוצר בקרב תובעים, ואף בקרב סנגורים, אמונה ראשונית באחריות החשוד למעשה, אמונה המבססת "הטיית

75 תפ"ח (נצ') 502/07 מדינת ישראל נ' זדורוב, בפס' 413 לפסק הדין של השופט קולה (נבו) 30.3.2023). יצוין כי שופטת המיעוט קיבלה את טענת התביעה במשפט החוזר שלפיה הטביעה על הג'ינס היא רק חלק מטביעת הנעל, ולכן היא קטנה מטביעה מלאה (ראו פס' 615 לפסק הדין של השופטת ניסים שי). אלא שעמדה זו, בין אם היא נכונה ובין אם לאו, סותרת את המסקנה של השופט עמית, שלפיה ניתן לראות טביעת נעל ברורה ומלאה על הג'ינס (וזאת אפילו בתצלום שצויר לפסק הדין). איני מתיימר כמובן במאמר זה להכריע בשאלה אם מדובר בטביעה חלקית של נעל אם לאו. עדיין אפשר לטעון שאף על פי שהשופט עמית טעה לחשוב שניתן לראות בעין בלתי מזוינת טביעת נעל מלאה בתמונה של מכנסי הג'ינס, מדובר בטביעה חלקית של נעל (ולא של דבר אחר), ואפילו לטעון שמדובר בטביעה חלקית של נעל מסוימת. עם זאת ברור כי הראיה הפורנזית כאן, טביעת הנעל, פורשה בצורה שגויה בהליכים שקדמו למשפט החוזר, כשטביעה קטנה נחזתה בעיני המעורבים, בשל טעות בקנה המידה, כטביעת נעל מלאה, והציטוט של השופט עמית מדגים טעות זו.

76 Saul M. Kassir, Daniel Bogart & Jacqueline Kerner, *Confessions that Corrupt: Evidence from the DNA Exoneration Case Files*, 23 PSYCH. SCI. 41, 41 (2012) (להלן: Kassir et al., *Confessions that Corrupt*).

77 Richard A. Leo & Steven A. Drizin, *The Three Errors: Pathways to False Confession and Wrongful Conviction*, in POLICE INTERROGATIONS AND FALSE CONFESSIONS: CURRENT RESEARCH, PRACTICE, AND POLICY RECOMMENDATIONS 9, 19-21 (G. Daniel Lassiter & Christian A. Meissner eds., 2010).

אישוש" המכונה גם "ראיית מנהרה" – תופעה הגורמת לאנשים למקד את תשומת הלב באופן סלקטיבי בראיות התומכות באמונתם הראשונית, ולהפחית ממשקלן של ראיות שסותרות אמונה זו. עקב כך, אלו שנחשפים להודאה מתקשים להעריך נכונה ראיות המצביעות על כך שההודאה אינה אמת.⁷⁸ גם עדי ראייה נוטים יותר לזהות חשוד אם נאמר להם שהחשוד הודה,⁷⁹ וההשפעה של ההודאה על הראיות אינה מוגבלת לגורמים אלו. הידיעה שהחשוד הודה יוצרת הטיה גם בהערכות פורנזיות. למשל, בניסוי נמצא כי בודקי פוליגרף ישראלים הושפעו מהודאות בהערכת הבדיקות שערכו.⁸⁰ הודאות גם השפיעו על השוואת כתב יד. כשנאמר לנבדקים שהחשוד הודה לפני שחזר בו מהודאתו בטענה שההודאה הוצאה בכפייה, עלה הסיכוי שהם יטעו להעריך כי דוגמת כתב היד של החשוד וכתב היד של מבצע העבירה ניתנו על ידי אותו אדם.⁸¹ הודאה במסגרת הסדר טיעון השפיעה באופן ניכר אפילו על הערכת מומחים להתאמה של ראיית די-אן-אי, במקרה של תערובת די-אן-אי סבוכה. המומחים שנחשפו לקיומה של ההודאה קבעו שהייתה התאמה. מנגד, מתוך 17 מומחים שלא נחשפו למידע, רק אחד הסכים עם ההערכה של הראשונים.⁸² מחקר אחר, שהתבסס על מקרי הודאות שווא ידועים שהתגלו, מצא שהסיכוי למציאת ראייה פורנזית (שגויה) מרשיעה בעקבות הודאות שווא גדול בהרבה מהסיכוי למציאת ראייה כזו כשהחקירה נשענת על ראייה בסיסית אחרת, כגון עדות ראייה.⁸³ אנשי המדע הפורנזי ובתי המשפט מתקשים לקבל את האפשרות של הטיה כזו.⁸⁴

גם על שופטים ההשפעה הפסיכולוגית של הודאות גדולה, הגם שלא אמורה להיות לה השפעה. כך, מחקר ניסויי מצא כי הסיכוי ששופטים ירשיעו אדם גבוה הרבה יותר כשהשופטים נחשפו להודאה, גם אם הם קבעו שההודאה, על פי הדרך שבה הוצאה, לא

- 78 שם, בעמ' 25 (ראיית מנהרה אינה נחלתם של שוטרים בלבד. תובעים סנגורים ושופטים מושפעים גם כן מראיית מנהרה, בייחוד לאחר שמישהו חתם על הודאה).
- 79 Lisa E. Hasel & Saul M. Kassir, *On the Presumption of Evidentiary Independence: Can Confessions Corrupt Eyewitness Identifications?*, 20 PSYCH. SCI. 122 (2009)
- 80 Eitan Elaad et al., *The Effects of Prior Expectations and Outcome Knowledge on Polygraph Examiners' Decisions*, 7 J. BEHAV. DECISION MAKING 279 (1994)
- 81 Jeff Kukucka & Saul M. Kassir, *Do Confessions Taint Perceptions of Handwriting Evidence? An Empirical Test of the Forensic Confirmation Bias*, 38 LAW & HUM. BEHAV. 256 (2014)
- 82 Itiel E. Dror & Greg Hampikian, *Subjectivity and Bias in Forensic DNA Mixture Interpretation*, 51 SCI. & JUSTICE. 204 (2011)
- 83 Kassir et al., *Confessions that Corrupt*, לעיל ה"ש 76.
- 84 כך, בעניין **זדורוב**, מומחה טביעת הנעל של התביעה, ירון שור, כפר בטענה שלפיה הידיעה על הודאת החשוד ושחזור שבו צפה יכולים היו להשפיע על חוות דעתו ואמר: "אנחנו לא מאמינים לחשוד כשהוא מודה, אנחנו לא מאמינים לחשוד כשהוא מכחיש, אנחנו מאמינים לממצאים שלנו". שופטת המיעוט קיבלה את עמדה זו. ראו עניין **זדורוב**, לעיל ה"ש 75, פס' 595 לפסק הדין של השופטת ניסים שי. כאמור, המחקר המדעי מראה כי מומחים פורנזיים מושפעים, גם אם לא במודע, מהידיעה על קיומה של הודאה.

ניתנה מרצון טוב וחופשי ולכן היא פסולה.⁸⁵ הסיכוי להרשעה של אותם שופטים היה גבוה מאוד בהשוואה לשופטים שלהם הוצגו אותן ראיות, בלי ההודאה הפסולה.⁸⁶ ריכוז המחקרים מלמד כי אנשים, ובכלל זה מומחים, מושפעים מהידיעה שהייתה בתיק הודאה של החשוד, כשהם אוספים ומפרשים ראיות.⁸⁷

גם בארץ תמכו חוות דעת של מומחים לא אחת בהודאות שווא. כך, לאחר הודאת טארק נוג'יידאת שלפיה חברו ירה בחייל אולג שייחט קבע ראש המכון לרפואה משפטית דאז בחוות דעתו כי "המוות נגרם על ידי נזק חמור למוח בעקבות מעבר קליע דרך הראש, כיוון מסלול הקליע מקדימה אחורה ומשמאל לימין".⁸⁸ ממצא זה תאם את ההודאה. לאחר שנתפסו הרוצחים האמיתיים, התברר כי הרצח בוצע באמצעות חניקתו של החייל על ידי כבל של אופניים. בעקבות התפתחות זו בחקירה נכתבה חוות דעת משלימה ובה טען אותו פתולוג כי "לא ניתן לשלול הידוק לולאה סביב צווארו של המנוח",⁸⁹ וכשנשאל על כך בבית המשפט אף אמר כי "השבר בעצם הלשון הוא ממצא חריג בקורבנות ירי" וכי "שבר בקרן עצם הלשון יכול להיגרם כתוצאה מלחץ על הצוואר או נפילה או ממכה חזקה באזור הצוואר".⁹⁰ כך, חוות הדעת השנייה תאמה את ההודאה שסמרו הנאשמים החדשים, אשר לפיה הרצח בוצע באמצעות חניקה. חוות הדעת הפתולוגית הראשונה תאמה את ההודאה הראשונה (הודאת השווא), ואילו חוות הדעת השנייה, של אותו פתולוג, תאמה את ההודאה השנייה. בתי המשפט אינם מתייחסים לאפשרות שהודאה מטה את חוות הדעת המקצועיות, על אף המחקר המקיף שקיים בתחום זה. בארץ ידוע לי רק על מקרה אחד שבו הכיר בית המשפט בכוחה של הודאה (וראיות מפלילות אחרות) להטות את חוות הדעת של מומחה שנחשף להודאה, וגם במקרה זה אין הסתמכות על הספרות המדעית המבססת הטיה זו.⁹¹

ד. הסיכון המיוחד להודאות שווא בישראל

"מלומדי משפט מצביעים על פרוייקט החפות בארצות הברית ומקיימים ממנו על המצב בארץ בנושא של הרשעות שווא. כשלעצמי, הייתי נזהר

85 D. Brian Wallace & Saul M. Kassir, *Harmless Error Analysis: How Do Judges Respond to Confession Errors?*, 36 LAW & HUM. BEHAV. 151 (2012).

86 שם.

87 ראו לסקירה מקיפה של השפעת ההודאות על השוואות פורנויות, Kassir et al., *Confessions that Corrupt*, לעיל ה"ש 76.

88 ראו תפ"ח (נצ') 1035/04 **מדינת ישראל נ' ענבתאוי**, בפס' 45 (נבו 15.10.2007).

89 שם, בפס' 46.

90 שם, בפס' 47.

91 ראו עניין **דורוב**, לעיל ה"ש 75, פס' 416 (ז) לפסק הדין של השופט קולה: "מבלי לפגוע חלילה במקצועיותו והגינותו של שור, סבורני כי יכולתו של שור לבחון באופן אובייקטיבי את הממצאים על הגינס נפגמה למן תחילת הפרשה ועוד טרם שהוגש כתב אישום נגד הנאשם נתיב המנוסה של הנאשם מהתא על פי השחזור וכן תמונות הזירה בהן מצולמת המנוחה כשגופתה שרועה על מכסה האסלה, היו ידועים לשור טרם שנחתמה חוות דעתו הראשונית [...]".

מלייבא לשיטתנו המשפטית מסקנות משיטת המשפט בארצות הברית, שם המשפטים הפליליים מתנהלים בפני חבר מושבעים, התובע נבחר על ידי הציבור כחלק מקריירה פוליטית; וגם השופט המדינתי נבחר על ידי הציבור. רוצה לומר, כי לא מערכת המשפט בארצות הברית ולא ההליך המשפטי המתנהל בפני חבר מושבעים כמו מערכת המשפט בישראל וההליך המתנהל בפני שופט מקצועי. מכאן הזהירות הרבה בה יש לנקוט בבואנו להשליך מפרויקט החפות בארצות הברית לישראל [...] בישראל מרבים להצביע על המקרה של **טארק נוג'ידאת** כדוגמה להודאת שווא, אך אזכיר כי באותו מקרה הודאת השווא לא הביאה בסופו של יום להרשעת שווא.⁹²

מרבית המחקרים המדעיים שבוצעו בנושא הודאות השווא נערכו בארצות הברית. האם החשש מהודאות שווא בישראל נמוך יותר? בפרק זה אראה כי הסיכון להודאות שווא ולהרשעות שווא הנסמכות עליהן גבוה בישראל יותר מאשר בארצות הברית, ובוודאי גבוה יותר מאשר במרבית מדינות המערב האחרות. הסיבה העיקרית לכך היא שיטת החקירה בישראל, שבה שוטרים רשאים להשתמש בכלים רבים שנאסרו במרבית מדינות המערב בשל הסיכון המיוחד להודאות שווא שהם יוצרים. בחלק זה אתייחס לפיכך בקצרה לטענה שהשיפוט המקצועי בישראל מבטיח שהודאות שווא יאותרו נכונה ולא יובילו להרשעות שווא. לאחר מכן אבחן את גורמי הסיכון הייחודיים הקיימים בישראל, בהשוואה למדינות מערביות אחרות, ולבסוף אראה שבניגוד לנטען לעיל, פרשת טארק נוג'ידאת אינה מקרה יחיד, כשאסקור בקצרה שורה ארוכה של הודאות שהובילו לכתבי אישום והתבררו מאוחר יותר כהודאות שווא.

1. הטענה שמערכת המשפט הישראלית מקצועית יותר באבחון הודאות שווא

אחת הטענות כנגד הסתמכות על מידע מארצות הברית גורסת כי שם הכרעת הדין ניתנת על ידי מושבעים ואילו כאן ההחלטה ניתנת על ידי שופטים מקצועיים, ולכן החשש שבישראל הודאת שווא תוביל להרשעת שווא קטן יותר. אלא שטענה זו מניחה ששופטים אכן מזהים טוב יותר ממושבעים הודאות שווא, או לפחות זהירים יותר ממושבעים בהחלטה אם להרשיע אדם או להכיר בקיומו של ספק סביר. להנחה זו אין בסיס. ראשית, הזכות החוקתית למשפט בפני מושבעים בארצות הברית היא זכות של הנאשם ואינה חובה.⁹³ רוב שיטות המשפט מתירות לנאשמים שמעדיפים זאת להישפט על ידי שופטים, וחלקן אף מעודדות אותם לעשות זאת באמצעות הקלות

92 ע"פ **דודוב**, לעיל ה"ש 2, בפס' 7 לפסק הדין של השופט עמית (ההדגשות במקור).

93 ראו Patton v. United States, 281 U.S. 276, 293, 296 (1930) (נאשם רשאי לוותר על זכותו החוקתית למשפט בפני מושבעים).

בענישה לבוחרים בחלופה זו.⁹⁴ עקב כך, אם אכן סיכוייהם של נאשמים שאינם אשמים טובים יותר כאשר יישפטו על ידי שופטים, הם יכולים לבחור במשפט בפני שופטים, וחלקם אף עושים זאת, כשהם סבורים שהכרעה של שופט תגדיל את סיכויי הזיכוי.⁹⁵ שנית, בהליך בפני מושבעים על התביעה לשכנע 12 אנשים באשמת הנאשם מעבר לספק סביר, ולא אחד או שניים (במקרה של מותב של שלושה), כמו בהליך בפני שופטים. שלישית, גם מחקרים מראים שמושבעים אינם מוכיחים יכולת נמוכה יותר משופטים להבין את הראיות ולנתחן.⁹⁶ זאת ועוד, אותם מחקרים גם מראים כי מושבעים נוטים דווקא לתת משקל ממשי יותר לספק הסביר ולזכות במקרים של ספק יותר מאשר שופטים.⁹⁷ גם אין סיבה לצפות שלשופטים יהיה יתרון על מושבעים בתחום זה. אומנם שופטים מנוסים ממושבעים בשמיעת ראיות וניתוחן, אולם, כאמור לעיל, ניסיון שאינו מלווה בהיזון חוזר מסייע בגיבוש ביטחון עצמי במסקנה, אך אינו מסייע בשיפור היכולת.⁹⁸ ספציפית בהקשר של הודאות שווא, היכולת של אנשים מנוסים לאבחן הודאות שווא אינה טובה מזו של אנשים חסרי ניסיון, אך ביטחונם באבחון יכולה להביאם בקלות רבה יותר למסקנה שאין ספק סביר באשמת המודה, גם כשהמודה חף מפשע.⁹⁹

בארצות הברית התובעים והשופטים במדינות נבחרים, ואינם ממונים. יש הטוענים כי מטעם זה לתפקיד מגיעים אנשים מקצועיים פחות והדבר פוגע ביכולתם להבחין בין חפות לאשמה. לא מצאתי ביסוס מחקרי לטענה זו, ונראה כי גם הסתמכות עליה היא תוצר של הטיית קבוצת הפנים, דהיינו אמונה של הנמצאים במערכת המשפט הישראלית כי יכולותיהם טובות מאלה של המשרתים במערכות משפט אחרות. מכל מקום, גם בשיטות משפט אחרות, שבהן שופטים ותובעים מתמנים בהליך מקצועי, הובילו הודאות שווא לא אחת להרשעות שווא, ובכלל זה להרשעות שווא של כמה נאשמים באותו תיק. בממלכה המאוחדת, כששיטות החקירה שם היו דומות לאלו הנהוגות אצלנו היום, היו מקרי הודאות שווא לא מעטים. בין המקרים הידועים שנחשפו אפשר לציין את התיקים

94 ראו Stephen J. Schulhofer, *Is Plea Bargaining Inevitable?*, 97 HARV. L. REV. 1037 (1984) (מתאר כיצד בפילדלפיה נאשמים שבחרים במשפט על ידי שופטים, במקום מושבעים, זוכים לעונשים קלים יותר).

95 Andrew D. Leipold, *Why Are Federal Judges So Acquittal Prone*, 83 WASH. U. L.Q. 151, 156 (2005) (מציג את המספר השנתי של המשפטים הפליליים במערכת הפדרלית שנערכו בפני שופטים ובפני מושבעים לאורך המחצית השנייה של המאה העשרים).

96 Harry Kalven, Jr. & Hans Zeisel, *The American Jury*, 24 WASH. & LEE L. REV. 158 (1967) ראו גם Theodore Eisenberg et al., *Judge-Jury Agreement in Criminal Cases: A Partial Replication of Kalven and Zeisel's The American Jury*, 2 J. EMPIRICAL LEGAL STUD. 171, 191 (2005) (מידת המורכבות של התיקים לא נמצאה כמסבירה הבדל בהחלטות של שופטים ומושבעים).

97 ראו Kalven & Zeisel, לעיל ה"ש 96; Eisenberg et al., לעיל ה"ש 96, בעמ' 185-190.

98 ראו לעיל ה"ש 14, והטקסט הצמוד לה.

99 Kassin, Meissner & Norwick, לעיל ה"ש 14.

של ששיית בירמינגהם, רביעיית גילפורד¹⁰⁰ ורביעיית בריג'וואטר (Bridgewater Four)¹⁰¹ כמקרים שבהם כמה חשודים חפים מפשע הודו בכיצוע משותף של עבירה שלא ביצעו. ריבוי חשודים בתיק, כאמור, מחזק את החשש שמדובר בתופעה רחבה.¹⁰² גם מקרים נוספים של הרשעות שנשענו על הודאות שווא נחשפו בממלכה המאוחדת,¹⁰³ לפני ששיטות החקירה שם שוננו בעקבות המלצות דוח הוועדה שקמה לאחר חשיפתם של עיוותי דין אלו.¹⁰⁴ תופעת הודאות השווא שהובילו להרשעות שווא נמצאה ונחקרה גם בקנדה,¹⁰⁵ בהולנד,¹⁰⁶ בגרמניה,¹⁰⁷ באיסלנד¹⁰⁸ ובשיטות רבות נוספות הנשענות על שופטים ותובעים ממונים. אין אפוא בסיס למסקנה שלפיה החשש שהודאות שווא יובילו להרשעות שווא קטן יותר בישראל.

2. מדוע הסיכון להודאות שווא בישראל גדול במיוחד ביחס למדינות המערב

בחלק הקודם הראינו כי אין בסיס להנחה שמערכת המשפט הישראלית מותאמת לאבחן הודאות שווא יותר ממערכות המשפט בארצות הברית או במדינות אחרות. אלא שהקושי גדול יותר. בשל שיטת החקירה בישראל, והפסיקה הייחודית המתירה טכניקות חקירה שאסורות במקומות אחרים, החשש מהודאות שווא בישראל גדול במיוחד, יותר מאשר ברוב המכריע של מדינות המערב (וככל הנראה יותר מאשר בכולן). בעוד חלק מגורמי הסיכון להודאות שווא בישראל מצויים גם בשיטות משפט מערביות אחרות, לא ידוע לי על כל שיטת משפט כזו, שבה מתקיימים כל גורמי הסיכון האמורים יחדיו. כדי לעמוד על הסיכון הייחודי הנשקף לחפים מפשע הנחקרים במשטרה בישראל, אעמוד על

-
- Gisli H. Gudjonsson, *The Psychology of Interrogations and Confessions: A Handbook* 100 .445-457 (2002).
- David Kyle, *Correcting Miscarriages of Justice: The Role of the Criminal Cases* 101 .Review Commission, 52 DRAKE L. REV. 657, 659 (2004).
- ראו תת-פרק 3.א להלן.
- 103 ראו Kyle, לעיל ה"ש 100, בעמ' 657-659 (מתאר שורה של מקרי הודאות שווא אחרים בבריטניה, ביניהם המקרים של ג'ודית וורד (Judith Ward) וסטפן קיזקו (Stefan Kiszko)).
- 104 ראו ROYAL COMMISSION ON CRIMINAL PROCEDURE REPORT (CMND. 8092, 1981). על שיטות החקירה באנגליה וויילס ראו טקסט בה"ש 113 להלן.
- 105 Christopher Sherrin, *False Confessions and Admissions in Canadian Law*, 30 QUEEN'S L.J. 601 (2005).
- 106 Sofie de Regt, *Guilty until Proven Innocent: A Comparative Study on False Confessions* 106 .in the Netherlands and the United States (2019) (B.A thesis, Tilburg University).
- 107 Fredericke Leuschner, Martin Rettenberger & Axel Dessecker, *Imprisoned but Innocent: Wrongful Convictions and Imprisonments in Germany, 1990-2016*, 66 CRIME & DELINQ. 603, 699-700 (2020).
- 108 Gudjonsson, *Understanding False Confessions*, לעיל ה"ש 54.

כמה מאפיינים של תורת החקירה בישראל ועל הפסיקה הקובעת את גבולות המותר והאסור בחקירה בישראל ובמדינות מערביות אחרות.¹⁰⁹

(א) שיטת החקירה

שתי גישות עיקריות לחקירה משטרתית נוהגות בעולם המערבי. הגישה האחת, של חקירה לעומתית או חקיקה מכוונת אשם (confrontational or accusatorial), מקובלת בין היתר בארצות הברית, בקנדה ובישראל. לפי גישה זו, החקירה היא עימות שבו החוקר אמור להפעיל לחצים ומניפולציות רגשיות ופסיכולוגיות על החשוד כדי לעודדו להודות. בשיטות אלו, הכלים העומדים לרשות החוקר עשויים לכלול את בידודו של הנחקר מסביבתו באמצעות מעצר, בין היתר כדי לגרום לו לרצות את החוקר, יצירת תחושת לחץ, הפגנת חוסר אמון בטענות החפות, יצירת תחושה שחוקר כבר יודע שהנחקר אשם, יצירת מצג שלפיו יש נגד הנחקר חומר חקירה מבוסס ורב, המעטה בחומרת האשמה של המעשה והפגנת סימפטיה כלפי המעשה הפלילי המחלישה את החשש של החשוד להודות ועוד.¹¹⁰

גם באנגליה נהגה שיטת חקירה זו עד שנות השמונים של המאה הקודמת. חשיפת פרשיות של הודאות שווא שהוזכרו בפרק הקודם, יחד עם ביקורת של בתי המשפט על החקירות המשטרתיות ודוח הוועדה המלכותית לסדר הדין הפלילי,¹¹¹ הובילו לחקיקת חוק ה-PACE ב-1984.¹¹² בעקבותיו חלו שינויים משמעותיים בדין האנגלי ובעיקר בשיטת החקירה באנגליה וויילס. בעזרת מומחים פותחה שיטה חלופית לחקירת נאשמים, המכונה בראשי תיבות PEACE.¹¹³ בניגוד לשיטות החקירה הלעומתית, מטרת החקירה בשיטה זו אינה השגת הודאה אלא איסוף מידע. בשיטה זו החוקר נשען על יצירת הבנה עם הנחקר, בקשב ובסבלנות. לאחר שלב ההכנה (השלב הראשון), החוקר פותח את השיח עם הנחקר בהפגנת אכפתיות לצרכיו והרגעתו ככל שהדבר דרוש (השלב השני). בשלב השלישי והמרכזי, החוקר מנסה להשיג מהנחקר גרסה מפורטת ומלאה ככל האפשר, בלי להפריע לו במתן הגרסה. לאחר שהחשוד פורס את גרסתו, החוקר פונה בשאלות פתוחות להבהרה ולהשלמת הסיפור. רק לאחר קבלת גרסה מפורטת ומלאה החוקר מעמת את החשוד עם סתירות בגרסתו או סתירות בין גרסתו לבין ראיות חיצוניות שנאספו (רק ראיות שקיימות, אסור לחוקר לשקר באשר לראיות). בשלב זה החוקר רשאי להיעזר גם בשיטות תשאול שונות של הקשבה פעילה, שימוש בעצירות ושתיקות, שאלות מסוגים שונים, רענון זיכרון ושיטות אחרות לניהול השיחה. בשלב הרביעי החוקר

109 לריבוי גורמי הסיכון להודאות שווא בישראל ראו גם דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 24-26.
110 לשיטות כאלו ראו ספרי ההדרכה שנערכו על ידי חוקרי משטרה בכירים בישראל: מאיר גלבוץ **התשאול – כל מה שרצית לשאול אך לא ידעת כיצד** 403-371 (1995); אבי דוידוביץ **ושיודע לשאול: על התשאול המקצועי והאפקטיבי** 155-128 (2010). לשיטת Reid הנפוצה גם במשטרות רבות בארצות הברית ראו שם, בעמ' 136.

111 לעיל ה"ש 96.

112 Police and Criminal Evidence Act 1984, c. 60.

113 ראשי התיבות מבוססים על שלבי השיטה: (i) Planning and preparation; (ii) Engage and explain; (iii) Account; (iv) Closure; (v) Evaluate.

מתמצת את גרסת הנאשם בפניו ומוודא הבנה הדדית של הגרסה ושל האירועים שהתרחשו. לבסוף, בשלב החמישי, החוקר מעריך את המידע שנאסף, בוחן אם מטרות התשאול הושגו, מנתח אם היו דברים שכדאי היה לעשות אחרת ומצליב את המידע שאסף עם מידע נוסף שבידו.¹¹⁴

בשיטת חקירה זו המשטרה נמנעת משימוש בטכניקות שהוכחו כמעלות סיכון להודאות שווא. למרות ההימנעות מהחקירה הלעומתית, השיטה הוכחה כאפקטיבית מאוד. ראשית, גם אם לא מושגת הודאה, המידע שמספק החשוד מסייע לפענוח האירוע. אם דבריו אמת, השוטרים מקבלים מידע חדש שאותו לפעמים לא ידעו קודם לכן, או הסברים לראיות שבידיהם. אם הוא משקר, וכופר באשמה למרות אשמתו, השקרים עצמם, כשהם מוצלבים עם הידע והראיות הקיימים מסייעים לבסס את אשמתו. נוסף על כך, השיטה אפקטיבית גם בהשגת הודאות. מחקר של סוקרה ואחרים שבחן 80 חקירות משטרה אנגליות שצולמו בווידיאו מצא כי ב-31 מהן החשוד הודה, אולם רק בחמישה מקרים ההודאה הגיעה מייד עם תחילת החקירה. בכל יתר המקרים השיגו החוקרים הודאה באמצעות הפעלת שיטת ה-PEACE באמצע השלב השלישי או בחלקו האחרון של השלב הזה, כשהטקטיקה האפקטיבית ביותר הייתה הצגת ראיות (אמיתיות) לעימות הנחקר עם גרסתו.¹¹⁵ במטא-אנליזה של המחקרים המעטים שבחנו את יעילותן של שיטות החקירה הלעומתיות (השיטות מוכוונות האשמה - בעיקר שיטת Reid) למול שיטות מוכוונות מידע כמו PEACE, נמצא כי שתי הגישות מצליחות במידה שווה להשיג הודאות בחקירה; עם זאת, בהתבסס על מחקרים ניסויים בעיקר, נמצא כי השיטות מכוונות המידע מגדילות את הסיכוי שאשמים יודו, ואילו השיטות מכוונות האשמה מגדילות את הסיכוי להודאות הן מחפים מפשע והן מאשמים.¹¹⁶ במילים אחרות, שיטות מוכוונות מידע מבחינות בצורה טובה הרבה יותר בין חפים מפשע ובין אשמים, ולכן מגשימות טוב יותר את מטרות החקירה. יש להודות כי המחקרים עדיין מעטים מכדי לספק תמונה ברורה וחד-משמעית באשר לאפקטיביות היחסית של שתי השיטות, והאינדיקציה לכך שאין לאף לא אחת מהן יתרון ברור בהשגת הודאות אמת מחייבת מחקר נוסף. ואולם, גם אם המחקר אינו מספיק כדי לקבוע שהשיטות מוכוונות מידע

114 Ray Bull, Chapter 2: ראו גם: Snook, Eastwood, & Barron, לעיל ה"ש 14, בעמ' 230-235. ראו גם: Ray Bull, *Chapter 2: Roar or 'PEACE': Is it a 'tall story?'*, in THE ROUTLEDGE INTERNATIONAL HANDBOOK OF LEGAL AND INVESTIGATIVE PSYCHOLOGY (Iris Blandón-Gitlin & Ray Bull eds., 2019)
ראו גם: Mary Schollum, *Bringing PEACE to the United States: A Framework for Investigative Interviewing*, POLICE CHIEF 30, 31-32 (2017)
115 S. Soukara et al., *What Really Happens in Police Interviews of Suspects? Tactics and Confessions*, 15 PSYCH., CRIME & L. 493, 511 (2009)
116 Christian A. Meissner, et al., *Accusatorial and Information-Gathering Interrogation Methods and Their Effects on True And False Confessions: A Meta-Analytic Review*, 10 J. EXP. CRIMINOLOGY 459 (2014)

מבחינות טוב יותר בין הודאות שווא ובין הודאות אמת, היתרון של שיטות אלו בצמצום הסיכון להודאות שווא ברור.¹¹⁷ בעקבות אנגליה, מדינות רבות נוספות אימצו את שיטת PEACE כחלופה לחקירה מבוססת האשמה. בין היתר אומצה שיטה זו בחלק ממדינות אוסטרליה,¹¹⁸ בניו זילנד ובנורווגיה.¹¹⁹ ישראל נמצאת בקבוצת המדינות שאינן מחייבות שהחקירה המשטרית תהיה מוכוונת מידע, ומאפשרת חקירות לעומתיות וחקירות מוכוונות האשמה.¹²⁰ גם ועדת דנציגר,¹²¹ שהרחיבה בפירוט היתרונות של מודל PEACE על פני השיטות מוכוונות האשמה המותרות בישראל, נמנעה מלקבוע איסור על השימוש בשיטות אלו, בשל התנגדות נציגי המשטרה. לפיכך, גם אם יאומצו המלצות הדוח, הסיכון הייחודי הנובע משיטות החקירה המותרות בישראל יפחת אך לא ייעלם.

(ב) היתר להטעות ולשקר

אחד האמצעים שנמצאו כגורמי סיכון מרכזיים להודאות שווא הוא שימוש בשקרים. בייחוד כשהחשוד במעצר, או תשוש לאחר חקירה ארוכה, רצונו לסיים את החקירה, או לפחות להוריד את הלחץ של החוקר או המדובר המפגינים חוסר אומן בכפירתו, גורם לו פעמים רבות לבחור להודות. יצירת מצג ראייתי מטעה נעשית לעיתים באמצעות שקרים, מפורשים או משתמעים, באשר למצב הראיות. שקרים כאלו עלולים להוביל להודאות שווא בשתי דרכים, שגם יכולות להשתלב זו בזו.¹²² האחת, השקר גורם לחשוד להאמין שאין עוד טעם בהמשך העמידה על החפות. כאמור לעיל, יצירת מצג שלפיו "התיק סגור" מחלישה מאוד את כוחו של החשוד לעמוד על חפותו. מצב זה נכון במיוחד כאשר החקירה לוחצת, ארוכה או מתישה, והחשוד מאמין שהודאה תקצר אותה או תקל את הלחץ.¹²³ שנית, המידע השגוי עשוי לגרום לחשוד לבלבול ואף לערער את ביטחונו בתפיסת המציאות שלו, עד כי לא יהיה עוד משוכנע לחלוטין בנכונותה של גרסת האמת

117 ראו: Saul M. Kassin, Sara C. Appleby & Jennifer T. Perillo, *Interviewing Suspects: Practice, Science, and Future Directions*, 15 LEGAL & CRIMINOLOGICAL PSYCH. 39 (2010).

118 ראו: Lianne Adam & Celine van Golde, *Police Practice and False Confessions: A Search for the Implementation of Investigative Interviewing in Australia*, 45 ALT. L.J. 52, 56-59 (2020).

119 ראו: Mikaela Magnusson et al., *Swedish and Norwegian*; 32 בעמ' 114, לעיל ה"ש 114, Schollum, *Police Interviewers' Goals, Tactics, and Emotions When Interviewing Suspects of Child Sexual Abuse*, 12 FRONT. PSYCHOL. 1, 3 (2021).

120 להרחבה ראו דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 42-50.

121 שם, בעמ' 9-10.

122 ראו: Jennifer T. Perillo & Saul M. Kassin, *Inside Interrogation: The Lie, the Bluff, and False Confessions*, 35 LAW & HUM. BEHAV. 327 (2011).

123 שם, בעמ' 327.

שמסר. לעיתים, אפילו בעבירות חמורות, המצג משפיע על הזיכרון וגורם לחשוד להאמין בכך שהוא מעורב בביצוע העבירה.¹²⁴

מעניין במיוחד שגם טענה לקיומה של ראייה שטרם נבדקה עלולה להוביל להודאת שווא, אם כי מסיבה שונה במקצת. כאשר נטען כי יש ראייה שטרם נבדקה, כגון דגימת די-אן-אי שנשלחה למעבדה או צילום וידאו שעדיין לא צפו בו, חשודים נוטים להודות כדי להפסיק את לחצי החקירה, מתוך אמונה שבעתיד הראייה תוביל לזיכויים.¹²⁵

מטעמים אלו אסרו שיטות משפט רבות על המשטרה למסור לחשוד מידע שקרי באשר לראיות שיש נגדו. באנגליה, כאמור, הפרוטוקול של PEACE אוסר על הטעיית החשוד באשר לראיות (אך מתיר הסתרת ראיות או חשיפה הדרגתית שלהן).¹²⁶ גם בגרמניה הצגת ראיות שקריות אסורה,¹²⁷ וכך גם בהולנד.¹²⁸ שקרים במהלך תשאול אסורים גם ברוב המחוזות באוסטרליה, ושימוש בהם עלול להוביל לפסילת הראייה.¹²⁹ לעומת זאת, שקרים באשר לראיות מותרים, הגם שבמגבלות, בקנדה¹³⁰ בארצות הברית¹³¹ ובישראל.¹³²

יצוין כי ועדת דנציגר קבעה שיצירת מצגים כוזבים בחקירה (כמו גם שימוש בטכניקות של מקסימיזציה ומינימיזציה) מגדילים את הסיכון להודאות שווא ולכן "מן הראוי להימנע מטכניקות כאלה וככל שנעשה בהן שימוש, יש לתת לכך משקל ממשי בהערכת מהימנות ההודאה".¹³³ גם במקרה זה, קבלת המלצות הוועדה לא תאסור כליל על שימוש בשקרים בחקירה, אף שאלו אסורים במקומות רבים אחרים.

(ג) הזכות לעורך דין בחקירה

אם בתחום שיטות החקירה ובהיתר לשימוש בשקרים והטעיות ישראל נמצאת בקבוצה בעייתית אך לא קטנה של מדינות מערביות, בדידותה בהקשר זה מתגברת

-
- 124 שם, בעמ' 328.
- 125 שם, בעמ' 328, 343-345.
- 126 Carol A. Brook et al., *A Comparative Examination of Police Interrogation of Criminal Suspects in Australia, Canada, England and Wales, New Zealand, and the United States*, 29 WILLIAM & MARY BILL RIGHTS. J. 909, 937-938 (2020).
- 127 Gubi-Kelm et al., לעיל ה"ש 24, בעמ' 126.
- 128 Willem-Jan Verhoeven, *The Complex Relationship between Interrogation Techniques, Suspects Changing Their Statement and Legal Assistance: Evidence from a Dutch Sample of Police Interviews*, 28 POLICING & SOC'Y 308, 310 (2018) ("Manipulation, described in the Questioning Manual as pushing, using tricks, threatening and making promises, is unacceptable").
- 129 Brook, לעיל ה"ש 126, בעמ' 933.
- 130 שם, בעמ' 935.
- 131 שם, בעמ' 939.
- 132 ראו למשל ע"פ 2939/09 **פילצה נ' מדינת ישראל** (נבו 15.10.2009). ראו גם דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 51-56.
- 133 שם, בעמ' 56.

כשמדובר בזכות של חשוד להיחקר בנוכחות סנגור. בישראל יש לחשוד זכות להיוועץ בעורך דין לפני תחילת חקירתו, וגם זכות זו אינה מוחלטת.¹³⁴ במרבית מדינות המערב, ובכלל זה במדינות שבהן שיטות החקירה דומות לנהוג בישראל, נוסף על הזכות להיוועץ בסנגור, לחשוד זכות רחבה הרבה יותר - זכות לנוכחות סנגור במהלך החקירה. נחקרים זכאים לכך שחקירתם תיערך בנוכחות סנגור בארצות הברית,¹³⁵ אנגליה וויילס¹³⁶ ובמדינות של אוסטרליה.¹³⁷ גם במשפט האיחוד האירופי, ועקב כך במדינות האיחוד, לחשוד יש זכות שעורך דינו יהיה נוכח במהלך תשאולו במשטרה.¹³⁸ רק מדינות מערביות מעטות, ביניהן קנדה וניו זילנד, אינן מאפשרות לכל חשוד ייצוג במהלך החקירה, אלא מקנות זכות זו רק לחשודים מקבוצות פגיעות, כגון קטינים.¹³⁹ ישראל היא המדינה המערבית היחידה שמצאתי שבה אין אפילו לקטינים זכות לנוכחות סנגור בחקירה, ואחת הבודדות שבה לא הוכרה הזכות ביחס לבגירים.¹⁴⁰ יצוין כי לאחרונה הציגה הממשלה תזכיר חוק המאמץ את ההמלצה של ועדת דנציגר להתיר נוכחות של סנגור בחקירה של קטינים ואנשים עם מוגבלות.¹⁴¹

134 ראו ס' 34 לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996; ע"פ 9956-05 שי נ' מדינת ישראל, פ"ד סג(2) 742.

135 ראו יאיר תירוש "הזכות לייצוג משפטי בחקירה-כללי הצייד במבחן המשפט המשווה" משפט וצבא התש"ס, 91, 124 (2000).

136 שם, בעמ' 106.

137 ראו למשל בנוגע ל-New South Wales סעיף 123(b)(1) לחוק (The Law Enforcement (Powers and Responsibilities) Act 2002, c. 103 (UK), ראו גם הנחיות המשטרה במדינת ויקטוריה, סעיף 18 ל-Guidelines for Police and Legal Practitioners at Police Stations: "if a legal practitioner requests to be present at the interview and/or the suspect requests his or her presence, the investigating member should allow the legal practitioner to be present" (Law Institute Victoria, Guidelines for Police and Legal Practitioners at Police Stations, <https://haitechlegal.com.au/wp-content/uploads/2021/11/GuidelinesPoliceLegalPractitioners.pdf>).

138 ראו למשל Hanne Schoovaerts, Miet Vanderhallen & Sara-Jane McIntyre, *Lawyers and Children: Is There a Need for Mandatory Legal Assistance in Suspect Interviews?*, 23 INT'L J. POL. SCI. & MGMT. 55 (2021) (אין לחקור קטינים עצורים בבלגיה בלא נוכחות סנגור); Ton Liefwaard & Yannick van den Brink, *Juveniles' Right to Counsel during Police Interrogations: An Interdisciplinary Analysis of a Youth-Specific Approach, with a Particular Focus on the Netherlands*, 4 ERAS L. REV. 206, 209 (2014).

139 ראו סעיף 146(d) ל-Youth Criminal Justice Act, S.C. 2002, c 1 (Can.) בקנדה. לעניין הכללים בניו זילנד ראו סעיפים 215-218 ל-Oranga Tamariki Act 1989 (N.Z.). Carol A. Brook, Bruno ; Oranga Tamariki Act 1989 (N.Z.), *A Comparative Examination of Police Interrogation of Criminal Suspects in Australia, Canada, England and Wales, New Zealand, and the United States*, 29 WM. & MARY BILL RTS. J. 909, 985-986 (2021).

140 ראו גם דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 60-66.

141 ראו תזכיר חוק חקירות אוכלוסיות מיוחדות (תיקוני חקיקה) (הוראת שעה), התשפ"ד-2024.

לאיסור על כניסת סנגור לחדר החקירות יש השלכה משמעותית על הסיכון להודאות שווא. כמעט כל הודאות השווא הידועות שאותן הזכרנו בפרקים הקודמים ניתנו על ידי חשודים שוויתרו על זכותם לסנגור בחדר החקירות או לא קיבלו זכות זו. מחקרים גם מצאו כי נוכחות סנגור בחקירה מקטינה מאוד את השימוש המשטרתי במניפולציות העלולות להוביל להודאות שווא ואת ההשפעה שלהן.¹⁴² רבות מהודאות השווא בישראל ניתנו לאחר שהחשוד נפגש בעורך דין ונועץ בו, אבל חקירתו נמשכה בלי נוכחות עורך דין, עד שנשבר.¹⁴³

(ד) משך החקירה

כפי שהראיתי לעיל, מרבית הודאות השווא הידועות מחולצות בחלוף יותר מארבע או שש שעות מתחילת החקירה.¹⁴⁴ בישראל ניתן לחקור חשודים בחקירות ממושכות מאוד, יותר מהמקובל גם בשיטות שבהן נוהגת שיטת חקירה מבוססת האשמה, כמו ארצות הברית. בחלק זה אזכיר בקיצור את הסיכון המיוחד שגורמת חקירה לעומתית ממושכת ואראה כיצד החוק בישראל מאפשר חקירות ממושכות כאלו יותר מהמקובל בשיטות המשפט המערביות.

מרבית ההודאות מושגות ככל הנראה בשעה-שעתיים הראשונות של החקירה (אם כי לא בהכרח מייד עם תחילת החקירה).¹⁴⁵ ככל שהחקירה נמשכת זמן רב יותר, החשש שהודאה שמושגת בה תהיה הודאת שווא גדל.¹⁴⁶ המחקר הפסיכולוגי מצביע על שורה של גורמים שמגדילים את הסיכון לכך שחשוד חף מפשע יודה כשהחקירה נגדו מתמשכת. חקירות ממושכות מלוות בבידוד ארוך של הנחקר, בשעת המצוקה שלו, מקרוביו וממעגלי התמיכה שלו. הצורך האנושי בשייכות ותמיכה חברתית הוא מניע מרכזי להתנהגות אנושית. אנשים במצבי לחץ מחפשים הכרה והבנה של הסובבים אותם (במקרה של נחקרים – הכרה של החוקרים והמדובבים) וקבלת תחושת שייכות כמענה לצרכיהם הפסיכולוגיים והחברתיים.¹⁴⁷ קבלת משוב חיובי מהחוקרים או החברים לתא בכלא של הנחקר היא לפיכך גורם שמשמעותו הולכת וגדלה ככל שמשך החקירה גדול יותר וככל שהבידוד של הנחקר מסביבתו התומכת ממושך יותר.

שיטות חקירה מכוונות מידע אינן מנסות לנצל קשיים רגשיים אלו, אך במדינות המתבססות על שיטות מבוססות האשמה, כמו ארצות הברית וישראל, עדיין יש שימוש בחקירות ממושכות של עצורים, אשר עלולות לשבור את רוחו של הנחקר. הדבר אפשרי כשהחשוד מוותר על זכותו לסנגור בחדר החקירות – סנגור היכול להפיג חלק מתחושת

142 ראו Verhoeven, לעיל ה"ש 128, בעמ' 319-320.

143 ראו תת-פרק ד.3 להלן.

144 ראו בחלק ב.1 (א) לעיל.

145 ראו לעיל ה"ש 51-52 והטקסט הצמוד להן. ראו גם Soukara et al, לעיל ה"ש 115, בעמ' 494 (במחקר מתחילת שנות התשעים באנגליה, בעוד שליש מהחשודים הודו, רובם עשו זאת בתחילת החקירה ורק 3% מהחשודים שינו את גרסתם, למשל מהכחשה להודאה, במהלך החקירה).

146 ראו Jennifer Lackey, *False Confessions and Testimonial Injustice*, 110 J. CRIMINAL L. & CRIMINOLOGY 43, 46 (2020).

147 ראו Kassin et al., *Police-Induced Confessions*, לעיל ה"ש 55, בעמ' 16.

המתח והבידוד ולתת לחשוד את התמיכה הנפשית שהוא זקוק לה כדי שלא ישקר רק לצורך קבלת משוב חיובי מחוקריו או כדי לסיים את הסיטואציה המלחיצה של החקירה. מחקרים מראים כי החשש שחפים מפשע יוותרו על זכותם לסנגור גדול במיוחד בשל תחושתם שאין להם מה להסתיר.¹⁴⁸ ויתור זה מאפשר חקירות ממושכות בבידוד, העלולות להוביל להודאות שווא, גם במדינות שבהן לנחקר זכות לסנגור בחקירה. ואולם, במדינות אלו, כמו ארצות הברית, הזכות לסנגור בכל זאת מגינה על החשודים, גם על אלו שבשל חפותם מוותרים עליה בתחילת החקירה. בחלוף זמן מסוים, לרוב לא יותר מיממה, החשוד נפגש עם סנגורו בהליך הארכת המעצר, ואז קמה לו זכות רחבה יותר לסנגור לפי התיקון השישי לחוקה. מאותו רגע כמעט תמיד עומד החשוד על זכותו להיחקר בנוכחות סנגור בלבד. הזכות לסנגור מבטיחה אפוא שמשך החקירה בתנאי בידוד יימדד בשעות ולא בימים. בישראל, גם לאחר המפגש עם הסנגור, המשטרה יכולה להמשיך ולחקור את העצור בחקירות של שוטרים ומדובבים ולנצל את תנאי הבידוד והלחץ החברתי כדי לסחוט הודאה. בעוד המחקר מראה כי חקירות הנמשכות למעלה משעות ספורות מגדילות מאוד את הסיכון להודאות שווא, הסיכון האמור גדל שבעתיים כשהחקירות נמשכות למעלה מיממה. בישראל חקירות של עצורים נערכות אפילו במשך ימים מספר, ובכל אותם ימים החשוד נתון לחסדי השוטרים וחבריו לתא המעצר בלבד. ואכן, חלק גדול מהודאות השווא, כמו גם ההודאות השנויות במחלוקת בישראל, נגבו לאחר הארכת מעצרו של החשוד, במצב שבו במדינות אחרות, כמו ארצות הברית, לא ניתן היה עוד לחקור אותו בלא עורך דין תומך לצידו.¹⁴⁹ הודאות אלו התקבלו בבית המשפט בלי שמשך הזמן שבו היה הנחקר מבודד מסביבתו התומכת הוזכר כשיקול בהערכת מהימנותן. גם מטעם זה, הסיכון להודאות שווא בישראל גדול באופן ניכר אפילו מהסיכון במדינות המתירות שיטות חקירה דומות, כמו במדינות ארצות הברית.

(ה) שימוש במדובבים אקטיביים

גורם סיכון נוסף הייחודי לישראל הוא ההיתר לשימוש במדובבים אקטיביים, דהיינו שואלים את החשוד שאלות באופן אקטיבי כדי לגרום לו למסור גרסה.¹⁵⁰ לא מצאתי ולו מדינה מערבית אחת נוספת המתירה שימוש מרחיב כל כך באמצעי חקירה זה. כך, בקנדה שליח של המשטרה הפועל אקטיבית בשאלות כדי לקבל גרסה מהחשוד מפר את זכות השתיקה שלו.¹⁵¹ בארצות הברית נקבע כי דיבוב על ידי שותפים לתא אינו פוגע בהכרח בזכות השתיקה הקבועה בתיקון החמישי לחוקה ולכן הוא מותר, בכפוף למגבלות מסוימות.¹⁵² עם זאת, מדובב מטעם המשטרה פוגע בזכות החשוד לעורך דין, מכוח

148 ראו Saul M. Kassir & Rebecca J. Norwick, *Why People Waive Their Miranda Rights: The Power of Innocence*, 28 LAW & HUM. BEHAV. 211 (2004).

149 ראו תת-פרק 3.

150 להבחנה בין דיבוב אקטיבי לפסיבי ראו ניר פלסר "תיחום גבולות השימוש במדובבים משטריים סמויים לאור חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו" **מאזני משפט** ג 439, 458 (2004).

151 שם, בעמ' 460-466.

152 ראו Illinois v. Perkins, 496 U.S. 292 (1990).

התיקון השישי לחוקה.¹⁵³ מטעם זה אסור להפעיל מדובבים לאחר שהוגשו אישומים נגד החשוד. כשמדובר בעצורים, שלב הגשת האישומים מקביל במידה רבה לשלב של הארכת מעצר הימים בישראל, וקודם להופעה הראשונה של החשוד בבית המשפט. במילים אחרות, בחקירה רגילה של עצור המשטרה יכולה להפעיל מדובבים, אך זאת רק בזמן הקצר שבין המעצר לבין האשמתו והבאתו להארכת מעצר. לוח הזמנים הזה מקשה מאוד את ההיערכות לפעולות דיכוי ומצמצם מאוד את משכן. מטעם זה פעולות דיכוי אקטיביות אינן נעשות לעיתים קרובות כמו בישראל. חלק גדול מפעולות הדיכוי נעשה כאשר החשוד מוחזק במעצר או מאסר בגין עבירה השונה מזו שלשמה נערך הדיכוי, כך שאפשר לקיים הליך דיכוי כשהוא כלוא, בלי שמאשימים אותו בעבירה שבגינה מופעל המדובב.¹⁵⁴ גם באוסטרליה נקבע כי שימוש במדובבים אינו ראוי, ותוצריו עשויים להיפסל.¹⁵⁵

בניגוד למדינות אחרות האוסרות או מגבילות שימוש במדובבים אקטיביים, בישראל אין מגבלת זמן באמור. מדובבים אלו יכולים לפעול במשך ימים רבים, ובכלל זה גם לאחר הארכת מעצרו, בניסיון לגרום לחשוד להודות. מטעם זה השימוש במדובבים נפוץ הרבה יותר בחקירות של עבירות חמורות בישראל, ושיטה זו אף הובילה לא אחת להשגת הודאות שווא.¹⁵⁶ והודאות שנויות במחלוקת, שבוטלו במשפט חוזר או ערעור.¹⁵⁷ כדי להבין מדוע הפעלת מדובבים גורמת לסיכון מיוחד להודאות שווא יש לחזור ולסקור את הגורמים להודאות שווא. כאמור, אנשים, בייחוד במצבי משבר, זקוקים לתחושת שייכות ותמיכה חברתית. חשודים במעצר, המבודדים מסביבתם התומכת, יכולים לקבל תמיכה זו רק מאלו שבסביבתם, החוקרים וחבריהם לתא. ככל שהמעצר מתמשך, היכולת להתמודד עם הבדידות נחלשת והצורך בקבלת הכרה וחיזוקים חיוביים מהסביבה גדל. בעוד החקירה הפורמלית נמשכת לרוב כמה שעות ביום, השהות עם המדובב יכולה בישראל להימשך ימים שלמים.¹⁵⁸ עקב כך, מקום שבו החשוד חש כי המדובב יאמין לו יותר אם יספר סיפור מפלי או הוא מקבל חיזוקים חיוביים אחרים לגרסה מפלילה וחיזוקים שליליים לגרסת החפות, גדל מאוד הלחץ הפנימי שלו למסור

153 ראו Massiah v. United States, 377 U. S. 201 (1964).

154 ראו למשל פרשת Illinois v. Perkins, לעיל ה"ש 152, שם נערכה פעולת הדיכוי בזמן שפרקינס, החשוד ברצח, היה עצור בגין עבירה אחרת. לדוגמאות נוספות ראו Davis et al., לעיל ה"ש 45, בעמ' 442-439.

155 ראו Sidaros v The Queen [2020] ACTCA (Austl.) 11.

156 ראו למשל פרשת מוטי בן עזרא, בחלק ד.3 (א) להלן, פרשת פאבל סמירנוף, בחלק ד.3 (ב) להלן ופרשת חגי פליסיאן, בחלק ד.3 (ה).

157 ראו עניין חייבטוב, לעיל ה"ש 12; מ"ח 51-19 מירז נ' מדינת ישראל (נבו 21.6.2020) וכן דניאל דולב "לאחר שהורשע בשוחד, עובד רשות המסים ליאור מירז זוכה במשפט חוזר" וואלה (16.12.2020); עניין זדורוב, לעיל ה"ש 75.

158 ראו למשל את ההסבר שנתן חגי פליסיאן להודאת השווא שמסר למדובב שהיה בתאו בחלק ד.3 (ה) להלן.

למדובב גרסה מפלילה.¹⁵⁹ לעיתים הנאשם אף חושש מתגובת המדובב, שנחזה בעיניו כעברייני ואף יכול להיות אלים, המצפה ממנו להודות בפניו.¹⁶⁰ סביר להניח שגם האמונה בכך שהדברים שנאמרים למדובב לא יוכלו להשפיע על הראיות נגדו, שכן המדובב נתפס כחבר לתא ולא כחוקר, מחלישה עוד יותר את האינטרס של החשוד להתעקש על גרסת החפות האמיתית. וכך, אף על פי ששוב מתברר שהודאות בפני מדובבים אינן אמינות, בתי המשפט בישראל ממשיכים להסתמך על ראיה כזו, הפסולה כמעט בכל מדינה מערבית אחרת, כראיה עיקרית לביסוס האשמה.¹⁶¹

(ו) חקירות בעבירות ביטחון וחקירות שב"כ

בישראל עבירות ביטחון¹⁶² נפוצות מאוד בהשוואה למרבית מדינות העולם המערבי. החוק קובע שורה של הסדרים ייחודיים לעבירות אלו, המאפשרים מעצרים ממושכים יותר, עיכוב מפגש עם עורך דין, הגבלת הזכות של החשוד לתייעוד החקירות וכו'.¹⁶³

159 כך, רומן זדורוב נשבר וסיפר למדובב כי רצה את המנוחה מתוך מודעות רק לאחר שהמדובב הטיח בו האשמה שהוא משקר וכעס על זדורוב במונולוג ממושך שבו אף רמז כי לעובדה שזדורוב אינו מתוודה בפניו תהיה השלכה כשייפגשו בעתיד בכלא. הדברים צוטטו בהרחבה בפס' 345 לפסק הדין של השופט קולה במשפט החוזר, לעיל ה"ש 75, אך די בחלק הבא כדי להבין את רוחם: "דע לך דבר זין אחד. אמרתי לך מאה פעמים. זין כמה קשה לעבוד עליי. ואני גם לא צריך שזין איך יעבדו עליי [...] פשוט אני לא אוהב כשזין איך משקרים לי. אתה מבין? ואני אמרתי לך את זה [...] אם אתה חושב, שאני קווקזי שיש לו כזה [...] קטנים האלה [...] שאני קווקזי, שאצלו עם המחשבות [...] עם הראש, יותר נכון, המוח לא כזה חכם כמו שלך, אז אתה טועה [...] מה שיש לך, זה שלך. אני תמיד אמרתי לך את זה [...] פשוט אני לא אוהב, לא אוהב, כאשר אוכלים איתי, כאשר גרים איתי, כאילו מראים לי [...] אומרים אמת וכאילו כנה בכל דבר [...] אני לא אוהב, כשאני רואה דברים הפוכים לגמרי, הפוך [...] אני יודע איפה אתה אומר את אמת. אני יודע איפה אתה אומר לא אמת [...] מח, מחתריים ניפגש איתך בכלא, אני אדע מה למה".

160 ראו למשל את נסיבות התוודות של ליאור מירז (שהורשע ואז זוכה בעקבות משפט חוזר) כפי שתוארו בפסק הדין שזיכה את שותפיו (ת"פ 21196-07-13 מדינת ישראל נ' יוסף ואח', פס' 64 תחת הכותרת "האיומים והאווירה בתא המעצר" (נבו 13.6.2017)).

161 לאמון הרב שניתן להתוודות אדם בפני מדובב, כיוון שהמדובב אינו נחזה כאיש מרות, ראו למשל בע"פ זדורוב, לעיל ה"ש 2, פס' 8-10 לפסק הדין של השופט עמית ("הטריגר להתוודותו של המערער בפני ארתור היה כפול: האחד – רצון אנושי פשוט לשתף ולחלוק עם ידיד בסוד, לאחר שארתור העמיד פנים כי הוא נעלב מכך שהמערער לא נותן בו אמון. השני – המערער חש שהוא צריך מישהו להתייעץ עמו ולחלוק עמו את מצוקתו לאחר שחזר אל תא המעצר מהחקירה 'שהלחיצה' אותו, נוכח הדברים והראיות שהטיחו בו החוקרים [...] איני רואה כל סיבה לכך שהמערער התוודה בפני ארתור על מעשה שלא עשה" [ההדגשה הוספה, אג"א]).

162 ראו למשל פרק ז' שכותרתו "בטחון המדינה, יחסי חוץ וסודות רשמיים" לחוק העונשין, התשל"ז-1977 וכן סעיפים 143, 144, 146 ו-147 לחוק זה; תקנות 58, 59, 62 ו-64 לתקנות ההגנה (שעת חירום), 1945; חוק המאבק בטרור, התשע"ו-2016; חוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט), התשי"ד-1954.

163 להרחבה ראו סיגל שהב משפט פלילי-ביטחוני (2019).

זאת ועוד, חקירות ביטחוניות רבות מתנהלות על ידי שירות הביטחון הכללי (שב"כ).¹⁶⁴ לעיתים מעורבות השב"כ עשויה דווקא להגן על חפים מפשע מפני הרשעה על סמך הודאות שווא. בכמה מקרים ניכר כי השב"כ או אנשי שב"כ זיהו הודאות שהמטרה האמינה להן כהודאות שווא. כך, בפרשת טארק נוג'ידאת ניסה ראש השב"כ לשכנע את פרקליטת המדינה כי ההודאה שהם מסתמכים עליה היא הודאת שווא, עוד לפני שנתפסו מבצעי הרצח האמיתיים, בזמן שהמטרה דחפה להגשת כתבי האישום.¹⁶⁵ גם בפרשת רצח דני כץ היו חוקרי השב"כ זהירים יותר מחוקרי המטרה. אף שהדבר הוכחש במהלך המשפט, תיק הרצח נבחן על ידי שב"כ בשל חשד שמדובר ברצח ממניע ביטחוני. השב"כ שלל את קיומו של מניע ביטחוני. שנים לאחר ההרשעה סיפר ראש אגף החקירות בשב"כ באותה תקופה, רפי רהב, כי חוקרי השב"כ התרשמו שהודאות הנחקרים בתיק הן הודאות שווא ולא הם שביצעו את הרצח, וכי ראש השב"כ דיווח על הדברים למפקח"ל המטרה בזמן אמת.¹⁶⁶ ראש אגף חקירות לשעבר בשב"כ, יצחק אילן ז"ל, שניתח את הראיות בפרשת זדורוב, הגיע למסקנה ברורה שהנאשם מסר הודאת שווא, וזאת זמן רב לפני שהוחלט על המשפט החוזר וזיכוי של זדורוב.¹⁶⁷

ואולם, במקרים רבים חקירת השב"כ גם יוצרת סיכון ייחודי לגביית הודאות שווא. כיוון שמטרתה העיקרית של השב"כ היא סיכול עבריינות ביטחונית עתידית, הוא משתמש באמצעים ושיטות חקירה הפוגעים פגיעה קשה בזכויות הנחקרים, ובכללן בזכויות שנועדו לצמצם את החשש מהודאות שווא. כדי להכשיר תוצרי חקירות אלו החשודים שהודו מועברים לחקירת מטרה, ועל פי פסיקת בית המשפט העליון, אם נעשתה הפרדה מספקת בין חקירת המטרה ובין חקירת השב"כ, ההודאה שנמסרת בעקבות החקירה המשטרית קבילה.¹⁶⁸ אלא שספק רב אם הגבייה המחודשת של ההודאות בחקירות המטרה אכן מנטרלת את השפעת האמצעים שהובילו את הנחקר להודות בחקירת השב"כ. ראשית, סביר להניח שקל יותר לגבות הודאה מנחקר שכבר הודה, בין אם הודאת אמת ובין אם הודאת שווא. הנחקר, גם אם הוא מבין שהודאה עלולה לסבכו, ספק אם הוא מבין את ההשלכות של הודאה שנייה במטרה, לאחר שהודה כבר זמן קצר קודם לכן בשב"כ. שנית, מחקרים של רמתי ותורן היבלר מלמד שההפרדה בין שני שלבי החקירה אינה כה ברורה, ופעמים רבות חקירות המטרה נערכות זמן קצר לאחר ההודאה בשב"כ ולמעשה רק משחזרות את שנערך בשב"כ. סביר אפוא להניח שגם הייחוד של חקירות שב"כ הוא גורם סיכון להודאות שווא הייחודי לישראל.

164 ראו נרי רמתי וקרין תורן היבלר "שיתוף הפעולה בין המשטרה לשירות הביטחון הכללי בחקירת חשודים בעבירות ביטחון" **משפט, חברה ותרבות** ד: משפט ומטרה 459 (2021).

165 ראו פירוט בחלק ד.3(ט) להלן.

166 "תיק בחקירה, עונה 1, פרק 4: תיק דני כץ" **רשת** 13 (22.6.2017) <https://13tv.co.il/item/news/under-investigation/season-01/episodes/s01e04-328653/?pid=268159>, ראיון עם רפי רהב בדקה 37:59 לתוכנית.

167 ראו אולפן שישי "המשפט החוזר לרומן זדורוב | סגן ראש השב"כ לשעבר טוען: זו הודאת שווא, החוקרים שיקרו בבית המשפט" **N12** (9.7.2021) https://www.mako.co.il/news-n12_magazine/2021_q3/Article-eeab22801558a71027.htm.

168 ע"פ 6613/99 **סמירק נ' מדינת ישראל**, פ"ד נו (3) 529 (4.3.2002).

רשימת הודאות השווא שבפרק ה' חושפת שיעור גבוה של תיקים שהחלו בחקירת שב"כ, ביניהם עניינם של טארק נוג'ידאת,¹⁶⁹ דני כץ, ח'ליל נמרי ואשרף סליימה,¹⁷⁰ רעב מחאמיד ומוחמד עייש¹⁷¹ ועיזאת נאפסו¹⁷². אם כן, נראה שגם קיומם של כללים מיוחדים לחקירות בעבירות ביטחון בכלל, וחקירות השב"כ בפרט, הוא גורם סיכון להודאות שווא בישראל.

בחלק זה עמדתי על חלק מגורמי הסיכון להרשעות על סמך הודאות שווא בישראל. הראיתי כי שיטת החקירה והמשפט בישראל כוללת שורה של מאפיינים המגדילים את הסיכון לגביית הודאות שווא והסתמכות עליהן, בהשוואה לשיטות משפט מערביות אחרות. הביטחון העצמי הרב של חלק מהשופטים ביכולתם לזהות הודאות שווא אלו רק מגדיל את הסיכון שראיות שסותרות הודאות לא יצליחו לגבור על הכוח המשכנע של ההודאות, ולכן לא יובילו במרבית המקרים לתיקון ההרשעות המוטעות. נותרת אפוא השאלה, מדוע לא ידוע בישראל על מקרים רבים של הודאות שווא? בחלק הבא אסקור מקרים אחדים ואראה שהפער אינו נובע ממיעוט המקרים, אלא מהמודעות הנמוכה לקיומם.

3. מקרים של הודאות שווא בישראל

כראיה לכך שבעיית הודאות השווא אינה משמעותית בישראל נטען לעיתים כי, בניגוד לארצות הברית, לא ידועים בישראל מקרים רבים של הודאות שווא, ואפילו המקרה המוזכר תדירות, זה של טארק נוג'ידאת, לא הסתיים בהרשעה.¹⁷³ יצוין כבר כעת כי טארק נוג'ידאת הועמד לדין אף על פי שראש שירות הביטחון הכללי עלה באופן חריג למשרד המשפטים כדי לשכנע את פרקליטת המדינה שמדובר בהודאת שווא, ונכשל.¹⁷⁴ החזרה מהאישום לא נבעה מחוסר אמון של בית המשפט בהודאה (יש להודות שהשחזור שערך נוג'ידאת נראה משכנע מאוד, והוא מלא פרטים שנראים מוכמנים), אלא בזכות העובדה שהחוליה שביצעה את הרצח נתפסה. ספק אפוא אם סופו של ההליך מוכיח כי בישראל המערכת טובה יותר בזיהוי הודאות שווא, כפי שנטען בציטוט המובא בפתח של פרק זה.¹⁷⁵

ואולם, בחלק זה לא אתמקד בפרשת נוג'ידאת, אלא אסקור אותה בקיצור יחד עם מקרים רבים אחרים של הודאות שווא שהובילו להעמדה לדין בישראל. מקרים אלו לא זכו לתהודה דומה לזו שזכתה לה פרשת טארק נוג'ידאת, אולי כיוון ששופטת בית

169 חלק ד.3 (ט) להלן.

170 חלק ד.3 (ד) להלן.

171 חלק ד.3 (ו) להלן.

172 חלק ד.3 (יא) להלן.

173 ראו הציטוט בה"ש 92 לעיל.

174 ראו ש (נצרת) 3040-05 נוג'ידאת נ' מדינת ישראל, פס' 5.5 (נבו 2.11.2006) ("יחד עם זאת, לא נעלם מעיני, כי בין שני גופי החקירה שחקרו את המבקש נתגלעה מחלוקת. בעוד משטרת ישראל סברה, כי הודאתו של המבקש היא הודאת אמת, הנתמכת בראיות נוספות, הרי ששירות הביטחון הכללי סבר, כי בהודאת שווא עסקינן").

175 ראו הציטוט בה"ש 92 לעיל.

המשפט העליון, דליה דורנר, כתבה מאמר על פרשה זו.¹⁷⁶ עם זאת, המקרים הרבים שאותם אציג יחשפו כי תופעת הודאות השווא הזוכות לאמון התביעה או בתי המשפט אינה שולית בישראל, והיא ככל הנראה אף נפוצה בישראל יותר מבמקומות אחרים (ביחס לגודל האוכלוסייה).

לצורך פרק זה אגדיר הודאת שווא כהודאה שמקיימת את ארבעת התנאים הבאים: (1) **הודאה בביצוע עבירה (2) הובילה להגשת כתב אישום, (3) לאחר שההודאה נמסרה, נמצא מידע אמין שהוכיח שתוכנה אינו נכון, (4) בעקבות המידע המזכה הנאשם לא הורשע או שהרשעתו בוטלה.** מטעם זה, הודאות שרבים סבורים שהן הודאות שווא, אולם מערכת אכיפת החוק או המשפט לא הכירה בהן עד כה ככאלו, לא יכללו ברשימה הבאה. נוסף על כך, השתדלתי לכלול רק מקרים שבהם אין עוד מחלוקת ממשית על כך שההודאה שנמסרה אינה הודאת אמת. כך, אם הכרעה שיפוטית הובילה לזיכוי, כללתי רק מקרים שבהם הזיכוי לא היה מחמת הספק בלבד או כאלה שהייתה בהם קביעה שיפוטית מפורשת שההודאה שנמסרה לא הייתה הודאת אמת. עם זאת, יש להניח שגם במקרים הברורים ביותר של הודאות שווא יהיו שיטענו כי מדובר בהודאות אמת וביזיכוי שגוי. הניסיון בעולם מלמד כי תובעים, שופטים וגורמים שהיו מעורבים בהרשעת אדם כמעט לעולם אינם משתכנעים בטעותם, בשל הדיסוננס הקוגניטיבי החזק הכרוך בהודאה בטעות. גם בעניין טארק נוג'ידאת שמעתי בעבר גורם בכיר מאוד במערכת המשפט הטוען שלא הכול ידוע, וכלל לא ברור שהנאשם חף מפשע, אף על פי שאחרים הודו, הורשעו בעבירה והנשק של הנרצח נמצא ברשותם. טענות דומות נשמעו גם לעניין מקרים ברורים שבהם בדיקת די-אן-אי הוכיחה שאדם אחר ביצע את העבירה שבגינה הורשעו אנשים,

176 דליה דורנר "מלכת הראיות נ' טארק נוג'ידאת – על הסכנה שבהודאות שווא ועל הדרך להתמודד איתה" הפרקליט מט 7 (2006).

ובכלל זה בפרשיות החמישה מסנטרל פארק,¹⁷⁷ הארבעה מנורפוק¹⁷⁸ ושישיית ביאטריס.¹⁷⁹

ההכרעה בשאלה אילו מקרים לכלול חייבה לפיכך מידה מסוימת של שיקול דעת, אגב קריאה קפדנית של פסקי הדין או ההחלטות הרלוונטיות, כדי להכריע אם מקבל ההחלטה אכן סבר שמדובר בהודאת שווא אם לאו. לא הסתפקתי כמובן בכך שאני סבור שההודאה היא הודאת שווא, והמקרה נכלל ברשימה רק אם מהחומר עלה כי בית המשפט או נציג היועץ המשפטי לממשלה סבר, על רקע המידע החדש, שמדובר בהודאת שווא. בסוף הפרק אעמוד גם על מקרים אחרים של הודאות שלדעתי סביר שהן הודאות שווא, אולם לא היה אפשר לכלול אותן ברשימה על פי מבחנים קפדניים אלו. עוד יצוין כי מדובר ברשימה חלקית בלבד, כיוון שאין רישום מסודר של הודאות שווא שנתגלו, ויש להניח כי יש מקרים רבים אחרים שלא שמעתי עליהם.

(א) מוטי בן-עזרא

זהו המקרה הראשון בישראל של שימוש ב די-אן-אי במשפט פלילי וגם המקרה הראשון של ביטול הרשעת אדם בעקבות ממצאי די-אן-אי. מוטי בן-עזרא ניסה להפליל שניים אחרים (חגי יוסף ומוסטפא סרסור) בביצוע רצח של ישראל דז'לושיצקי ז"ל, זאת באמצעות מסרים אנונימיים שהעביר למשטרה. כמה ימים לאחר שנתפס ונחקר הוא מסר גרסאות שקריות שונות, בין היתר למדובבים שהושמו בתאו, ובחלקן עירב גם את עצמו במעשה הרצח.

¹⁷⁷ ראו Jan Ransom, *Trump Will Not Apologize for Calling for Death Penalty Over Central Park Five*, THE NEW YORK TIMES, (June 18 2019). (נשיא ארצות הברית בשנת 2019, דונלד טראמפ, מסביר מדוע הוא לא יתנצל על קריאתו להוציא להורג את החמישה באומרו "You have people on both sides of that," he said at the White House. "They admitted their guilt". If you look at Linda Fairstein and if you look at some of the prosecutors, they think that the (city never should have settled that case" <https://www.nytimes.com/2019/06/18/nyregion/central-park-five-trump.html>

¹⁷⁸ לאחר שניתנו ההודאות, התגלה מבצע העבירה האמיתי, עומר אבדול בלארד, עבריין שריצה מאסר ממושך על אונס ותקיפה אלימה. בלארד הודה והורשע באונס ותקיפה אלימה של ילדה בת 14, מעשה שביצע עשרה ימים לאחר האונס והרצח שיוחס לארבעה ובמרחק מייל אחד משם. אף על פי שהדי-אן-אי שלו תאם את זה שנמצא בזירה ושבלארד מסר הודאה מפורטת במעשה, שתאמה את הממצאים בזירה, והבהיר כי עשה את המעשה לבדו – הארבעה הורשעו על סמך הודאתם. רק בשנת 2005 החליט המושל טים קליים לקצוב את עונשם בשם הספק באשמתם, ובשנת 2017 החליט המושל טרי מקאולפי לבטל לחלוטין את ההרשעה בשל ראיות נוספות לחפותם שהתגלו, וציין "These pardons close the final chapter on a grave injustice that has plagued these 4 men" *Priyanka Boghani, "Norfolk Four" Pardoned 20 Years After* for nearly 20 years" *False Confessions*, FRONTLINE (Mar. 22, 2017) <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/norfolk-four-pardoned-20-years-after-false-confessions>

¹⁷⁹ ראו *Mind Over Murder* (HBO 2022).

כשחשף במשטרה את מניעיו האמיתיים להפללת יוסף וסרסור (נקמה על התייחסותו של אחד מהנאשמים לאשתו) הוא לא זכה לאמון, עד שבחקירות נוספות שנערכו בעת היותו במעצר הוא מסר הודאה ובה פרטים שנראו כמוכמנים. אף על פי שהוקלטה בחשאי שיחה בין יוסף לסרסור, שהופללו על ידי בן-עזרא, ובה האשימו את בן-עזרא בבדיית הסיפור כולו, וממנה עלה גם הסבר לחלק מהראיות בתיק, זכתה ההודאה של בן-עזרא לאמון והובילה להרשעתו ברצח ולהעמדה לדין של יוסף וסרסור.

בינתיים עצור בשם אבנר ככל סיפר במהלך מעצרו כי את הרצח ביצע אדם אחר, סימון בן-ארי. עדותו התקבלה בספקנות, נוכח העובדה שכבר הוגשו כתבי אישום נגד בן-עזרא, יוסף וסרסור, ולאחר כמה פעולות חקירה, החליטה המשטרה כי לעצור היה אינטרס להעליל על בן-ארי. גם בדיקת פוליגרף שנערכה לבן-ארי ומצאה סימנים לאמירת שקר לא הובילה לשינוי ההחלטה, אף שדובר בבדיקה שנעשתה בשיטת הפרטים המוכמנים, שיטה מהימנה יותר מזו המקובלת לעריכת בדיקות פוליגרף.¹⁸⁰

כשבועיים לאחר הרשעתו של בן-עזרא ברצח התברר בבדיקת הדי-אן-אי הראשונה שבוצעה בהליך פלילי בישראל כי הדם בזירת האירוע היה של בן-ארי. עוד התברר כי יוסף וסרסור אינם יכולים להיות מקור לדם שבזירה. לאחר הרשעת בן-ארי חזרה בה המדינה מכתבי האישום נגד יוסף וסרסור והסכימה לזיכויו של בן-עזרא בערעור.¹⁸¹ בתום הליך משפטי נפרד הורשע בן-ארי בביצוע הרצח.¹⁸²

(ב) פאבל סמירנוף

ב-12 בדצמבר 2004 נמצאה גופה שרופה של אדם בבניין נטוש בתל אביב. פאבל סמירנוף, חסר בית שישן בבניין סמוך, נחקר בתחילה כמודיע, ולאחר מכן כחשוד ברציחתו של סרגי דבורקין, חסר בית אחר. סמירנוף הכחיש כל קשר לאירוע. למוחרת, לאחר ההחלטה על הארכת מעצרו, הוכנסו מדובבים לתאו. גם בפני המדובבים הכחיש

180 ראו אפרת פינק ורתם רוזנברג-רובינס "הפוליגרף כמכשיר לגילוי האמת או כראיה מדעית: עיון מחדש בסוגיית קבילות הפוליגרף בהליכים פליליים" הפרקליט נג 3, 6-7 (2014).

181 ראו ע"א 3580/06 עזובן המנוח חגי יוסף ז"ל נ' מדינת ישראל (נבו 21.3.2011).

182 יצוין כי הרשעת בן ארי ניתנה ברוב דעות, גם בערעור (2:1) וגם בדיון הנוסף (4:3). ראו דנ"פ 3391/95 בן-ארי נ' מדינת ישראל, פ"ד נא(2) 377. מעניין לציין כי כמו בחלק מהמקרים בארצות הברית, לעיל ה"ש 177-179, גם במקרה זה היו שופטים שהתקשו לקבל את האפשרות שהאישומים נגד בן עזרא, יוסף וסרסור היו שגויים. למרות מציאת הדי-אן-אי ואף שמוסכם גם על הפרקליטות שלא ניתן ליישב את הראיות כנגד בן ארי עם הראיות כנגד בן עזרא, יוסף וסרסור (ראו פס' 74 לע"א עזובן המנוח חגי יוסף ז"ל, לעיל ה"ש 181), לפחות שניים משבעת השופטים שבחנו את הרשעתו של בן ארי בדיון הנוסף קבעו כי "אין לקבל את העמדה שלפיה אין ההרשעות של בן-עזרא ובן-ארי יכולות לדור בכפיפה אחת"; ראו בד"פ בן-ארי, לעיל ה"ש 182, בפס' 6 ו-9 לפסק הדין של השופט בן. עם זאת, התובע בתיקים האמורים, מר משה שילה, ציין בשיחה איתי, שאותה אישר לי לצטט, כי לאחר שהתגלתה מעורבותו של בן ארי ברצח, נעשה מאמץ חקירתי לאתר קשר אפשרי בין בן ארי לשלושת הנאשמים הראשונים, נוכח הודאתו של בן עזרא, אולם לא נמצא דבר. בניגוד למקרים קודמים של תובעים שהתקשו לקבל את הראיות המזכות, הוא משוכנע שעמדתו הראשונית הייתה שגויה וכי בן עזרא, סרסור ויוסף לא היו מעורבים ברצח (שיחה עם מר משה שילה מיום 16.9.2023).

סמירנוף כל קשר לגרימת המוות, אולם לאחר שעות ארוכות של דיכוב השתנתה גרסתו, עד ששלושה ימים לאחר מכן, ב-15 בדצמבר, כבר סיפר לחוקריו על העימות שפרץ בינו לבין הנרצח ועל הרצח שביצע. בעקבות הודאתו גם שחזר סמירנוף את האירוע. תיאור האירוע כלל פרטים שהיו לכאורה מוכמנים, ובפרט העובדה שהנרצח (שגופתו נשרפה) הוכה קודם לכן בראשו באבן או חפץ קשה (עובדה שהייתה ידועה למשטרה מהמכון לרפואה משפטית כבר יום לאחר האירוע, אך לא הייתה אמורה להיות ידועה לסמירנוף). יומיים לאחר מכן חזר בו סמירנוף מהודאתו, אך הכחשתו זו לא התקבלה. הוא הועמד לדין בגין רצח ונעצר עד לתום ההליכים נגדו.

שבועיים לאחר מכן התקשר סרגיי דבורקין, הנרצח כביכול, לאחותו, ובעקבות השיחה איתרה אותו המשטרה חי וקיים. מאוחר יותר התברר כי הגופה שנמצאה היא של אדם בשם גיאורגי קובליאגידזה ("גיאה"), וסרגיי דבורקין, "הנרצח", הועמד לדין בגין הריגתו של גיאה. בסופו של יום הורשע דבורקין במסגרת הסדר טיעון בתקיפת גיאה, אף כי לא בהמתתו.¹⁸³

בהודעה שמסרה הפרקליטות הוסברה הטעות שהובילה להעמדתו של דבורקין לדין כך: "מדובר בנאשם (סמירנוב) שהודה בפני גורמים שונים, כגון בפני חבריו לתא המעצר, בפני החוקרים, בפני חברו, ואף שחזר ארוץ אלים שבו נטל חלק, טרם חזרתו בו מהודאתו. גרסתו של הנאשם תאמה בעיקרה לאופן שבו נרצח המנוח, כפי שעלה בממצאי הבדיקה הפתולוגית".¹⁸⁴

(ג) ולנטין טוקילה

ולנטין טוקילה היה רופא מולדובי שטיפל ביהלומן משה זוהר ז"ל, שהיה חולה במחלת ניוון שרירים סופנית. באפריל 2002 נפטר זוהר ממחלתו בביתו כשטוקילה לידו. טוקילה התקשר לבנו של המנוח, יוסף זוהר, והודיע לו כי אביו במצוקה רפואית, אך בטרם הגיע הבן לביתם נקבע מותו של משה על ידי הצוות הרפואי שהוזמן למקום. ראש צוות השוטרים שהגיע למקום כתב: "בביקור בזירה לא נראו סימנים המצביעים על אירוע פלילי. להתרשמותי מהבן והעובד נראה שהמדובר באדם חולני שמת מוות טבעי". תשעה חודשים מאוחר יותר נעצר טוקילה בחשד לרצח אשתו ואישה נוספת. עקב כך, נבחן מחדש האירוע הקודם, שבו מצא אדם את מותו בנוכחותו של טוקילה. בבדיקה של תרשומת השיחות התברר למשטרה כי שיחת הטלפון שנטען כי טוקילה ביצע ליוסף ביום מותו של משה כלל לא נערכה. טוקילה נחקר לכן בחשד שרצח את משה. בתחילת החקירה הוא הכחיש, אך בחלוף הזמן, לאחר שנאמר לו שאין רישום לשיחת הטלפון שעליה העיד, הוא נשבר. תחילה אמר שלא זכר אם הייתה שיחת טלפון, ולאחר מכן כבר הסכים להודות ששיקר כשנטען לקיומה. הוא המשיך לשנות בהדרגה את גרסתו, עד שלבסוף הודה ברציחתו של משה זוהר יחד עם הבן, יוסף זוהר.

183 בהסדר הטיעון הוא הורשע בגרימת חבלה בכוונה מחמירה ונדון לחמש שנות מאסר. ראו ת"פ (ת"א)

40285/05 מדינת ישראל נ' דבורקין (נבו) 23.11.2006.

184 ורד לוביץ "נאשם שהודה ברצח שוחרר: 'הנרצח' בריא ושלם" Ynet (6.1.2005).

<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3029211,00.html>

על פי הודאתו הוא כלל לא התקשר ליוסף, שכן יוסף היה לידו כל העת. השחזור עצמו היה תמוה, שכן לבקשת השוטרים טוקילה תיאר רצח שבוצע בכוח על ידי שני אנשים (יוסף וטוקילה), כשלכאורה האחד החזיק במנוח והאחר חנק אותו באמצעות שמיכה. אלא שבאותו זמן היה משה זוהר מחובר למכונת הנשמה, וכל שצריך היה לעשות כדי להורגו היה לנתקו מהמכונה. המניע שניתן לרצח, כספי הירושה, היה גם הוא בלתי סביר בעליל. פרט לכך שמדובר במניע בלתי סביר כשמדובר בכך שטיפל באביו במסירות, במקרה זה האב נטה למות בכל יום, ומצבו הכלכלי של יוסף היה מצוין. היה ברור לכול שהאב צפוי ללכת לעולמו בכל יום באופן טבעי, כך שגם לו היה הבן חסר מצפון ואהבה, לא הייתה לו כל סיבה לרצוח את אביו הנוטה למות.

ואולם, למול כל אלו עמדו ההודאה והשחזור, שנראו אמינים מאוד. כשמאחר יותר גילתה המשטרה את שיחת הטלפון שבוצעה מקו אחר בבית, שנותק בינתיים, הפכה ההודאה בעייתית. היא לא תאמה עוד את העובדות הידועות. החוקרים חזרו לטוקילה, ובשלב זה הוא התעקש לחזור על הגרסה שלפיה הוא לא התקשר ליוסף (ככל הנראה חשב שהחוקרים בודקים אם הוא מקפיד לעמוד על הגרסה שהם גרמו לו לאמץ). רק לאחר מאמץ ניכר נוסף של החוקרים, שבו התעקשו לאורך זמן בפניו כי הוא התקשר לביתו של יוסף (ואולי דיבר עם אשתו), הוא שינה שוב את גרסתו והסביר את השיחה שערך בניסיון ליצור ליוסף אליבי. בהליכים משפטיים שונים זוכו הן יוסף והן טוקילה, ובהליך נפרד הסכימה המדינה לפצות את יוסף בשני מיליון ₪.¹⁸⁵

(ד) חליל נמרי ואשרף סלימה

ב-30 בנובמבר 2015 נכנס צעיר ערבי למלון "ריו" באילת כדי לחפש חדר להשכרה לטווח ארוך. עובדי המלון, שחשדו בצעיר, התקשרו למשטרה לאחר צאתו מן המלון, וזו פתחה בחקירה משולבת עם שב"כ בחשד לתכנון פיגוע טרור במלון. עובדי המלון זיהו באמצעות תמונה שהוצגה להם את חליל נמרי, צעיר שעבד באילת באותה עת, כאדם שנכנס למלון באופן מחשיד. נמרי הכחיש תחילה, אולם עם התארכות החקירה שינה את גרסתו ומסר, תחילה לשב"כ ולאחר מכן למשטרה, הודאה מלאה בפרטים על ביקורו במלון "ריו" וכוונתו לערוך בו פיגוע. ההודאה כללה פרטים רבים שתאמו את התיאור שנתנו העובדים לסויר, ובכלל זה השאלות ששאל את העובדים, השיחה עם פקיד הקבלה ועוד. הוא חזר על הסיפור כשהוזמן לשחזור ועמד בפתח המלון.

התפנית אירעה כשפקיד הקבלה נתקל במקרה בצעיר ערבי אחר, אשרף סלאימה, והבין שהוא, אשרף, היה הצעיר שחיפש חדר במלון. חליל נמרי, כך התברר, מעולם לא היה במלון, והודאתו המפורטת תיארה בדיוק רב את הביקור שערך במלון אדם אחר - אשרף. אשרף אכן חיפש חדר במלון. הוא התקשה למצוא אדם שישכיר דירה לו ולחברתו היהודייה בעיר אילת, וסבר שכעובד באותה רשת בתי מלון יוכל לקבל הנחה אם ימצא חדר מתאים במלון הדירות "ריו".

185 ראו פ"ח (ת"א) 1050/03 מדינת ישראל נ' טוקילה (נבו) 26.11.2007; תפ"ח (ת"א) 1051-03 מדינת ישראל נ' זוהר (נבו) 15.11.2007; ראו גם המקור "משטרה במעורבות – בן מואשם ברצח אביו" <https://www.youtube.com/watch?v=JHZtirHz1n8> YouTube

למרות הטעות, החקירה נמשכה. כמו במקרים אחרים, קיומה של הודאה מפורטת הקשה על הרשויות להגיע למסקנה שלא בוצעה עבירה, אף על פי שברור היה בשלב זה שתוכן ההודאה שקרי לחלוטין. כמו בפרשת טוקילה, עם גילוי המידע החדש פיתחו החוקרים גרסה חדשה שלפיה ח'ליל, שנתפס רק בשל טעות בזיהוי, ואשרף, שהיה במלון בלי כל קשר לח'ליל, קשרו קשר לתכנון פיגוע משותף. בהתאם לנרטיב החדש השתנתה הודאתו של ח'ליל, והוא הודה שתכנן פיגוע יחד עם אשרף. גרסאותיו המשתנות של ח'ליל מוסברות בפסק הדין באישיותו הסוגסטיבית, המעוניינת לרצות את כל מי שאיתו.¹⁸⁶

אשרף, מנגד, הוכיח עמידות גדולה יותר, אולם לאחר שלושה ימים של מעצר הבין, לטענתו, כי אם לא יאמר להם את הדברים שהם רוצים לשמוע, הוא לא יצא משם.¹⁸⁷ הוא השיב בחיוב לשאלות מפלילות והודה כי תכנן פיגוע. בשחזור שנערך על ידי המשטרה חזר בו אשרף מהודאתו, אולם לאחר פגישה נוספת עם חוקרי השב"כ הוא שב לחקירת המשטרה והודה. בסופו של יום חליל זוכה, זיכוי שאינו מחמת הספק בלבד, כשבית המשפט קבע באופן חריג כי "חפותו של הנאשם מסתברת יותר מאשר אשמתו".¹⁸⁸ הפרקליטות חזרה בה מכתב האישום כנגד אשרף, והוא זכה לפיצוי בעקבות תביעה שהגיש.

(ה) חגי פליסיאן ושאול גנון

כארבע שנים לאחר הרצח בבר-נוער, אירוע שזעזע את המדינה כולה, טען זאור חנקישייב, צעיר המוכר למשטרה, כי חגי פליסיאן היה מעורב ברצח.¹⁸⁹ זאור קיבל מעמד של עד מדינה, ועל סמך גרסתו הואשם פליסיאן ברצח. על פי האישום, פליסיאן שמע מאחיו שמנהל הבר-נוער, שאול גנון, ביצע בו (באח) מעשה סדום, ואת הטבח ביצע כתגובה לכך. במהלך חקירתו הוכנס לתאו של פליסיאן מדובב, ופליסיאן הודה בפניו כי שרף את הבגדים והחביא את האקדח שבו השתמש.¹⁹⁰ גנון הודה אף הוא בחקירתו כי קיים קשר אסור עם קטין, באופן שהשתלב בטענתו של עד המדינה.

מאוחר יותר התברר כי עד המדינה בדה את הראיות ואף הכתיב לפליסיאן דברים שאמר בשיחת טלפון מוקלטת ביניהם, שהייתה ראיה מרכזית נגד פליסיאן. המדינה חזרה בה מכתב האישום, פיצתה את משפחת פליסיאן ב-2.2 מיליון ₪, ואת שאול גנון, שהתיק נגדו נסגר מחוסר אשמה, במאות אלפי שקלים.

186 בית המשפט נעזר בחוות דעת מומחה, בעדות עובדת סוציאלית שהכירה את חליל בירושלים כמו גם בהתרשמותו שלו מהאופן שבו השיב חליל לשאלות עורכי הדין על דוכן העדים. ראו תפ"ח (באר שבע) 67631-12-15 מדינת ישראל נ' נמרי, פס' 106-92 (נבו) 17.12.2017.

187 ראו מערכת עובדה "הם רצו לשמוע את האמת שלהם" Mako (4.1.2019) https://www.mako.co.il/tv-ilana_dayan/2019/Article-4a407e83d181861006.htm דקה 16:30.

188 ראו תפ"ח נמרי, לעיל ה"ש 186, פס' 627 לפסק הדין של השופט אינפלד.

189 ראו אלי סניור "ואז האסיר אמר: 'אני יודע מי רצח בברנוער'" Ynet (12.6.2013) <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4391040,00.html>.

190 ראו "מי ירה בילדי הבר נוער: עבודה נקייה" (אבנר ברנהיימר, עידית אברהמי, רוני מנור ונוי כרמל יוצרים, ערוץ 12, 5.6.2018) בדקה 1:13:35 ואילך.

כשנשאל פליסיאן בראיון מאוחר יותר מדוע הודה הוא השיב, "אני במצב שכבר לא אכפת לי מכלום, רק רוצה שיסיימו את החקירות האלו, בא לי למות [...] מעבירים אותי דרך פרדס כ"ץ ואומרים לי אתה רואה את הרחוב – לא תראה כזה [...] לא עניין אותי אם הם מדובבים. כמעט אמרתי לו אני החבאתי את האקדח, רק אני יודע איפה הוא".¹⁹¹ גם גנון הסביר את הודאת השווא שמסר בלחצי החקירה, באומרו, "כשאדם נורמטיבי מגיע לחקירה, על ידי חוקרים שהם מיומנים מאוד, מופעלים עליו הרבה שיטות הרבה מאוד לחצים, כולל הטחת שקרים, עובדות שהן אינן עובדות, אתה חש שהקירות סוגרים עליך, שאתה מאבד את החיים שלך, מדובר פה במצבים נפשיים מאוד מאוד קשים".¹⁹²

(1) רע'ב מחאמיד ומוחמד עייש

ב-13 במאי 2021, בימים הראשונים של מבצע שומר חומות, הותקף ביפו החייל ליאון שרנין. שישה תושבי יפו הועמדו לדין, מתוכם שני האחים, רע'ב ולורנס מחמיד, ואיתם מוחמד עייש, לוטפי וחש, נור יוסף ועלי מסרי.¹⁹³ ארבעת הראשונים הכחישו את מעורבותם באירוע בתחילת החקירה, אולם יומיים לאחר מעצרו הודה מודה בפני חוקר שב"כ כי ריסס את הנפגע בגז פלפל ובעט בו. בחקירתו במשטרה למחרת הוא חזר בו מהודאתו, אולם לאחר שהוחזר לחקירת השב"כ הודה שוב, ושוב חזר בו.¹⁹⁴ מוחמד עייש הודה גם הוא בחקירה והפליל מספר גדול של אנשים, ביניהם את לוטפי וחש.¹⁹⁵ לורנס לא הודה, ואמר כי הוא ורע'ב ומוחמד הגיעו לזירה אחרי שהתקיפה הסתיימה. בריאיון שנערך איתו מאוחר יותר אמר לורנס כי בנקודת זמן מסוימת בחקירה כמעט התייאש והתכוון להודות במעשה שלא עשה, אך בניגוד לשותפיו החזיק מעמד.¹⁹⁶ לחיזוק הראיות נגד החשודים הובאו גם סרטון שצילם מוחמד עיאש כשפינו את החייל, שבו הוא נראה מקלל את החייל, הודעות הסתה שלו ומסדר זיהוי שנערך ימים מספר לאחר האירוע שבו זיהה הנפגע את רע'ב. ואולם, במהלך ההליך המשפטי התגלה סרטון אבטחה שצולם בו האירוע כולו. הסרטון מראה כי שני נאשמים מתוך השישה, נור יוסף ועלי מסרי, אכן תקפו את שרנין, האחד באבן והאחר בגז מדמיע. אלא שרע'ב, לורנס ומוחמד הגיעו למקום האירוע יחדיו,

191 שם.

192 שם, בדקה 03:00:1.

193 בניגוד לאירועים הקודמים, שבנוגע אליהם יש בידינו החלטות שיפוטיות או מסמכים משפטיים מפורטים המתארים את השתלשלות העניין, במקרה זה עיקר המידע מגיע מכתבה מפורטת בתוכנית "המקור". כיוון שכך, טענות שהעלו המרואיינים ושהוכחו על ידי השב"כ או המדינה, או לא הובררו די צורכן, אינן מוזכרות בתיאור המקרה, והעובדות המתוארות הן רק העובדות שניכר כי הן מוסכמות גם על הפרקליטות. ראו "המקור: אשמים חפים מפשע" (רביב דרוקר יוצר, ערוץ 12, 3.4.2023) (להלן: דרוקר).

194 שם.

195 גלעד מורג "הודו בחקירת שב"כ בליני' בחייל, הואשמו - ואז נוקו מאשמה: תועדו בזירה רק אחרי התקיפה" *Ynet* (3.1.2021) <https://www.ynet.co.il/news/article/ryedpwwgy>

196 דרוקר, לעיל ה"ש 193, בדקה 24 לתוכנית.

דקה וארבעים שניות לאחר התקיפה, ולא באו בכל מגע עם החייל. גם לוטפי וחש הגיע על אופנוע רק בשלב שבו פונה החייל באמבולנס, לאחר שהתקיפה הסתיימה. המדינה חזרה בה מהאישום בלינץ' כנגד ארבעת הנאשמים, בעוד ההליכים כנגד נור יוסף ועלי מסרי, שנראו בסרטון פוגעים בשרנין וגם הודו במעשה, נמשכו. מוחמד, שכאמור נוקה מאשמת ההשתתפות בלינץ', הואשם בעבירות של הסתה אלימות, בשל ההודעות ששלח בקבוצות וואטסאפ לאחר תחילת המבצע. בתגובת הפרקליטות לפרסומים בפרשה נאמר כי "לאחר שהפרקליטות שוכנעה באותנטיות של הסרטון ובמשמעויותיו שוחררו האחים מחמיד ממעצר, מאוחר יותר הוחלט לחזור מהאישומים נגד חלק מהנאשמים ולתקן את כתב האישום ביחס לנאשם נוסף".¹⁹⁷

(ז) אלעזר בנגייב

אלעזר בנגייב, שהיה עולה חדש בן 19 בזמן האירועים בשנת 1994, נחשד כי רצח ביחד עם אבטנדיל גיאורגוזדה ("עדי"), קטין בן 16, את הקבצן שלום כהן במהלך פריצה לביתו. הם נעצרו לאחר שהתרברבו בפני חברותיהם בכך שביצעו את הרצח. לא נמצאו ממצאים אחרים שקשרו אותם לאירוע. לאחר כשישה ימי חקירה, שבהם הכחיש את ההאשמות, הודה בנגייב בביצוע הרצח בצוותא עם עדי. עדי צפה בהודאתו של בנגייב, ולאחר הצפייה הודה גם הוא בביצוע הרצח עם בנגייב.

כמו הודאות שווא אחרות, הודאתו של עדי כללה גם פרטים מוכמנים, וכמו במקרים האחרים כללו ההודאות של עדי ובנגייב גם עובדות ופרטים שלא תאמו את הזירה.¹⁹⁸ גם בנגייב וגם עדי חזרו בהם מהודאותיהם. הפרקליט שניהל את התיק כנגד בנגייב (אלי אברבנאל, כיום שופט בית המשפט המחוזי בירושלים) הבין כבר לפני שלב הסיכומים שהראיות בעייתיות למרות ההודאה של שני הנאשמים, אולם פרקליט המחוז הנחה אותו להשאיר את ההחלטה לשיקול דעתם של השופטים. ואכן, באופן חריג לא ביקש הפרקליט להרשיע את הנאשם אלא "בסיכומי בבית המשפט המחוזי, סקר בא-כוח המשיבה את כל חומר הראיות, ובסופו של דבר נותרה שאלת הרשעת המבקש לשיקול דעת בית המשפט, זאת לאור מצב הראיות בתיק".¹⁹⁹ למרות הספקות, שכאמור ניקרו אף בבא כוח המדינה, הורשע בנגייב ברצח.

לפני שמיעת ערעורו של בנגייב נחשפו הפורצים שביצעו את העבירה – אלק טונקונגוב, רפי דוידוב וגנדי בולשונוב. עם מעצרו הודה אלק בביצוע הפריצה ותקיפת הקורבן עם רפי וגנדי, וכנשאל על כך בחקירתו אף הכחיש היכרות עם עדי. ואולם, כמו במקרים אחרים של הודאות שווא, גילוי מבצעי העבירה לא הוביל את המדינה לוותר מייד על הרשעת הנאשמים, והמדינה טענה לסיפור אירוע חדש, שלפיו עדי היה מעורב בביצוע המעשה יחד עם הנאשמים האחרים.

כפי שהסביר בית המשפט העליון, "רק לאחר שנתברר לאלק שעל יסוד הגרסה האמורה שנמסרה מרצונו החפשי וללא עיסקת טיעון, הוא לא יקבל מעמד של עד מדינה,

197 שם, בדקה 34:00 לתוכנית.

198 ראו בש"א 4630/99 (י-ם) **בנגייב נ' מדינת ישראל**, פס' 3 להחלטה (נבו 7.8.2002).

199 שם, בפס' 3 להחלטה.

הוא הסכים לחתום על המסמך מס' 63, הקושר את עדי למעשה, ואשר על יסודו הוגש כתב האישום כנגד עדי". עם זאת, לפחות בשני מקרים הוקלט אלק בלי ידיעתו, פעם לפני תחילת החקירה הרשמית ופעם בהאזנת סתר של המשטרה, כשהוא אומר שעדי לא היה מעורב. למרות זאת, גרסתו המפוקפקת של אלק, יחד עם הודאת השווא של עדי (הודאה שבה טען כאמור לביצוע העבירה עם בנגייב, ולא עם אלק, רפי ודודוב), הובילו להרשעתו של עדי בבית המשפט המחוזי. כל יתר העדויות שקשרו את הנאשמים החדשים לאירוע לא קשרו אליו את עדי. מכל מקום, גם לפי הגרסה החדשה של המדינה, שלפיה עדי ביצע את המעשה עם אלק, רפי ודודוב, לא הייתה לבנגייב כל מעורבות.²⁰⁰

אלק, רפי ודודוב הורשעו בסופו של יום בהסדר טיעון בעבירה של שוד בנסיבות מחמירות, ואלק הורשע גם בתקיפת המנוח בצינור. עקב כך קבעו השופטים של בית המשפט המחוזי, בדונם בבקשת הפיצוי של בנגייב, כי לא ניתן עוד לחלוק על כך שההודאה של בנגייב אינה נכונה וכי זיכוי אינו מחמת הספק, אלא הוא זיכוי מוחלט.²⁰¹

בית המשפט המחוזי הורה לפיכך על פיצוי, לפי סעיף 80 לחוק העונשין, בסך של 100,000 ₪ בעקבות כליאתו למשך 893 ימים לפני שחרורו. בבית המשפט העליון שולש סכום הפיצוי בהסכמת המדינה.²⁰²

בסופו של יום גם עדי, שערער לבית המשפט העליון, זוכה. בית המשפט העליון זיכה אותו מחמת הספק בלבד, אף שלא נתן אמון בדבריו של אלק, בשל הודאותיו והפרטים המוכמנים שהיו בהן. ושוב, גם לאחר שמבצעי העבירה האמיתיים נמצאו והודו במעשה, גם כשכל הראיות הפנו אליהם והגם שברור שההודאה של עדי – שביצע את הרצח עם בנגייב – היא הודאת שווא, לא הצליח בית המשפט להתעלם מהודאתו. זיכוי של עדי נותר לכן מחמת הספק, ולפי הקריטריונים שנקבעו כאן, אפשר לראות רק בהודאתו של בנגייב הודאת שווא. (הקורא חד העין יבחין כי לדעתי היה מקום לזיכוי מוחלט של עדי).

(ח) בן ציון יוסף

בן ציון אליעזר דוד, אילם הלוקה בנפשו, נאשם בביצוע מעשה מגונה בקטינה. בהסתמך על הודאתו נקבע כי הוא ביצע את העבירה (אך הוא לא הורשע משנקבע שהיה חולה נפש בעת ביצוע העבירה). הוא מסר תשע הודעות במשטרה, בראשונות הכחיש קשר לקטינה אך מאוחר יותר הודה. ראייה נוספת לחובתו הייתה כתמי דם שהיו על בגדו, כשסוג הדם תאם את דמה של הקטינה נפגעת העבירה (אף שהנאשם הסביר כי מדובר בדם של אחייניתו, שאותה הרים לאחר שנפלה ונפצעה).

שנתיים מאוחר יותר נעצר רפאל חגאבי, אשר הודה בשורת מעשים מגונים בקטינות, ובין היתר בעבירה שבגינה הורשע ציון בן יוסף. אז התברר כי הנאשם הודה, בין היתר, בלחץ של אחיו. בא כוח היועץ המשפטי לממשלה הגיע למסקנה שבן יוסף לא ביצע את העבירה וביקש בהליך של משפט חוזר לזכותו, ובן יוסף זוכה.²⁰³

200 ראו בע"פ 6790-97 דודוב נ' מדינת ישראל, פס" 5 (נבו) 21.1.1999.

201 ראו בש"א עניין בנגייב, לעיל ה"ש 198.

202 ע"פ 8091/02 בנגייב נ' מדינת ישראל (נבו) 16.1.2003.

203 מ"ח 3-58 היועץ המשפטי לממשלה נ' בן יוסף אליעזר דוד, פ"ד יב 1341 (1958).

(ט) טארק נוג'ידאת ויוסף סבייח

טארק נוג'ידאת, יוסף סבייח ושריף עיד הואשמו כי ב-21 במרץ 2003 רצחו את החייל אולג שייחט ושדדו ממנו את נשקו.²⁰⁴ בהחלטה על מעצרו עד תום ההליכים מתוארות הראיות המוצקות נגדם.²⁰⁵ כבר למחרת מעצרו הודה טארק ברצח לראשונה, לאחר שנמצא דובר שקר בבדיקת פוליגרף שנערכה לו. הוא מסר מאוחר יותר כמה הודאות נוספות, במשטרה ובבית המשפט, ושחזר בצורה מפורטת את האירועים. אומנם בחלק קצר מתוך השחזור נראה טארק מבולבל מעט ולא מתמצא, אולם, כפי שציין פרקליט בכיר שהיה מעורב בתיק, "השחזור מאלף: כל אדם יראה את הנינוחות ושיתוף הפעולה של החשוד".²⁰⁶ בסך הכול מסר טארק חמש הודאות, במשטרה ובפני שופטי המעצרים. ההודאות היו מפורטות וכללו שחזור ממושך, שבו תיאר את מהלך האירועים בפירוט רב. יוסף סבייח, לאחר ששמע את הודאתו של טארק, הודה כי נהג ברכב שבאמצעותו בוצעה החטיפה וכי הנשק של החייל נלקח על ידי שריף. לא נטענה כל טענה לשימוש באלימות כנגד החשודים. טענת הסנגורים התמקדה בחקירות הממושכות שהתישו את הנאשם, ובית המשפט קבע שאלו לא שללו את רצונו החופשי, כי לא ננקטו תחבולות מרמה וכי "אין היגיון בהעדפת החזרה מן ההודאה על פני קבלת ההודאה".

כמו במקרים קודמים, ההודאות כללו פרטים מוכמנים אך גם פרטים שלא תאמו את ממצאי הזירה. בהחלטת המעצר לא צוינו כפירותיו של טארק, אבל תיאור מפורט של החקירה מלמד כי ביממה הראשונה של מעצרו כפר טארק באשמתו. תחילה סיפר כי היה בביתו, ולאחר מכן כי שהה בעבודתו בזמן האירועים.²⁰⁷ כמו כן, בבדיקת פוליגרף שנייה שנערכה לטארק, לאחר שחזר בו מהודאתו, הוא נמצא דובר אמת. שבועיים לאחר שבמקרה, בעקבות פיגוע אחר, נחשפה החוליה שביצעה את הרצח, ולאחר מעצר של כעשרה חודשים, טארק, יוסף ושריף שוחררו.

כמו במקרים אחרים, גם לאחר חשיפת האמת התקשו המעורבים בקבלת ההחלטות לקבל את הממצאים. כך, מפקד המחוז באותה עת, ניצב יעקב בורובסקי אמר, "החשוד שיחזר את הרצח באופן אותנטי [...] אף אחד במערכת המשפט לא יכול להתעלם מכך שידע את זמן הרצח, את מקום מציאת הגופה ועוד".²⁰⁸ כאמור, גם פרקליטים שהיו מעורבים בתיק סברו שההודאה משכנעת.²⁰⁹ מנגד, דווקא בשב"כ, שגבה את ההודאה

204 ראו אלי אשכנזי ואורי אס "בפרקליטות מתקשים להבין מדוע נוג'ידאת הודה ברצח" **הארץ** (11.5.2004) <https://www.haaretz.co.il/misc/2004-05-11/ty-article/0000017f-db17-df0f-a17f-df57f1d10000> (להלן: אשכנזי ואס).

205 ב"ש (נצ') 2367/03 **מדינת ישראל נ' נוג'ידאת** (נבו 17.12.2003).
206 שם.

207 שרה ליבוביץ דר "בניגוד להמלצת השב"כ" **הארץ** (19.5.2004) <https://www.haaretz.co.il/misc/2004-05-19/ty-article/0000017f-e848-dc7e-adff-f8ed11620000> (להלן: שרה ליבוביץ דר).

208 ראו אשכנזי ואס, לעיל ה"ש 204.

209 שם.

הראשונה, האמינו לחשוד כי הפרטים המוכמנים נודעו לו מסביבתו ומהתקשורת, וסברו, עוד קודם לתפיסת האשמים האמיתיים, כי השלושה אינם מעורבים במעשה.²¹⁰

(י) כנופיית מע"ץ

שבעה צעירים הואשמו בפשעים רבים, בהסתמך על הודאות באשמה של שישה מתוכם. החקירה נפתחה לאחר שהתקבלו ידיעות שהעביר עבריון שביקש להיות מודיע והפך לעד מדינה.²¹¹ אף שבית המשפט קבע שלא היה ערך לעדותו של עד המדינה, הוא הרשיע את הנאשמים בהתבסס על הודאותיהם, אגב דחיית טענותיהם באשר לאופן גביית ההודאות.²¹² 14 שנים לאחר חקירתם התברר שטענותיהם ביחס לאופן גביית ההודאות, טענות שנדחו כאמור בהליך המשפטי שנוהל נגדם, היו נכונות, ובהסכמת הפרקליטות אושרה בקשת ארבעה מהם למשפט חוזר,²¹³ הם זוכו וזכו לפיצויים של כשלושה מיליון ₪, ומאוחר יותר, בעקבות תביעה אזרחית, ב-12 מיליון ₪ נוספים.²¹⁴ הם גם זכו בתביעת לשון הרע נגד קצין מודיעין שטען שההודאות היו הודאות אמת.²¹⁵

(יא) עיזאת נפסו

פרשה מוכרת נוספת היא זו של עיזאת נאפסו, שהורשע בבגידה, בריגול חמור ובסיוע לאויב, ולאחר שבועיים של הכחשות נשבר והודה בעבירות שיוחסו לו. הוא הורשע, וערעורו לבית הדין הצבאי לערעורים נדחה. רק לקראת הדיון בבקשת רשות הערעור לבית המשפט העליון הודיעו נציגי המדינה כי "נתגלו עתה ראיות ועובדות חדשות, לפיהן יש אמת במרבית טענותיו של המערער בקשר ללחצים שהופעלו עליו בעניין הודאותיו, ואשר פגעו, לטענתו, ברצונו הטוב והחופשי", וכי חוקרי השב"כ שיקרו בעדותם.²¹⁶ עיקר הרשעתו של נאפסו בוטלה בהסכמה, והוא זכה מאוחר יותר לפיצוי גבוה.²¹⁷

210 שם; שרה ליבוביץ דר, לעיל ה"ש 207.

211 ראו "הכנופיה שלא היתה - 1999" Vimeo (15.12.2020) <https://vimeo.com/491534751>.

212 "כנופיית מע"ץ הורשעה ב-10 הצעות" דבר (4.11.1979).

<https://www.nli.org.il/he/newspapers/dav/1979/11/04/01/article/157/?e=-----he-20--1--img-txIN%7ctxTI-----1>

213 מ"ח 1966/98 הורי נ' מדינת ישראל (נבו 5.4.1998).

214 ת"א (ת"א) 1168/01 הורי נ' מדינת ישראל (נבו 8.6.2005).

215 ראו ת"א (ת"א) 52319-08-10 הורי נ' אנקורי (תאריך לא פורסם).

216 ע"פ 124/87 נאפסו נ' התובע הצבאי הראשי, פ"ד מא(2) 631 (1987).

217 ראו שרה ליבוביץ-דר "יוצא לאור: קצין צה"ל שהואשם בבגידה שב אל העיניים, הכלא והחופש הגדול" מעריב (15.4.2017) <https://www.maariv.co.il/news/israel/Article-581277>.

(יב) המקרים שלא נכללו ברשימה

לא נכללו ברשימה הזו מקרי הודאות שווא שלא ידוע כי הובילו גם להעמדה לדין.²¹⁸ החלטתי גם שלא לכלול מקרים שבהם גם לאחר הזיכוי, רבים במערכת המשפט סבורים שהזיכוי היה שגוי, כמו זיכוי של עמוס ברנס, שאף שפוצה בכחמישה מיליון ₪.²¹⁹ רבים בפרקליטות המדינה עדיין מאמינים שהודאתו לא הייתה הודאת שווא.²²⁰ לא כללתי גם מקרים שבהם הזיכוי על סמך הראיות החדשות היה מוחלט, דהיינו שלא מחמת הספק, אולם הייתה גם דעת מיעוט מרשיעה בתיק, כמו פרשת רומן זדורוב.²²¹ קבוצת מקרים נוספת שלא נכללה מתייחסת להודאות שווא שאף שניכר שבית המשפט קיבל שאין להם ערך הוכחתי, הוא החליט (לעיתים בניגוד לרוח הדברים בנימוקי ההחלטה) לקבוע שהזיכוי הוא מחמת הספק בלבד.²²² לא כללתי גם הודאות שווא שתוקנו אך לא באמצעות ראיות חדשות שהתגלו לאחר מתן ההודאה.²²³ לא כללתי כמובן הודאות שבסופו של יום נפסלו או נקבע כי אינן מהימנות מספיק על רקע הראיות הנוספות, ומקרים כאלו יש למכביר.²²⁴

- 218 ראו למשל הודאות השווא של סמיר דבור שתוארו בע"פ 296/85 **חמידאת נ' מדינת ישראל**, פ"ד מא(4) 564, פס' 14 (1987).
- 219 ראו אלי סניור ואחיה ראב"ד "זיכוי-פיצוי: עמוס ברנס יקבל יותר מ-5 מיליון שקלים" **Ynet** (5.8.2010) <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3930794,00.html>.
- 220 ראו לדוגמה מאמרה של פרקליטה לשעבר בפרקליטות מחוז תל אביב (אזרחי), המייחסת את תוצאות ההליך בעניין ברנס לגיוס דעת קהל אוהדת לטענות החפות שלו. גילי ליבונטין "הסיפור של ברנס: השפעת התקשורת והלחץ הציבורי על זיכוי של עמוס ברנס" **מעשי משפט** י 369 (2019).
- 221 לזיכוי המוחלט של זדורוב בדעת רוב, ולדעת המיעוט ראו עניין **זדורוב**, לעיל ה"ש 75. על הזיכוי לא הוגש ערעור.
- 222 לדוגמה פרשת אבטנדיל גיאורגוזדה שתוארה, ראו ה"ש 200 לעיל; וכאן פרשת יוסף שך שהכרעת הדין דיברה בלשון נחרצת נגד מהימנות הודאתו והוא אף זכה לפיצוי בגין בהחלטה נחרצת לא פחות. ת"פ (י-ם) 453/97 **מדינת ישראל נ' שך** (נבו) (24.9.2003).
- 223 ראו למשל ע"פ 10461-02-16 **כץ נ' מדינת ישראל** (פרוטוקול דיון מיום 22.06.2016 – עותק בידי הכותב). ראו גם "אדיר כץ, חף מפשע, מודה ברצח שלא ביצע" **YouTube** (17.1.2018) <https://www.youtube.com/watch?v=FiTPxch5oaY>. לדוגמה נוספת ראו מ"ח 51/19 **מירז נ' מדינת ישראל** (נבו) (21.6.2020); ראו גם דניאל דולב "לאחר שהורשע בשוחד, עובד רשות המסים ליאור מירז זוכה במשפט חוזר" **וואלה** (16.12.2020).
- למשפטים חוזרים נוספים שהפכו החלטות הרשעות שהסתמכו על הודאות, ולא נכללו ראו מ"ח 4035/19 **פלוגי נ' מדינת ישראל** (נבו) (8.12.2020); מ"ח 4181/02 **סולמי נ' היועץ המשפטי לממשלה** (נבו) (7.8.2002).
- 224 ראו למשל עניין **חייבטוב**, לעיל ה"ש 12, פס' 11 לפסק הדין של השופטת ברק-ארו ("סימני שאלה מוסיפים לרחף באשר לזהות האדם שירה למוות בשי אדרי ז"ל באותו ערב מר ונמהר"); תפ"ח 1172/04 **מדינת ישראל נ' קוזניצוב**, פס' 7 לפסק הדין של השופטת סוקולוב (12.12.2005) ("למרות שמוחו היה מעורפל ולדבריו לא זכר דבר, הודה בביצוע הרצח, הן על מנת לרצות את חוקריו ולהפחית הלחץ שהופעל עליו והן כמסקנה המתבקשת מהתשתית הראייתית שהוצגה בפניו על ידי החוקר").

מקל וחומר, לא כללתי ברשימה הודאות שמערכת המשפט לא הכירה בהיותן הודאות שווא, אף שניתוח הראיות לפי המידע המדעי היה לדעתי מוביל למסקנה אחרת. מטעם זה לא נכללו ברשימה הודאות שנויות במחלוקת כמו אלו של סולימאן אל עביד, שהודה ברצח חנית קיקוס,²²⁵ עובדיה שלום, שהודה ברצח שמואל לוינסון,²²⁶ הנאשמים שהודו ברצח דני כץ וברצח דפנה כרמון,²²⁷ משה עזריה, שהודה ברצח הילד ישראל נולמן,²²⁸ ועוד.

אציין, עם זאת, שגישה זהירה זו שנקטתי מובילה לכך שרק חלק קטן מהודאות השווא שנתגלו מוגדרות לצורך מאמר זה כהודאות שווא. ההסתמכות על החלטת מערכת המשפט להודות בטעות ולהכיר בהודאות כהודאות שווא, כתנאי להכללתן בניתוח לעיל, מובילה לכך שגודל הקרחון שמתחת לקצה שנסקר כאן הוא ככל הנראה גדול מאוד. יש לזכור שלהודאות כוח משכנע מאוד, וכפי שהראינו, המחקר מצביע על כך שהאמונה בהן יוצרת ראיות אחרות (כגון ראיות פורנזיות וראיות זיהוי) וגוברת לרוב גם על ראיות סותרות. כאשר הוחלט כבר להגיש כתב אישום, קשה מאוד לתביעה, מבחינה פסיכולוגית, להשתחרר מראיית המנהרה ולתת משקל נכון לראיות שמפריכות את מהימנות ההודאה. בדומה, לאחר הרשעה, לבתי המשפט קשה מאוד לשקול את הראיות החדשות באופן שיוביל למסקנה שההרשעה המקורית הייתה שגויה. מטעמים אלו הסיכוי שראיות מזכות יתגלו לאחר הודאת שווא אינו גדול, והסיכוי שלאחר התגלותן תדע מערכת המשפט (התביעה ובתי המשפט) לתת להם משקל מספק ותשתחרר מהאמונה בהודאה שכבר התקבלה על ידי המערכת כמהימנה קטן עוד יותר.²²⁹ גם כאשר הראיות החדשות מובילות לתיקון הטעות, במרבית המקרים יעדיפו בפרקליטות או בבית המשפט לטעון שנתר ספק בחפותם של הנאשמים, נוכח ההודאות שמסרו. למרות מגבלות חריפות אלו מצאתי הודאות לא מעטות שהובילו לכתב אישום ולעיתים גם להרשעה, שכיום אין כמעט מחלוקת שהן הודאות שווא.

לסיכום פרק זה, אפשר לומר כי ההערכה של שופטים רבים שלפיה בישראל אין חשש ממשי שיתקבלו הודאות שווא, ושמערכת המשפט תדע לזהות את אותן הודאות שווא אם יתקבלו, אינו מבוסס. לאמיתו של דבר, בשל שיטת החקירה בישראל סביר להניח שהסיכון שחשודים ימסרו הודאות שווא גדול במיוחד בישראל, בהשוואה למדינות מערביות אחרות. הביטחון העצמי הרב של חלק מהשופטים, הסבורים כי ביכולתם לזהות הודאות שווא אלו, רק מגדיל את הסיכון לכך שראיות שסותרות הודאות לא יצליחו לגבור על הכוח המשכנע של ההודאות, ולכן לא יובילו במרבית המקרים לתיקון ההרשעות המוטעות.

225 ראו דנ"פ 4342/97 **מדינת ישראל נ' אל עביד**, פ"ד נא(1) 736 (1998). לעמדה שלפיה לא היה מקום להאמין לאותן הודאות הלפרט וסנג'רו, לעיל ה"ש 36.

226 ראו פרשת **שלום**, לעיל ה"ש 12.

227 לעיל ה"ש 166.

228 ראו בועז סנג'רו ומרדכי קרמניצר "המשפט החוזר - מציאות או חלום? על תבוסתו של הצדק בהתמודדות עם כלל סופיות הדין" **עלי משפט** א 97 (2010).

229 לעיל ה"ש 40-41.

סיכום

משך החקירה, השיטות של מינימיזציה ומקסימיזציה והבידוד של הנחקר – כל אלו מאפיינים שנבדקו והוכחו כמשפיעים מאוד על הסיכון להודאות שווא, ואזכורם בפסיקה בהקשר זה מוגבל מאוד, אם בכלל קיים. נוסף על כך, האמונה השגויה של שופטים, שלפיה שיטת המשפט בישראל חסינה יותר משיטות אחרות להרשעות על בסיס הודאות שווא, משפיעה גם היא על הסיכון המיוחד לתופעה זו בארץ. גם חוסר ההיכרות עם הידע המחקרי הנרחב ואף עם הניסיון הישראלי הרב שמלמד על זליגת מידע מהחוקרים לנחקרים, מידע הנתפס בטעות כפרטים מוכמנים, מקשה על בתי המשפט בארץ לאבחן נכונה הודאות שווא. לבסוף, שיטת המשפט הישראלית מעמידה נחקרים בסיכון מיוחד להודאות שווא בהשוואה למרבית שיטות המשפט בעולם המערבי. ההיתר לחקירה לעומתית, אי-ההכרה בזכותו של נחקר לנוכחות סנגור בחקירה, המבנה המשפטי המאפשר שימוש נרחב במדובבים אקטיביים והאפשרות לחקירה לעומתית של עצורים, במשך שעות רבות ואף ימים – כל אלו מגדילים מאוד את החשש מפני הודאות שווא, וגם הם אינם נתונים שמוזכרים בפסיקה כשיקול בהערכת ראיות.

היו שהציעו להפחית ממשקלן של הודאות באופן כללי וקראו "להתייחס להודאה כאל תוספת ראייתית לראיות מוצקות אחרות – אם ישנן – ולא לראות בה ראייה מרכזית להרשעה שחסרה לה רק תוספת ראייתית".²³⁰ ואולם, תופעת הלוואי של התרופה הזו תהיה קשה מדי. היא מכניסה לסל אחד הודאות שניתנות על ידי עצורים, לאחר חקירה ממושכת, אגב שימוש בשיטות חקירה שידוע כי הם יוצרות סיכון להודאות שווא עם הודאות שניתנות על ידי חשודים שאינם בבידוד, או חשודים שמודים בשלבים הראשונים של חקירה רגילה. באין גורמי סיכון מיוחדים, וכאשר ההודאה תואמת את הראיות החיצוניות לה, אין סיבה שלא לאפשר להרשעה באמצעותה. המטרה אינה להימנע מהסתמכות על הודאות. המטרה היא לתת להודאות משקל בהתאם לכוחן להבחין בין חפים מפשע ובין אשמים.

ועדת דנציגר²³¹ פרסמה שורה של המלצות שנועדו להתמודד עם החשש המיוחד להרשעות שווא בישראל. כחבר וסגן יושב ראש הוועדה אני שותף להמלצות אלו ולהמלצות האחרות שפורטו לאורך המאמר, אך סבור שגם אימוצן לא יעמיד את ישראל בשורה אחת עם מדינות המתמודדות בצורה טובה עם החשש מפני הרשעה על סמך הודאות שווא. בשל אילוצים תקציביים הוועדה רק המליצה להעדיף את שיטת ה-PEACE, אך נמנעה מלאסור על חקירה לעומתית. הוועדה נמנעה מלהמליץ על הקניית זכות לנוכחות סנגור בכל חקירה, ורבות מהמלצותיה מאפשרות את המשך הפרקטיקות הקיימות. מכל מקום, המלצות ועדת דנציגר טרם התקבלו וספק רב אם הן יאומצו במלואן. אפשר לשקול שני פתרונות לחשש הייחודי מפני הרשעות המסתמכות על הודאות שווא בישראל: הראשון, לצמצם את החשש מפני הודאות שווא; השני, לצמצם את החשש שהודאות שווא יובילו להרשעות שווא. ככל האפשר, מוטב לאמץ את הפתרון הראשון. ניתן להשיג מטרה זו באמצעות אימוץ מודל החקירה האנגלי – מודל ה-

230 הלפרט וסנג'ור, לעיל ה"ש 36, בעמ' 771.

231 דוח ועדת דנציגר, לעיל ה"ש 1, בעמ' 72.

PEACE – ואיסור על שימוש בשיטות חקירה הפוגעות בכוחה המאבחן של ההודאה. פתרון זה עדיף מחלופות המנסות להתמודד עם הודאות שווא לאחר מסירתן, כי מבחינה פסיכולוגית להודאות כוח משכנע עצום, ומערכת המשפט תתקשה מאוד לתת להן משקל נמוך גם כאשר ניתוח נכון שלהן ושל אופן גבייתן מחייב הפחתה ניכרת ממשקלן. ואולם, מאחר ששינוי שיטת החקירה בישראל אינו צפוי בקרוב, יש להסתפק בפתרון השני לעיל, האפקטיבי פחות, והוא התאמת משקלה של ההודאה לידע המדעי על הודאות שווא. המחקר הפסיכולוגי נותן לבתי המשפט כלים אפקטיביים להעריך עד כמה ההודאות שבפניהם אכן מבחינות בין אשמה לחפות. שימוש של בתי המשפט בידע המחקרי יכול לסייע לצמצם את הרשעות השווא בישראל.